T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE FUTBOL FEDERASYONU'NUN ÖRGÜTLENMESİ VE TÜRKİYE'DE FUTBOL-SİYASET İLİŞKİSİ

DEMET ÇAKIR
2501060619

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. İlker AKTÜKÜN

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **Kamu Yönetimi** Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501060619** numaralı **Demet ÇAKIR**'ın hazırladığı **"Türkiye Futbol Federasyonu'nun Örgütlenmesi ve Türkiye'de Futbol Siyaset İlişkisi"** konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **14.09.2010 Salı günü saat 12.00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ....kabul.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. BİRSEN ÖRS	Kabul	
DOÇ. DR. HİKMET KIRIK	KABUL	
DOÇ. DR. LEVENT ÜRER	KABUL	
YRD. DOÇ. DR. İLKER AKTÜKÜN	Kabul	
YRD. DOÇ. DR. YÜCEL KARLIKLI	Kabul	

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokağı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14223-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

TÜRKİYE FUTBOL FEDERASYONU'NUN ÖRGÜTLENMESİ VE TÜRKİYE'DE FUTBOL-SİYASET İLİŞKİSİ

Demet Çakır

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye Futbol Federasyonu'nun Osmanlı'nın son döneminden başlayarak günümüze kadar geçirmiş olduğu dönüşümleri tarihsel bir bütünlük içinde incelemek ve her devirde futbolun siyasete nasıl malzeme olduğunu gözler önüne sermektir.

Araştırma esnasında güncel kaynakların yanında ayrıca birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışıldı. Böylece, tezin hazırlanması esnasında Osmanlı Devlet Arşivi ile Cumhuriyet Devlet Arşivinin belgelerinden ve süreli yayınlardan faydalanıldı.

THE ORGANISATION OF THE TURKISH FOOTBALL FEDERATION AND RELATIONSHIP BETWEEN SOCCER-POLITICS IN TURKEY

ABSTRACT

The main purpose of this study, The Football Federation of Turkey has had to examine the conversion within a historical integrity starting from the last period of Ottoman up to now and at each period that reveal how soccer become tool politics.

In the process of research beside the actual sources books, also I tried to reach to the primary sources; some documents from Ottoman State Archive, Republican State Archive and periodical issues were used in the thesis.

ÖNSÖZ

"Kendimi hiç bu kadar tehlikede hissetmemiştim, ama hiç bu kadar da güvenmemiştim kendime…"[1]

Yıllar önce kardeşimle gittiğimiz ilk futbol maçında hissettiklerimiz bu cümleden farksızdı. O zamanların "modern" olmayan, üstü açık tribününde kar altında donmuş, üstüne bir de yenilmiştik. O gün eve döndüğümüzde annem halimizi görseydi ilk olan bu maçımız aynı zamanda da son olur ve şu an bu satırları yazan bir ben olmazdım.

Çocuk bünyemizle maçın başlamasından saatler önce karla kaplı tribünlere girmiş ve 90 dakikanın ardından donmuş vücudumuzu saatler sonra eve taşıyabilmiştik, çünkü toplu taşıma araçları çalışmıyordu ve bizim evimiz stada deplasmandı (İstanbul şartları altında aynı şehir içinde deplasman hali!)…

Tuhaftır ki günler geçiyordu, ama biz hastalanmak yerine daha bir güçleniyorduk ve sürekli maç kovalıyorduk… Galiba artık biz de o tribünün tozunu yutmuş ve "omuz omuza" vermiş amansız hastalardandık...

Sonrası malum… Son meteliğe kadar bilete para çıkmalar (hatta ilaç parasını harcamaya kadar gider bu iş), yaz kış demeden stat yoluna düşmeler, bilet kuyruklarında sabahlamalar, tezahüratları isminden önce ezberlemeler, deplasmanlar…

Futbol… Kimine göre hastalık, kimine göre ilaç, bazen bir sığınak, bazen hayattaki düşmanınla çarpıştığını düşündüğün savaş yeri… Kimse kendisi değildir orada. Az önce stat dışında konuştuğun en yakın arkadaşın bile farklı biridir artık. Kendinden önce etrafındakileri koruduğun belki de tek ortamdır. Çünkü orda önemli olan arkadaşlarının seni kolladığını bilmek değil, senin onları kollamandır;[2] "erkek olmasan dahi"…

İşin özü, tribünlerin aşıladığı futbol aşkının danışman hocamın yüksek lisans dersiyle buluşması beni böyle bir tez hazırlamaya yönlendirdi.

---

[1] **Gren Street Holigans** filminden, Amerika-İngiltere, 2005.

[2] **A.e.**

Bu çalışma sırasında öncelikle, futbola bir de akademik gözle bakmamı sağlayıp bu tezin temelini atan ve bana gerekli sabrı ve anlayışı göstererek her zaman destek olan, tribünlere çok yakıştığına inandığım ender insanlardan değerli hocam Sayın İlker Aktükün'e ve hayatımın her safhasında olduğu gibi bu tez çalışmam sırasında da benden desteklerini esirgemeyen annem Sevim Çakır, babam Orhan Çakır ve arşiv araştırmalarım esnasında da yanımda olan canlarım, kardeşlerim Mehmet Kemal Çakır, Ali Çakır ve Nilüfer Çakır'a teşekkürü bir borç bilirim.

Yine arşiv araştırmalarım için her türlü özveriyle kütüphanesinin kapılarını sonuna kadar açan Arkeoloji Müzesi görevli memuru Sayın Havva Koç, Osmanlıca okumalarım sırasında eksiklerimi tamamlayan Sayın Prof. Dr. Mustafa Öz, Ankara'daki arşiv araştırmalarımda yardımcı olan Sayın Mehmet Sait Güney ile manevi desteklerini hayatımın her aşamasında hissettiğim değerli dostlarım Ayhan Işık, Belfu Kahraman, Zehra Yelkenkaya'ya ve ayrıca bu teze emeği geçen herkese teşekkürlerimi bildirmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **İİİ**
ÖNSÖZ ..... **İV**
İÇİNDEKİLER ..... **Vİ**
TABLO LİSTESİ ..... **Vİİİ**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **İX**
GİRİŞ **1**
1. TEORİK-TARİHSEL ARKA PLAN **4**
1.1. FUTBOL-SİYASET İLİŞKİSİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR 4
1.2. OSMANLI'DA MODERN SPORLARIN ÖRGÜTLENMESİ DÖNEMİ 9
1.3. İSTİBDAT KOŞULLARINDA FUTBOLUN OSMANLI TOPRAKLARINA GİRİŞİ 11
1.3.1. İlk Federasyon Tipi Örgütlenmeler: İFB ve İFKL *14*
1.3.2. İttihat ve Terakki'nin Futbolu Keşfetmesi *15*
1.3.3. Milli Mücadele Dönemi Federatif Örgütlenme Çalışmaları *21*
2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE FUTBOL **23**
2.1. ULUSLARARASI ALANDA TANINAN İLK FEDERASYON ÖRGÜTLENMESİ: TİCİ 23
2.1.1. TİCİ'nin FIFA Üyeliği'nin Türkiye'yi Anadolu'dan Rumeli'ye Taşıması *24*
2.1.2. TİCİ'nin Genel Durumu ve Siyasal İktidarla İlişkisi *26*
2.2. TEK PARTİ İKTİDARININ SPORA YANSIMASI: TSK DÖNEMİ 36
2.2.1. TSK'nın Genel Durumu *36*
2.2.2. Tek Parti Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Futbola Yansıması *38*
2.3. SPORDA DEVLET YÖNETİMİ DÖNEMİ: BTGM 46
2.3.1. BTGM'nin Doğrudan Devlete Bağlı Olduğu Dönem *46*
2.3.2. BTGM'nin Maarif Vekaleti'ne Bağlı Olduğu Dönem *50*
3. ÇOK PARTİLİ SİSTEMDE FUTBOLUN PROFESYONELLEŞMESİ **53**
3.1. SAVAŞ YILLARINDA FUTBOLUN PROPAGANDA ARACI OLARAK KULLANILMASI 53
3.2. ÇOK PARTİLİ DÖNEMİN BAŞINDA FUTBOL: "GİZLİ PROFESYONELLİKTEN" PROFESYONELLİĞE 54
3.2.1. Askeri Müdahale Dönemi Futbol-Siyaset İlişkisi *64*
3.2.2. 1960 Sonrası Değişen Siyaset Değişen Müdahale Biçimleri *67*
3.3. SPORUN BAKANLIK DÜZEYİNDE ELE ALINDIĞI DÖNEM: GSB 69
3.3.1. Toplumsal Muhalefetin Futbola Yansıması: Sendikalaşma Çabaları *71*
3.3.2. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi: Futbola Askeri Müdahale *73*
SONUÇ **84**
KAYNAKÇA **87**

EKLER.....102

EK 1. Kadıköy'de İngiliz gençlerinin oynadığı top oyunu hakkında tahkikatın yapılacağı.....102
EK 2. Osmanlı Arşivi'nden Benzer Diğer Belgeler ve Çevirileri.....103
EK 3. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının sırf idman ile meşgul oldukları ve siyasetle alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret olduğunun anlaşıldığı.....110
EK 4. Belediye Bütçelerine Spor Faaliyetleri İçin Konulan Tahsisat.....111
EK 5. Başbakanın Direktifi Doğrultusunda Giresun Vilayeti'ne Bağlı Köylerdeki Kahvehanelerin Kapatılarak Yerlerine Spor Kulübü Açıldığının Bildirilmesi.....116
EK 6. Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye Bağlanması.....118
Ek 7. Galatasaray Kulübü'nün İstemiş Olduğu 700 Lira Yardım Parasının Verilmediği 120
EK 8. Spor işlerinin daha randımanlı ve daha disiplinli yürümesi için hükümet kanalıyla yapılmasının gerekli olduğu.....121
EK 9. Gençlik Kulüp ve grupları ile İdman ve Spor kulüplerinin nasıl kurulacağı'na dair Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün yazısı.....123
EK 10. İstanbul'da bulunan bazı kulüplerin birleştirilmesi ve bazılarının kapatılması 126
EK 11. Diyarbakır'ın Dicle Spor Klübü ile Mardin Timur Spor Klübü arasında yapılan maç sırasında çıkan münakaşa hakkında rapor.....127
EK 12. Sivas'ta ki Olaylı Maçın Ardından Yapılan 45'liklerin Sözleri.....131
EK 13. 1936 Nazi Olimpiyatları ve Ezber Bozan Jesse Owens.....133
EK 14. General Harrington ve TBMM Hükümeti İstanbul Komutanı Selahattin Adil Paşa, 2 Ekim 1923.....135
EK 15. Türk Sporcularının Üniformalarında Türk Bayrağı ve Olimpiyat Halkalarıyla Birlikte CHP'nin Altı Ok'unun Yer Alması.....136
EK 16. Orta hakem Muzaffer Sarvan'ın verdiği golde, yan hakemin santraya gitmemesini anlatan karikatür.....138
EK 17. "M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nahoş hadiseler oldu".....139
EK 18. "Kenan Evren de Şike Yaptı".....140
EK 19. Özal'ın Terörü Önlemek İçin Çözümü.....141
EK 20. Turgut Özal'ın kulüplere yapmış olduğu yardımı anlatan karikatür.....142

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	Devlet Bütçesinden TİCİ'ye Ayrılan Ödenekler	s. 29
Tablo 2	Devlet Bütçesinden TSK'ye Ayrılan Ödenekler	s. 43
Tablo 3	Devlet Bütçesinden BTGM'ye Ayrılan Ödenekler	s. 51
Tablo 4	Gençlik ve Spor Bakanlığı Döneminde GSGM Öz Gelirleri, Hazine Yardımları ve Konsolide Devlet Bütçesine Oranlar	s. 70

KISALTMALAR LİSTESİ

ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BTGM	Beden Terbiye Genel Müdürlüğü
BTK	Beden Terbiyesi Kanunu
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FIFA	Fédération Internationale de Football Association (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği)
FA	Football Association
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GSGM	Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
İFB	İstanbul Futbol Birliği
İFKL	İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi
MSP	Milli Selamet Partisi
MP	Millet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TFF	Türkiye Futbol Federasyonu
TİCİ	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
THY	Türk Hava Yolları
TMOK	Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi
TSK	Türk Spor Kurumu

UEFA	Union of European Football Associations (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği)
UOK	Uluslararası Olimpiyat Komitesi

GİRİŞ

Futbol, modern kurallarıyla ortaya çıkışından günümüze kadar geçen yaklaşık bir asırlık süre içinde, geniş kitleleri etkilemesi ve popülaritesi nedeniyle hemen her dönem siyasetçilerin ilgi odağında olup siyaset için bir araç olarak kullanılmaya çalışıldı. 1863 yılında kuralları evrensel anlamda kanunlaşan modern futbol; herkesin anladığı, bölgesel, ulusal farklılıkları ve kuşak farklılıklarını aşan tek unsurdu ve böyle güçlü bir aracı siyasi kadroların keşfetmesi kaçınılmazdı.[3]

İngiliz kolejlerinde doğan bu oyunu oynamak için para ya da başka araçlara gerek olmaması, onun dünyaya hızla yayılmasındaki en önemli nedenlerden biriydi. Sadece oynama arzusuyla, kumaş parçaları ya da kâğıtlar tıkıştırılmış eski çoraplardan üretilmiş toplarla, kale içinse iki taşla, önceden hazırlanmaya gerek olmaksızın her yerde hayata geçirilebilirdi.[4]

Önceleri, kuralları olmadığı için yüzlerce kişinin birlikte oynadığı ve bu sebeple sürekli yaralanmalar ve sakatlıklarla sonuçlanan, tarihsel süreç içinde çeşitli sebeplerle defalarca yasaklamalara maruz kalmış bir oyun olan futbolun geniş bir coğrafyaya böylesine kısa bir süre içinde yayılmasını sağlayan nedenlerin en önemlisiyse, 20. yüzyılın başında yaşanan savaştı.[5] Bu sporun, bünyesinde barındırdığı dayanışmacı ve birleştirici ruh, savaşın zor şartlarına direnmeye yardımcı olurken, gittiği yerlerin kültürünü ve toplumsal inançlarını hızla içselleştirmesi de oyunun yayılmasına hız kattı. Bu süreç içerisinde bir oyun olmanın ötesine geçen futbol, birçok dalla ilişkilendirilirken sıranın siyasete gelmesi de çok uzun sürmedi.

---

[3] Christian Bromberger, **Passions Ordinaires**, Paris, Hachette, 2002, s. 271.

[4] Bkz.: Jean Claude Michéa, **Les Intellectuels, Le Peuple et Le Ballon Rond**, Paris, Ed. Climats, 1998, s.18.

[5] Ortaçağ'da şövalyeler arasındaki savaş ve sporu birbirine karıştıran dövüşlerin soylulardan halk sınıfına kadar yayılması, futbol oyunu üzerine tarihteki en eski yasaklardan birine yol açmıştır. 1314 yılında Londra'da, Lord Mayor'un Kral II. Eduard adına ilan ettiği bildiride; barışın devam etmesi adına, futbolun yol açtığı yığılmalardan dolayı meydana gelen kargaşaları önlemek adına şehirde bu oyunun yasaklandığı ve oynandığı takdirde hapis cezasının devreye gireceği yazmaktaydı (bkz.: Nobert Elias et Eric Dunning, **Sport et Civilisation: La Violence Maitrisée**, Paris, Fayard, 1994, s. 240). Diğer bir yasak ise, ibadet dışındaki her türlü sosyal aktivitenin günah sayıldığı Ortaçağ Kilisesinden gelmiş ve Papa XXII. Jean, 1364 yılında Ely'de toplanan dini kurulda İngiliz rahiplerin top oynamasını yasaklamıştır (Theo Stemmler, **Futbolun Kısa Tarihi**, Ankara, Dost Yayınları, 2000, s. 28.).

Dünyadaki gelişimine paralel olarak Osmanlı topraklarında da futbol, her türlü yasaklamalara karşın, önü alınamayan biçimde hızla yayılmaya devam etti. Yasaklamaların ardından gelen yaptırımlar sonucu bu oyun önceleri sadece Osmanlı topraklarındaki yabancılar tarafından oynandı. Böyle bir dönemde ilk olarak gizlice ve yabancı bir isimle örgütlenen Türk gençlerinin kurduğu kulüp belki çok uzun ömürlü olmadı, ama bu yolda önemli bir başlangıç sayıldı. II. Meşrutiyet'in ardından yasaklamaların yavaş yavaş kalkmasıyla kurulan ilk Türk kulüpleri ve bu kulüplerin, 1909 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile özel hukuk tüzel kişisi olarak meşruiyet kazanması ise beraberinde federasyon tipi örgütlenmelere olan ihtiyacı doğurdu.

"TFF'nin Örgütlenmesi Çerçevesinde Türkiye'de Futbol-Siyaset İlişkisi" başlıklı yüksek lisans tezimin konusunu, Türk spor tarihinde kurulan ve Türkiye Futbol Federasyonu'nun örgütlenmesine zemin hazırlayan bu federasyon tipi örgütlenmelerin siyasi açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Tez çalışmasındaki amaç, her siyasi dönemin özelliğine uygun bir yapıya bürünen bu örgütlenmelerin çatısı altında yaşanan futbol-siyaset ilişkisini gözler önüne sermektir.

Bu amaçla, yüksek lisans tez çalışması üç bölüme ayrıldı. Birinci bölümde, teorik ve tarihsel bir arka plan çizilmeye çalışıldı. Bu çerçevede ilk olarak genelde spor, özelde futbolun siyaset ilişkilerine yönelik kuramsal tartışmalara yer verilirken ardından, Osmanlı topraklarında modern sporların örgütlenmesi dönemi incelendi. Bu dönemin beraberinde getirdiği ilk federasyon tipi örgütlenmeler olan "İstanbul Futbol Birliği" ve "İstanbul Futbol Kulüpler Ligi" ve Milli Mücadele dönemindeki federatif örgütlenme çalışmaları ile futbol ve siyasetin en keskin ilk karşılaşması olan İttihat ve Terakki dönemi de aynı bölüm içinde ele alındı. Cumhuriyet öncesine denk gelmesi hasebiyle ayrıca bu bölüm için Osmanlı Arşivi belgelerinden yararlanıldı.

Çalışmanın ikinci bölümünde, "Erken Cumhuriyet Dönemi"nde değişen her siyasi koşula paralel olarak kurulan federasyon örgütlenmeleri, bu kez Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgeler ışığında değerlendirildi. Bu açıdan öncelikle, uluslararası alanda tanınan ilk federasyon örgütlenmesi "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı", örgütün FIFA'ya üyeliğinin Türkiye'ye getirileri ve dönemin önemli siyasi olayları ile birlikte ele alındı. Bu ittifakın yerini bıraktığı "Türk Spor Kurumu", tek

parti iktidarının spora nasıl yansıdığının örneği olarak verilirken, bu dönemin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından geçilen devlet yönetimi dönemi içinde ise "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü" anlatıldı.

Çalışmanın son bölümünde ise, dünya genelinde kabul edilen profesyonellikle birlikte Türk futbolunda yaşanan değişiklikler ele alındı. Bu dönemin başlangıcının II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesiyle öncelikle savaş yıllarında propaganda maksadıyla oynanan maçlardan bahsedildi. Ardından, zaten gizli olarak varlığını sürdüren profesyonelliğin resmiyet kazanmasının çok partili dönemde nasıl kullanıldığı örnekleriyle birlikte verildi. Bu bölümde son olarak, sporun bakanlık düzeyinde ele alındığı ve içinde askeri müdahaleler ve futbolda sendikalaşma gibi önemli siyasi süreçleri barındıran "Gençlik ve Spor Bakanlığı" dönemi incelendi.

1. TEORİK-TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. FUTBOL-SİYASET İLİŞKİSİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Sosyal bilimler alanında genelde spor, özelde futbolun, toplum içindeki işlevine yönelik kuramsal tartışmaların tarihi oldukça yenidir. 60'lı yılların sonunda spor sosyolojisi üzerine yaptıkları çalışmalarla dikkati çeken yapısalcı marksist ekol bu alanda ilk tartışmaların ortaya çıkmasına da vesile oldu.

Yapısalcı marksist ekolün kuramcılarına göre kapitalist toplumda spor; hukuk, kültür, sanat gibi üst yapı kurumlarıyla birlikte ideolojik bir rol oynamaktaydı. Bu yaklaşıma göre futbol, kitleleri oyalayan, toplumu siyasi açıdan tepkisizleştiren ve gündemi değiştiren bir "afyon"du.[6]

Gündelik hayatta "sömürüyü" unutturan spor aynı zamanda milliyetçi tutkuları, devletlerin arasındaki rekabeti, hatta yabancı düşmanlığını körükleyen bir araç haline de dönüşebiliyordu. Örneğin Brohm'a göre "olimpiyatlar, insanların kardeşliği fikrinin aksine, devletlerin görece güçlerinin sergilendiği bir gösteri salonundan" başka bir şey değildi.[7] Vassort'a göre ise "Citius, Altius, Fortius" (daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü), olimpik slogan olduğundan beri sadece aşırılığın, rekorların, klasmanların, verimliliğin, mükemmelliğin sonsuz arayışının yani ölümün sloganıdır. Spor, "Thanatos'un Eros'a hükmettiği bir dünya"dır.[8]

Yapısalcı literatürün, genelde sporu özelde ise futbolu özünde yönetici sınıfların ideolojik bir aracı olarak kurgulamaları önemli ölçüde eksik değerlendirme içerse de, futbol tarihi bu savı destekleyecek olaylara da şahit olmuştur.

Bu savın tarihsel dayanaklarının başında, iki dünya savaşı arası dönemde özellikle İtalya ve Almanya gibi faşist rejimlerin futbolu bir propaganda aracı olarak kullanmaları gelmektedir.

1933'te, "tüm milletlerin milliyetçi" olduğu dünyada, başroldeki Mussolini için kendisini gösterebileceği en büyük ulus-devlet sahnesi "Dünya Kupası" idi. 1934'te

---

[6] Farklı yaklaşımların sergilenmesi için bkz. Cem Emrence, "Marksizimden Küreselleşme Okuluna: Spor Sosyolojisi 1970-2005" **Toplum ve Bilim**, sayı:103, İstanbul, Birikim Y., 2005, s.94 ve devamı.

[7] Jean-Marie Brohm, **Sport: A Prison of Measured Time**, çev. Ian Fraser, Londra: Ink Links, 1978, s. 102-115.

[8] Patrick Vassort, **Football et Politique**, Paris, Les Edition de la Passion, 1999,**a.g.e**, s.24.

İtalya'da düzenlenen turnuvayı bir propaganda sahnesine çeviren Mussolini'nin Faşist Partisi'nin yandaşları her maçta statları doldurarak "İtalya" ve "Duçe" tezahüratları yapmışlardı. Mussolini'nin, İtalya Milli Takımı Teknik Direktörü Vittorio Pozzo'ya, oyuncuları kast ederek, "kaybederlerse Tanrı yardımcıları olsun" cümlesini sarf etmesine sebep olan kupayı o yıl İtalya Milli Takımı kazanmış ve zaferi faşist lidere armağan etmişti. 1938'de Fransa'da düzenlenen turnuvanın final maçı öncesinde ise Mussolini yine varlığını göstermiş ve futbolculara bir telgraf çekerek gözdağı vermişti: "Kazan ya da öl!". Sonuç itibariyle, Dünya Savaşı'nı kaybeden diktatör, iki Dünya Kupası kazanmıştı. Ölmelerine gerek kalmayan futbolcular ise ertesi günkü kutlama törenlerine askeri üniformalarla gelirken, ülkenin bilinen gazetesi *La Gazetta dello Sport* onları şöyle övmüştü: "Bu, faşist sporun ırk bazında elde ettiği büyük bir zaferdir".[9] Yarı final maçındaki Brezilya galibiyetinin ardından İtalya resmi basınında yer alan sözler de günün koşullarıyla örtüşür nitelikte idi: "Zencilerin kaba kuvveti karşısında, İtalyan zekâsının zaferini kutluyoruz."[10]

Bu iki kupa ile elde edilen başarılar, Mussolini'nin İtalya'sında, demokrasiler üzerine faşizmin üstünlüğünün kanıtı olarak tanıtıldı.[11] Yapılan tüm bu bilinçli hamlelerin ışığında, 1934 Dünya Kupası için inşa edilen statlardan birine "Faşist Parti Stadı", diğerine ise "Mussolini Stadı" isimleri kondu. Aslında dolaylı yollardan kanıt aramaya da gerek yoktu, çünkü Faşist Parti üyesi General Vacora, 1934'te İtalya Federasyonu'nda yöneticiydi ve doğrudan işin aslını açıklayan isim de kendisiydi: "Gösterinin esas amacı, bütün dünyaya faşist spor idealinin ne olduğunu göstermektir."[12]

"İlkçağda savaşları dahi durdurup kutsal barışı getiren Olimpiyat Oyunları" nın söz konusu potansiyelinin, Mussolini gibi farkında olan Hitler de "1936 Kış Olimpiyatları"nı adeta "Nazi Olimpiyatları"na çevirerek, ideolojisi çerçevesinde bir propaganda aracı olarak kullanmıştı.[13] Naziler, 1936 Berlin Olimpiyatlarına, Ari

---

[9] Eduardo Galeano, **Gölgede ve Güneşte Futbol**, İstanbul, Can yayınları, 2006, s. 104.
[10] **A.y.**
[11] Christian Bromberger, **La Bagatelle La Plus Sérieuse du Monde**, Montrouge, Bayard Ed., 1998, s.16.
[12] "Küreselleşen Futbolda Değişen Seyirci Profili", (Çevrimiçi) **http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=57067**, 22 Haziran 2010.
[13] Pascal Boniface, **Football et Mondialisation**, Paris, Armand Colin, 2006, s. 69.

ırkın üstünlüğünü ispatlamak için özel bir önem vermişlerdi. Alman sporcular madalyaları kazandıkça bu başarı, söz konusu ırkın üstünlüğü ile ilişkilendiriliyordu. Jesse Owens ortaya çıkana dek, Naziler için her şey yolundaydı. Amerika adına Olimpiyatlar'a katılan zenci atlet Owens, tam 4 altın madalya kazanarak dünya rekorlarını kırdı. Tüm şampiyonları kutlayan Hitler, Owens'a sıra geldiğinde onun elini sıkmadığı için kimilerince eleştirilse de, 4 milyon kişinin izlediği bu Olimpiyat Oyunları, Hitler için güzel bir propaganda vesilesi oldu.[14] Çünkü madalyaların büyük bir kısmını alan Almanların misafirperverliği ve organizasyonu ziyaretçilerden övgü aldı. *New York Times* 'ı takip eden birçok gazete Oyunlar'ın Almanları "ulusların arasına geri" döndürdüğünü ve onları "yeniden daha insancıl" yaptığını belirtti. Hatta bazıları bu barışçıl aranın devam edeceğine dair umutlanma sebebi buldular. Sadece, William Shirer gibi birkaç muhabir Berlin gösterisinin sadece ırkçı ve baskıcı şiddet rejimini saklayan bir görüntü olduğunu anlayacaktı.[15] Bu az sayıdaki yazarın ifade ettiği ırkçı ve şiddet rejiminin karşı atağa geçmesi ise çok uzun sürmeyecekti.

Futbol tarihine "futbol olmasaydı Portekiz'i yönetemezdim", sözüyle geçen Salazar ise 1926 yılında kurulan faşist askeri cuntada Maliye Bakanı olarak göreve başlamış ve 1968 yılına kadar Portekiz'i yönetmişti. Bu örneklerden yola çıkan Vassort'a göre, "futbol ve faşizm arasındaki akt, basit bir uzlaşmadan çok, gerçek bir ideolojik ve politik işbirliği anlamına" geliyordu.[16]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, askeri darbe ve diktatörlük rejimlerinin ortaya çıktığı özellikle Brezilya, Arjantin, Portekiz gibi ülkelerde, futbolun kitleleri etkisizleştirmede ve rejime meşruiyet kazandırmanın bir aracı olarak kullanılmaya çalışılması yapısalcı marksist ekolün yaklaşımını güçlendiriyordu.[17]

Yapısalcı marksist kuramcıların aksine birçok muhalif aydın futbolun farklı yönlerine dikkat çekiyordu. "Futbol benim bir parçam, ben oynadıkça benimle birlikte etrafımdaki dünya da uyanıyor" diyen Bob Marley, futbol oynarken aldığı bir

---

[14] Konuyla ilgili fotoğraflar için ayrıca bkz.: Ek 13.

[15] "Nazi Olimpiyatları, Berlin 1936", United States Holocaust Memorial Museum, Holokost Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) **http://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005680**, 23 Haziran 2010.

[16] P. Vassort, **a.g.e.**,s.177.

[17] Benzer diğer ülke örnekleri için bkz. "Futbol ve Diktatörler; Futbol ve Devlet Yönetiminin Ayrılmaz Beraberlikleri; Devre Arası mı? Gidip Polonya'yı Fethedeyim", **Hayatım Futbol**, Sayı 1, Mart 2005, 52–60 (Online Futbol Dergisi), (Çevrimiçi)
http://www.hayatimfutbol.com/Mart2005/Mart027.html, 03 Haziran 2010.

yara sonucu hayatını kaybetti.[18] Veremden dolayı futbolu erken bırakan Albert Camus ise "Ahlak ve insanın yükümlülükleri hakkında güvenebileceğim ne biliyorsam onu futbola borçluyum" diyordu. Bir adım daha ileriye giden Che Guevara ise "Futbol sadece basit bir oyun değildir, futbol devrimin silahıdır" derken bu oyuna bambaşka bir misyon yüklüyordu.[19]

Yapısalcı kuramcıların yaklaşımlarına en önemli eleştiriler ise, "futbol açık havada ortaya konan insan sadakatinin krallığıdır" sözlerinin de sahibi olan Gramsci'nin takipçileri tarafından getirildi. 1980'li yıllarda spor sosyolojisi literatüründe ilgi görmeye başlayan hegemonya yaklaşımı yapısalcı ekolün temel varsayımlarına kökten karşı çıkıyordu. Başta W. J. Morgan olmak üzere birçok yazar, yapısalcı ekolün sportif faaliyetleri ekonomi merkezli tanımlayan ve sporu, üst-yapıya ait bir öğe olarak kabul eden yaklaşımını ciddi bir şekilde eleştirdi. Sporu kapitalist kategorilerin bir yansıması olarak gören yapısalcıların aksine hegemonyacı yaklaşıma göre spor, ne doğrudan üst-yapıya ait bir unsur, ne de alt-yapıya sıkı sıkıya bağlı bir formdu.[20] Üst sınıflar, tıpkı alt sınıflar gibi kendi arasında bölünmüş bir görünüm arz eder. Dolayısıyla bu tip bir özellik gösteren üst sınıflar, alt sınıflar üzerinde mutlak bir egemenlik kuramazlar. Durum böyle olunca burjuvazinin alt sınıflarla pazarlık ya da işbirliği sürecine girmesi kaçınılmaz olur.[21] Ayrıca yapısalcıların kapitalist toplumu, kapitalistler ve işçi sınıfı olarak ikiye ayırmaları ve kitleleri kapitalist ideolojinin esiri durumunda göstermeleri de hegemonyacılar tarafından getirilen eleştiriler arasındaydı.[22] Pierre Bourdieu'nün artık klasikleşmiş

---

[18] Bob Marley, İngiltere'de 1977 yılında Battersea Park'ta futbol oynarken, ayak başparmağında bir yara oluşur. Yara enfeksiyon kapınca doktorlar kangren olmuş parmağının kesilmesini ister, ancak Bob Marley hem sahnedeki performansının düşeceğini hem de Rasta anlayışına ters düşeceğini söyleyip ameliyatı kabul etmez ve bu kararı onun sonunu hazırlar (Marley'nin sözü için bkz.: Bağış Erten, "Duvara Karşı", [Çevrimiçi] **http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222736**, 31 Temmuz 2007).

[19] Berkay Aydın; Duygu Hatipoğlu; Çağdaş Ceyhan, "Endüstriyel Futbol Çağında "Taraftarlık" , **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** içinde, Sayı 26, Kış-Bahar 2008, s. 289–316.

[20] C. Emrence, **a.g.m.**, s. 96.

[21] G. Gürkan Öztan, "Türkiye'de Futbol ve Sınıf Bilinci", **2. Sınıf Araştırmaları Sempozyumu: Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV) Yayınları, 2006, 264-274.

[22] Bkz. C. Emrence, **a.g.m.**, s. 96.

bir alıntısıyla, "spor hem yönetici sınıfların farklı fraksiyonları, hem de toplumsal sınıflar arasında bir mücadele alanıydı."[23]

Söz konusu iki marksist yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde bazı eksiklikler göze çarpmaktadır: Temel problem, ırk ve cinsiyet olgularının tartışmanın dışında bırakılması iken Batı dünyası dışındaki spor tecrübelerini anlama konusundaki yetersizlik de bir diğer önemli eksiklik olarak görülebilir.[24]

Boniface'a göre, "Küreselleşmenin son evresi" olan futbol, girdiği bu son dönemeçte "topa maksimum işlevi kazandırarak evrenselleşti" ve böylece neo-Marksist dönemi kapamış oldu.[25] Söz konusu yeni dönemle birlikte futbol, ne liderlerin elinde bir silah olacaktı, ne de halkı özellikle siyasi değişim ve gelişimlere karşı etkisizleştiren bir afyon. Futbol hala asla sadece futbol değildi, ancak artık liderlerin elinde kolay bir oyuncak da olmayacaktı. Çünkü halk da karşı atağa geçecek ve futbolu seslerini duyurmak için siyasi bir alan olarak her fırsatta kullanacaktı. Diktatörlerin ve baskıcı rejimlerin futbolu bir meşruiyet ve propaganda aracı olarak kullanma çabalarının karşıt örnekleri de futbol tarihinde az değildir: Videla'nın diktatörlüğü sırasında yapılan 1978 Dünya Kupası, Arjantin'deki rejim için adeta karşı reklâma dönüştü. Kupayı kazanan Arjantin'i hiçbir ülke boykot etmese de turnuva boyunca dünya basını, cuntanın işkenceleri ve cinayetleri ile ilgili röportajlarla doldu. Tribünlerdeki seyirciler ise "askeri diktatörlük bitecek" diye bağırıyordu.[26]

Cezayir'de ve Humeyni döneminde İran'da da stat tribünlerinin siyasal tribünler olarak kullanıldığını, İran takımının eski kaptanı şu sözler ile teyit ediyordu: "1980'li yılların başında birçok maçın sonunda gösteriler düzenlenmiştir. Humeyni'ye muhalefet edenler, tek tek kimlik tespitinin zor olduğu kitleler içinde etkinlik gösteriyordu."[27] Corinthias Kulübü oyuncuları, 1982–1983 yılları arasında baskıcı rejime rağmen sahaya, üzerinde "demokrasi" yazan formalarla çıkarken, Meksika da 1986 Dünya Kupası üzerinden, halkın gözündeki imajını yükseltmek için hesap

---

[23] Pierre Bourdieu, "Sport and Social Class", **Rethinking Popular Culture:Contemporary Perspectives in Cultural Studies**, der.: C. Mukerji-M. Schudson, Berkeley, University of California, 1991, s. 361-362.

[24] Bkz. C. Emrence, **a.g.m.**, s. 97.

[25] Boniface'a göre futbol küreselleşmenin son evresidir. Çünkü futboldan daha küresel bir olgu yokken; halka mal olmuş, sınır ve engel tanımayan başka bir imparatorluk da yoktur. Ve hatta bu imparatorluğun halkları aidiyetlerinden büyük zevk duyarlar.Bkz. P. Boniface, **a.g.e.**, s. 13-19.

[26] C. Bromberger, La Bagatelle La Plus Sérieuse du Monde, **a.g.e.**, s. 18.

[27] P. Boniface, **a.g.e.**, s. 119.

yapıyordu. Her şeyin farkında olan gecekondu bölgesi yaşayanları da bağırarak sokakları dolaşıyorlardı: "Biz fasulye istiyoruz, gol değil."[28] Nijerya'nın, 1996 Dünya Gençler Şampiyonası finallerini organize etme şansını, baskıcı bir rejim uyguladığı için kaçırmış olması ise artık Mussolini ya da Hitler dönemlerinin çok geride kaldığının habercisiydi.[29]

Meseleye küreselleşme açısından bakan yazarlar, daha önce ifade edilen yapısalcı ve hegemonyacı ekolün ulus-devlet temelli yaklaşımlarının büyük ölçüde geçerliliğini yitirdiğini ifade etmiştir. 21. yüzyılda sporun, yalnızca tekil ülkeler içindeki sınıfsal ilişkilere bakılarak analiz edilemeyeceğini ifade eden araştırmacılar, ilgilerini çok uluslu şirketlerin sportif faaliyetlere katılma sürecine yönlendirmişlerdir.

Farklı yaklaşımlar, futbolun işlevini her ne kadar farklı şekillerde ele alsa da bu oyun, popülaritesi ve geniş kitleleri peşinden sürüklemesiyle yöneticiler için her dönem bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum en açık şekilde, spor kurumlarının her siyasi döneme göre şekillenen yapılarında gizlidir. Asıl konumuz itibariyle, bu bölümden sonra amacımız Türk futbolu üzerindeki bu gizi kaldırmak ve her dönem değişen siyasi koşulların, kurulan federasyon örgütlenmelerine nasıl yansıdığını gözler önüne sermektir.

1.2. OSMANLI'DA MODERN SPORLARIN ÖRGÜTLENMESİ DÖNEMİ

19. yüzyılla birlikte Tanzimat batıcılığının her alana getirmiş olduğu değişim rüzgârları, kısa sürede spor alanında da kendisini gösterdi ve Osmanlı'da spor teşkilatını oluşturan geleneksel kurumlar yerlerini modern sporları devlet adına örgütleyecek kurumlara bıraktı.[30]

Beden terbiyesi ve modern sporlar, Batı'daki gelişmelere paralel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda da siyasi ve sosyal gelişmelerin sonucunda ortaya çıktı. 19.

---

[28] Christian Bromberger, **Le Match de Football**, Paris, Ed. de la maison des sciences de l'homme, 1995, s. 195.

[29] P. Boniface, **a.g.e.**, s. 124.

[30] Osmanlı'nın geleneksel spor kurumları olan "Spor Tekkeleri" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret Soyer, **"Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme"**, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, 2004, s. 209-225.

yüzyılın ikinci yarısından itibaren askeri okulların programlarına giren fiziki idmanlar, 1869'da uygulamaya konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile "jimnastik dersleri" adı altında bütün rüştiyeler için zorunlu hale getirildi. 1870'lere doğru bu dersleri "riyazat-ı bedeniye" adı altında programlarına dâhil eden sivil okulların başını çeken ise Mekteb-i Sultani idi.[31] Sadrazam Ali Paşa tarafından Mekteb-i Sultani'ye getirtilen Fransız Beden Eğitimi Öğretmeni Curel, okuldaki geniş bir alanı jimnastikhaneye dönüştürürken jimnastiği zorunlu ders olarak koydurdu.[32]

Curel ve sonrasında gelen diğer Fransız öğretmenlerin Türk sporuna kazandırdığı birçok isim arasında yer alan Faik Üstünidman'ın yazmış olduğu Jimnastik Kitabı (Riyazat-ı Bedeniyye) ülkenin ilk spor kitabı olarak bilinir.[33] Gayrimüslimlerin yanı sıra Müslüman öğrencileri de modern sporlarla tanıştırdığı için dönemin entelektüelleri tarafından sürekli takdir gören Faik Bey, ilk Türk jimnastikçisi olup kırk yıla yakın süre Galatasaray Lisesi'nde jimnastik öğretmenliği yapmıştı. Yine bu öğrenciler arasında yer alan Selim Sırrı Tarcan da Türk sporunun ilk büyük öncülerinden biri olmuş, Yüksek Öğretmen Okulu'nda beden eğitimi öğretmenliği yapmış ve birçok öğrenci yetiştirmişti. Selim Sırrı Bey aynı zamanda, yurdumuzda "Olimpiyat" fikrini ve idealini tanıtan ve yayan, Milli Olimpiyat Komitesi'ni kuran ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nde ülkemizi ilk temsil eden kişiydi.[34]

Bu dönem için beden eğitimi ile sporun beraberliğini bir zorunluluk olarak değerlendiren Fişek, bunu Tanzimat yenilikçiliğinin başka bütün alanlarda olduğu gibi sporda da Fransız modelini ithal etmesine bağlar:

> "Bu beraberlik zorunluydu, çünkü 'Batılılaşma gereği' Osmanlı okullarına beden eğitimi dersinin girmesiyle birlikte, futbol (Mekteb-i Sultani) ve basketbol (Robert Kolej) gibi Batılı sporlar da gelmişti. Hem ilk sporların, hem ilk sporcuların hem 1903 sonrası kurulan ilk kulüplerin (Galatasaray, Vefa, İstanbulspor) büyükçe bölümünün 'mektepli' oluşu, her türlü örgütlenmenin ve kalabalıklaşmanın yasak

[31] Bkz. Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 49–52.
[32] Altuğ İstanbulluoğlu (der.), **Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin 100 Yılı**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 2008, s. 12–13.
[33] **A.e**., s. 13.
[34] Bkz. Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 1475.

olduğu bir II. Abdülhamit döneminde, okul duvarlarının arkasında ve biçimsel eğitim programları çerçevesinde yapılmanın spora sağladığı güvenceyle açıklanır."[35]

Okul duvarlarının gerisinde kalan bu güvence ile öğrenciler tarafından kurulan ilk futbol kulüpleri sayesinde bağımsızlığını kazanan bu spor, kısa zamanda okul duvarlarını aşarak halkla tanışacaktı.

1.3. İSTİBDAT KOŞULLARINDA FUTBOLUN OSMANLI TOPRAKLARINA GİRİŞİ

İzmir'de yaşayan İngilizlerin 1890 yılında kurdukları Türkiye'nin ilk futbol kulübü olan "Football and Rugby Club", modern futbolun tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı topraklarına da İngilizler aracılığı ile girdiğinin kanıtıdır. Kulüp oluşumu İzmir'e kıyasla daha geç gerçekleşse de aynı yıllarda İstanbul'da oynanan futbol da, gene ilk olarak yabancılar eliyle hayata geçiriliyor ve beden eğitiminden ayrışarak Osmanlı sınırlarını hızla fethediyordu.

Dönem istibdat dönemi, söz konusu spor ise ürkülen kalabalıkları üretmeye en yatkını olan futbol olunca Osmanlı tebaası gençleri, İngiliz gençlerini uzun bir süre sadece izlemekle yetindiler. Hal böyleyken İngiliz gençlerinin de salt bir hoşgörü ile karşı karşıya olduğunu söylemek, tarihi tam yansıtmamaktadır. Osmanlı arşivleri irdelendikçe, futbol maçı için toplanmak üzere olan bir topluluğun haberinin saray çevresine uçtuğu anda zabıtaların soluğu yanlarında alıp uygunluk raporu hazırladığı görülmektedir:

"Kadıköy Moda'da ikamet eden İngiltere Devleti tebaasından Mösyö Vitek'in oğullarının nezareti altında olmak üzere İstanbul'da oturan 20–25 kadar genç İngiliz'in geçen yıllarda olduğu gibi dünkü Cumartesi günü de Kuşdili çayırında toplanarak iki tarafı kapı şekline konulmuş ve etrafına hat çekilmiş bir daire içinde lastikten mamul top ile oynadıkları görülerek olay soruşturulmuştur. Yapılan tahkikatta, oyunun yardımsever İngilizler tarafından mektepler yararına düzenlendiği, bu vesileyle toplanacak yardımın, İngiliz delikanlılarının oynadığı oyun kim tarafından kazanılırsa onlar tarafından mekteplere bağışlandığının kabul

[35] Kurthan Fişek, , **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1985, s. 44.

> edileceği anlaşılmıştır. İngilizlerin, bu maç yapılana kadar her Cumartesi günü toplanıp talimlerine devam edecekleri de öğrenilmiştir. Üsküdar mutasarrıflığı esas maçın ne zaman yapılacağını, ne miktar para toplanacağını ve hangi mekteplere dağıtılacağını da araştırmaktadır. Bütün bunlar yaşanırken her hangi bir uygunsuzluğun meydana gelmemesi için tedbirler alınması ve gelişmelerin Zaptiye Nezareti'ne bildirilmesi gerekmektedir. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh'ül-emrindir. / 11 Teşrinisani 1306"[36*]

Söz konusu oyunun padişaha daha evvel jurnallendiğini bilmeyen bir hafiye ise bu önemli haberi ilk defa kendisinin vereceğini düşünerek saraya gitmiş; padişahın hayatını tehlikeye, memleketi fitne ve fesada sürükleyeceğine inandığı bu oyunu şu sözlerle ifade etmişti:

> "…son zamanlarda bazı ecanip makulesinin mektepli efendilerle birlikte meşin örtülü, derununda mevadi müştaile olduğu zan ve tahmin edilen kürrei musattahaya müşabih bir nevi aleti ötede beride eşkal ve elvanı muhtelifede libaslar ve manidar rümuzatı havi gömlekleri labis olarak açıklıkta ve esafili nasın topluca bulunduğu mahallelerde haşa huzurdan, ayak darbesile birbirlerine attıkları ve arada sırada aralarında gol!.. Enbul.. Pangaltı.. Pas.. Oflu Sait.. Haftalayim.. gibi şifreli kelimat ile taatii efkara mücaseret ettiklerini istihbar ettik…"[37]

Bu ihbarın tekrarlanmasıyla büsbütün korkuya kapılan Abdülhamit'in, bunda İngilizlerin derece-i alakasını sorması üzerine hafiye durumu şöyle özetlemişti:

> "…makamı mazerette bize bunun terbiye-i bedeniyenin bir şubesinden madut nam oyun olduğunu beyan ediyorlar.. Halbuki esnayı lubiyatta bu kelimatın bazılarını telaffuz ettikleri zaman etraflarında toplanan halk cuş ve huruşa geliyor.. Alkış tutup yaşa diye bağırıyor. Bunların manayi muzmeri pek hayra alamet şeyler değil.."[38]

---

[36] **"Kadıköy'de İngiliz gençlerinin oynadığı top oyunu hakkında tahkikatın yapılacağı"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 6, Gömlek Sıra No: 89 (Teşrinisani 1306 (Rumi): 10 Rabiulahir 1308 (Hicri), 23 Kasım 1890 (Miladi)).
(*) Bu ve benzeri belgelerin tarihsel sıralarına göre, asılları ve çevirileri için bkz.: Ek 1-2.

[37] "Kızıl Sultan ve Futbol: Abdülhamit Türk Futbolunu doğarken öldirmeye nasıl çalışmıştı?", 3. Bölüm, **Türk Spor**, 11 Mart 1934, Sene: 5, No. 24-231, s. 7.

[38] "Kızıl Sultan ve Futbol: Abdülhamit Türk Futbolunu doğarken öldirmeye nasıl çalışmıştı?", 4. Bölüm, **Türk Spor**, 17 Mart 1934, Sene: 5, No. 25-232, s. 14.

Bu sözler üzerine Abdülhamit, kati bir vaziyet alarak durumu hızla kesip atmak gerektiğini düşünmekteydi. Çünkü düşmanları silahlarını değiştirmişlerdi. Artık eskisi gibi çalışmıyorlar, yeni usullere başvuruyorlardı. Bunun üzerine aynı gün, Zabtiye nezaretine şu emir tebliğ edildi:

> "Mahı hali ruminin 16 ncı Pazar günü Kadıköyünde Kuşdili nam mesire mahallinde futbol müsabakası icra edileceği ve bu musaraalara Osmanlı gençlerinin de iştirak eyliyeceği haber alınmış olmağla bu gibi muhilli asayiş lubiyatın meni icrası hususunun muktezayı iradei seniyei cenabı hilafetpenahiden olduğu emrü işar olunur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh'ül-emrindir."[39]

Yukarıda söz edilen ve İngilizlerle karşılaşacak olan Osmanlı gençleri, ilk kez bu oyunu icra etmek üzere olan son sınıf Mekteb-i Sultani öğrencileriydi.

Yapılan tüm bu müdahalelere rağmen pes etmeyen Osmanlı gençlerinden Reşat Danyal, Fuat Hüsnü ve birkaç arkadaşları 1899 yılında, II. Abdülhamit'in istibdat dönemine direnmek için İngilizce isimli "Black Stockings"i kurdular. Ancak bu ilk Osmanlı futbol kulübü, sarayın durumdan haberdar olmasıyla ancak birkaç ay yaşayabildi.[40] Başka şehirlere gönderilmeleri için irade çıkartılan gençler için araya giren Reşat Paşa'nın "mesele oyundan ibarettir, önemli bir şey yoktur" demesi üzerine iş tatlıya bağlansa da kulüp kapatılmaktan kurtarılamadı.[41]

Nasıl ki futbolun anavatanı İngiltere'de, ortaya çıkan kalabalıklar sebebiyle, halkın sokaklarda gelişigüzel futbol oynaması, daha evvel sözü edilen yasaklama ile engellenmeye çalışıldıysa, II. Abdülhamit'in istibdat döneminde de benzer bir yol izlenmişti. Kendisinden önceki padişah Abdülaziz'in reformcular tarafından bir pehlivana katlettirilmiş olduğu şüphesiyle II. Abdülhamit, İstanbul'da güreşi dahi yasaklamıştı. Bir futbol kulübünün kurulması ise sadece iki takımın karşı karşıya gelmesi değil, beraberinde bir de seyirci kitlesini sürüklemesi anlamı taşıyordu ve bu II. Abdülhamit'in büyük korkusuydu. Oyunu icra eden gençlerin oyun esnasında kullandıkları terimlerin şifreli sözler olarak değerlendirilmesi ve bu sözlerden

---

[39] "Kızıl Sultan ve Futbol: Abdülhamit Türk Futbolunu doğarken öldirmeye nasıl çalışmıştı?", 4. Bölüm, **a.g.m.**, s. 14.

[40] Ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk San, Tevfik Ünsi ve Samim Var, **Futbol Ansiklopedisi**, İstanbul, Ticaret Postası Matbaası, 1963, s. 30.

[41] Bkz. Atıf Kahraman, **Osmanlı Devleti'nde Spor**, Ankara, T.C. Kültür Yayınları, 1995, s. 672.

bazılarının zikredilmesiyle halkın büyük bir sevinçle tezahüratta bulunmasının hafiyeler tarafından hayra yorulmaması da, padişahın korkularını büsbütün arttırmaktaydı. Sadece saraya asker yetiştiren okullarda oynanabilen futbolun tohumlarının bu yolla atılması da İngiltere örneğine paralellik gösterirken, Osmanlı topraklarında filizlenmeye başlayan bu tohumun kök salması ve özellikle alt sınıflara doğru yayılması da, tüm yasaklamalara rağmen, çok uzun sürmeyecekti.

1902 yılında James Lafontain ve Horace Armitage'in "Futbol-Association"u kurmalarının ardından ortaya çıkan "Moda Futbol Club" ve "Rum Elpis" kulüpleri, Osmanlı topraklarında kurulan ilk kulüpler arasında yer almışlardı.[42] Yasaklar sürerken kurulmasına padişah tarafından çıkarılan özel fermanla izin verilen ilk Osmanlı kulübü "Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye" kulübü oldu.[43] Bu kulübü Mekteb-i Sultani'den doğan Galatasaray Kulübü ve Kadıköy'de Fenerbahçe Kulübü izlediler. İlkinin jimnastik kulübü olarak ortaya çıkmasına karşın daha sonrakiler futbol kulübü olarak kuruldular.

Modernleşme sürecine geç dâhil olan Türkiye'de, arka planda varlığını koruyan siyasetin futbola el atması ise, diğer ülkelerden görece farklı bir şekilde gelişti. Çünkü futbol, yeri geldiğinde siyaset tarafından kullanılırken, futbol dünyası da hemen her zaman siyasetin gücüne ve yanı başındaki varlığına ihtiyaç duyacaktı. Bir başka deyişle ilişki iki taraflı yürüyecekti.[44]

1.3.1. İlk Federasyon Tipi Örgütlenmeler: İFB ve İFKL

Kurulan ilk Türk kulüplerinin hayatta kalma mücadelelerinin olumlu sonuçlanması ile devlete karşı daimi yenilgiler devrinin kapanması üzerine federasyon benzeri ilk örgütlenme kendisini gösterdi. İstanbul Futbol Birliği (İFB) adıyla 1903–1910 yılları arasında varlık gösteren bu örgütlenmenin amacı sadece, futbolun düzenli bir biçimde ve tek düze kurallarla oynanmasını sağlamaktı.

---

[42] Rüştü Dağlaroğlu, **1907–1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi**, İstanbul, Dur Ofset, 1987, s.13.

[43] Vala Somalı, **Türk Sporunda 75 Yıl: Beşiktaş Spor Tarihi 1903-1978**, İstanbul, Beka Basımevi, 1978, s. 9-10.

[44] Mehmet Ali Gökaçtı, **Bizim İçin Oyna: Türkiye'de Futbol ve Siyaset**, İstanbul, İletişim Yayınları, , 1. Baskı, 2008, s. 11.

Gönüllü olarak kurulmuş ve yönetilmiş olan İstanbul Futbol Birliği'nin yönetsel aksaklıkları bu birliğin daha sağlam temeller üzerine yeniden örgütlenmesi ihtiyacını doğurdu ve bunun üzerine İFB, İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (İFKL) olarak 12 Kasım 1910 tarihinde yeniden yapılandırıldı.[45]

Kadıköy, Fenerbahçe, Galatasaray, Progrés ve Strugglers kulüplerinin üye oldukları bu gönüllü birliğin Başkanlığı Horace Armitage, İkinci Başkanlığı Ali Sami Yen ve Genel Sekreterliği de Jean Myslides tarafından yürütülmekteydi.[46]

İFB gibi, tek sporlu (futbol) bir örgütlenme olan İFKL'nin kendisi, her ne kadar "tüzel kişilik doğurmayan bir adi şirket" statüsünde idiyse de II. Meşrutiyet'in ardından kabul edilen 1909 Cemiyetler Kanunu, Türk futbol kulüplerinin her birine özel hukuk tüzel kişisi olarak meşruiyet kazandırmıştı.[47]

Galatasaray ve Fenerbahçe'nin ardından Beşiktaş'ın 1909'da kurulan futbol şubesi ile İstanbul'da kurulan Beykoz, Vefa, Anadolu ve İzmir'de kurulan Karşıyaka, Hilal (daha sonra Altay) bu rahatlıktan yararlanan kulüpler olacaktı.

Kulüplerin sayısının artmasıyla futbol kendisini Osmanlı topraklarında iyiden iyiye hissettirmeye başlarken bundan nemalanmaya çalışan devlet de bu dönemde doğrudan futbola el atmıştır. Fişek'e göre, "Türkiye'de spor yönetimini tam algılamak için, onu 'devlet' açısından görme zorunluluğu" da tam bu noktadan itibaren daha bir anlam kazanmaktadır.[48] Bu ilişkiyi anlamlı hale getiren ilk siyasi iktidar ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

1.3.2. İttihat ve Terakki'nin Futbolu Keşfetmesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine damgasını vuran İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889'da gizli bir dernek olarak siyasal yaşama adım atıp kendisini dış dünyaya Jön Türkler'in temsilcisi olarak tanıtırken; Manastır, Selanik ve diğer Rumeli kentlerinde büyük destek sağladı ve 1908 yılında II. Abdülhamid'e

---

[45] "**1910; Yeniden Kuruluşlu İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nin Ana Sözleşmesi"** Özgün Metin için bkz.: Réglement et Statuts de la "Ligue des Football Clubs de Constantinople", Galatasaray Müzesi.

[46] Rıza Sümer, **Türkiye'de Spor Yönetiminin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi**, Ankara, Şafak Matbaacılık, 2.Bs., 1990, s. 27.

[47] Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi**, İstanbul, YGS Yayınları, 1983, s. 234.

[48] **A.e.**, s. 212.

"Hürriyet'in ilanı"nı kabul ettirdi. Böylece Meşrutiyet'in ilanından I. Dünya Savaşı sonuna kadar geçen 10 yıl içinde İttihat ve Terakki'nin iktidar dönemi açıldı. 1914'e kadar Osmanlı kabinelerine nazır veren İttihat ve Terakki, 1914 yılında Talat Paşa'nın sadrazamlığa gelmesiyle birlikte 1918'e kadar iktidarı tek başına korudu.[49]

Futbolun kitlesel özelliğini hızla kavrayan İttihat Terakki kadroları açısından bu oyun "milli kimlik" yaratmak için uygun bir zemin sunuyordu. O günlerde bir kulüp oluşturabilmek için gerekli maddi ve manevi donanıma sahip olmayan gençlerin, dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin kapısını çalması da siyasetçilerin ekmeklerine yağ sürdü ve böylece sporun ama özellikle de futbolun siyaset ile kesişme süreci karşılıklı çıkar birliğine dayalı olarak başladı.

Talat Paşa'nın futbola el atmak için bulduğu en iyi yol da Balkan Savaşı ile iyice gözden düşen Osmanlıcılığın yerini alan milliyetçiliği kullanmaktı. Avrupa'daki milliyetçi hareketlerin aksine futbol ve benzeri sporları asla boş bırakmayan İttihatçılar, onlara benzer olarak ise beden eğitimi ve jimnastiği her zaman önemsediler.[50]

Futbolun kitlesel özelliğini kavrayıp sahalara el atan siyasal iktidarların başını çeken İttihat ve Terakki'nin ilgilendiği ilk futbol kulübü, 1908–1909 sezonunda ilk şampiyon olan Galatasaray'dı. İmtiyazlı bir konuma sahip olan Sultani öğrencilerinin istibdat döneminde gerçekleştirdikleri bu oluşumun, hedefledikleri kitle ile aralarında sağlam bir köprü olacağını düşünen İttihatçıların önlerindeki en büyük engel, o dönemde okulun müdürlüğünü üstlenen Tevfik Fikret oldu. Özgürlük savunucusu olmasına karşın, II. Abdülhamit rejimine son veren İttihatçılara mesafeli olan Tevfik Fikret, Meşrutiyet'in ilanıyla da açıkça cephe aldı. Fikret'in cephesindeki ilk çatışma, Tanin gazetesinin İttihat ve Terakki'nin resmi yayın organı haline dönüştürülmek istenmesi üzerine çıktı. Gazeteden ayrılan Tevfik Fikret, zamanında birincilikle mezun olduğu Galatasaray Sultanisi'ne müdür olarak atandı. Bu görevi sırasında da iktidarın çeşitli müdahalelerine maruz kalan Fikret'in kararlı tutumu sayesinde İttihatçılar okul ve futbol takımı üzerinde etkinlik kuramadılar.

---

[49] Yalçın Doğan, **Fenerbahçe Cumhuriyeti-Dün, Bugün, Yarın ve Daima**, İstanbul, Doğan Kitap, Mayıs 2007, s. 50.

[50] İlker Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", **"Dünya Gözüyle Futbol"** içinde, Cogito, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 63/Yaz 2010, s. 16.

Maddi açıdan dönemin diğer kulüplerinden farklı olan Galatasaray'ın iki gelir kaynağından biri kurucuların (Ali Sami Yen, Emin Bülent Serdaroğlu, Refik Cevdet Kalpakçıoğlu gibi) kendi imkânları iken diğer kaynak Saray'ın dolaylı olarak kulübe sağladığı finansmandı. Sarayın, özellikle Meşrutiyet sonrasında, Galatasaray Kulübüne bilet satın alarak verdiği dolaylı destek, kulübün dönem içinde değişen iktidarlardan etkilenmeden bağımsız davranmasına olanak sağladı.[51]

Aynı dönemde maddi sıkıntılarla boğuşan Fenerbahçe Kulübü ise, dönemin iktidar partisine yöneldi. İstanbul Ligi'ne 1909 yılında katılan Fenerbahçe'nin yaşadığı maddi imkânsızlıklar kısa bir süre içinde kulübü yok olma noktasına getirdi. Kulübü bu durumdan, İttihat ve Terakki üyesi Elkatipzade Mustafa Bey kurtaracaktı.[52] Mustafa Bey, ticaretle uğraşmanın verdiği avantajlarla kulübün haklarını savunma, gerektiğinde masa başında mücadele verme ve kulübe çıkar sağlayacak girişimlerde bulunma konularında, belli bir yönetici tipinin de ilk örneği oldu.[53] Yönetici kadrosundaki İttihatçı sayısını gün geçtikçe artıracak olan Fenerbahçe'yi İttihatçıların tercih etme sebebi, iki yıl üst üste şampiyon olan takımın halkta oluşturduğu sempati ve İttihatçıların bunu kendi çıkarlarına uygun kullanma isteği idi. Galatasaray'a yaklaşmaya çalışan, ancak umduğunu bulamayan İttihatçıların Fenerbahçe'ye olan yakınlaşmasından elde ettikleri kazanç umduklarından fazlaydı. Çünkü Fenerbahçe, rakibi gibi sadece liselilere dayalı bir üye profiline değil, aksine her geçen gün kitleselleşebilecek bir kulüp olarak tam da siyasi iktidarların aradıkları niteliklere sahipti. Böylece "İttihat ve Terakki mektepten, ocaktan çok semti tuttu. Semti, yani şehri ve her seviyede bir kümeyi…"[54]

Sırada kulüp içi kadrolaşma vardı ve İttihatçıların bazı önde gelen isimleri 1911 yılından itibaren Fenerbahçe Kulübü'ne girmeye başladı ki bunların başında Fuat Hüsnü Bey ile ağabeyi Hamit Hüsnü Bey geliyordu. Tıp doktoru olan Hamit Hüsnü Bey, daha önce Galatasaray Kulübü'nün üyesi iken 1912 yılında Fenerbahçe'ye geçti. Fenerbahçe Kulübü'nde, daha sonra olağan hale gelecek bir uygulama da o günlerde başladı. Bu, devlet adamlarının siyasal görevlerini sürdürürken aynı

[51] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s.43-44.
[52] **A.e.**, s. 39.
[53] R. Dağlaroğlu, **a.g.e.**, s. 660.
[54] Ruşen Eşref Ünaydın, **Galatasaray ve Futbol-Hatıralar**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1957, s.120–121.

zamanda kulüp yönetiminde görev almalarıydı. Bunun ilk örneğini de Nafıa Nazırı (Bayındırlık Bakanı) Hulusi Bey teşkil etti.[55] Hulusi Bey'in görevi, Hamit Hüsnü Bey ile hazırlamış oldukları ve daha çok kulübün içişlerine yönelik olan umumi reislik makamıydı. Kulübün reisliğini üstlenen Hamit Hüsnü Bey ise arkasına aldığı iktidarın gücünü kullanarak Kuşdili'ndeki lokal binasının Fenerbahçe Kulübü'ne devrini sağladı. Hamit Hüsnü Bey lokalin yanı sıra burada bir kayıkhane de inşa ettirerek, hem tesisleşme yönündeki ilk adımları atan kişi olmuş, hem de Fenerbahçe'nin futbol dışındaki spor branşlarına girmesine öncülük etmişti.[56] Black Stockings'i kuran, daha sonra Bobby takma adıyla İngiliz takımlarında oynayan Fuat Hüsnü Bey de, 1914 yılında İngiltere'deki görevinden sonra yurda dönünce Fenerbahçe'de idari görevler üstlendi.

İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden ve Mustafa Kemal'in çok yakın arkadaşlarından olan Sabri (Toprak) Bey ise kulüp içersinde yer alan diğer önemli isimlerden biriydi. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda Hamit Hüsnü Bey'in ısrarlarıyla Fenerbahçe Kulübü'nün başına geçen Sabri Bey, arkasındaki gücü de kullanarak kulübün bir kez daha dağılmasını önlemiş, savaş sonunda ise iktidardan düşen İttihatçıların kamufle olarak kulüp içerisinde faaliyetlerini sürdürmelerinde kilit rol üstlenmişti. Devlet ve kulüp arasındaki köprü vazifesini her fırsatta ifa eden Sabri Bey'in eşliğinde Mustafa Kemal de kulübe ziyarette bulunup hatıra defterini imzalamıştı.

Siyasetin İzmir futbolundaki yansıması İstanbul'la paralellik göstermişti. Tamamını Rum, Ermeni ve İngiliz takımlarının oluşturduğu İzmir'de bir kulüp kurmak isteyen, ancak maddi zorluklarla karşılaşan Türk gençleri İttihat ve Terakki'den, "bizi himayenize alın, bir kulüp teşkil edelim" diyerek yardım istemişler, bu istekleri ise İttihatçılar tarafından olumlu karşılanmıştı. Kendilerine cemiyet merkezinde bir oda verilen ve 1 Kasım 1912 tarihinde faaliyete geçen Karşıyaka Muarese-i Bedeniye Kulübü (bugünkü adıyla Karşıyaka Spor Kulübü), böylece İzmir'de kurulan ilk Türk futbol kulübü olmuştu.[57]

---

[55] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 47.
[56] R. Dağlaroğlu, **a.g.e**., s. 599, 665.
[57] Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yaşar Aksoy, **Karşıyaka Spor Kulübü ve Kaf Sin Kaf Tarihi**, İzmir, Hisdaş Yayını, 1988.

Türklüğü ve Müslümanlığı simgeleyen kırmızı-yeşil renklere sahip olan Karşıyaka Kulübü'nde eski başbakan Adnan Menderes de 15 yaşında iken forvet olarak görev almış, Rumlarla oynanan bir maçta yuhalanması sonucu kaleci olarak bir başka İzmir kulübü olan Altay'a geçmişti. Menderes, İzmir Amerikan Koleji'nde okurken devam ettiği futbol yaşamını, memleketin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle bir süre sonra bırakmış ve arkadaşlarıyla kurduğu komitelerde görev almaya başlamıştı. Böylece, futbol sahalarından siyaset sahasına transferi de gerçekleşmişti.

İzmir'in ikinci Türk takımı olan Altay ise dönemin önemli bürokratik görevlerinde bulunan İttihatçılar tarafından, 16 Ocak 1914 tarihinde kuruldu. Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve daha sonra Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar da, hem kulübün kuruluşunda bizzat görev almış, hem de kulübe cemiyet binasında yer vermişti. Devletin Altay'a yardımları bununla sınırlı kalmamış, I. Dünya Savaşı başladığında Altaylılar, yabancılara karşı milliyetçilik ruhunu aşıladıkları ve bu mücadelelerine devam etmeleri gerektiği düşüncesiyle İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından askere alınmadılar. Bu isimler arasında Altay'ın kurucularından Şark İdadisi okul müdürü ve öğretmenlerinden Vasıf Çınar Bey, Necati Bey (her ikisi de Cumhuriyet döneminin Milli Eğitim Bakanlarından) ve Şükrü Saraçoğlu (Cumhuriyet dönemi başbakanlarından) da bulunmaktaydı.[58]

İzmir'deki bu iki kulüp yavaş yavaş siyasete doğru çekilirken İstanbul'da, devletin Galatasaray ve Fenerbahçe'ye dolaylı olarak uzattığı eller, bu kez bir kulübün omzuna doğrudan iniyor ve daha önce kurulmuş olan Progres Kulübü'nün yönetimi ele geçirilerek 1914 yılında ismi Altınordu olarak değiştiriliyordu. Devletin takımı Altınordu'nun fahri başkanı ise yine futbolsever Sadrazam Talat Paşa olmuştu ki bu denli üst düzey bir devlet makamı sahibinin fahri de olsa böyle bir görevi üstlenmesi o zamana dek rastlanmamış bir olaydı. İttihatçıların sivil kanadının toplandığı Fenerbahçe'ye karşı, askeri kanadının toplandığı bu kulüp, devletin resmi propaganda takımı işlevini görmekteydi. Böylece "siyaset sahnesindeki parti içi hizip mücadelesi futbol sahalarına taşınıyordu."[59] Dönemin en iyi futbolcularını kadrosunda toplayan ve zamanın şartlarına uygun olarak transferleri karşılığında uçuk ücretler yerine "devletin ayrıcalıkları" ile anlaşan futbolcular, bu konumdan

[58] Tuğrul Akşar; Kutlu Merih, **Futbol Ekonomisi**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2006 s. 84-85.
[59] M. A. Gökaçtı, **a.g.e.**, s. 54.

yararlanıp tıpkı Altaylılar gibi askere alınmadılar; çünkü her ikisi de devletin kulübüydü.

1917 ve 1918 yıllarında kazandıkları İstanbul şampiyonluklarını siyasal iktidara mal eden Altınordu'nun bu ani yükselişi çok uzun sürmedi. İttihatspor adıyla eski günlerine döndürülmeye çalışılan kulüp, devletin ve İttihatçıların da eski günlerine dönememesiyle eşdeğer olarak geriledi.

1919 Mayıs'ı ile birlikte Altınordu'nun akıbeti söz konusu iki İzmir kulübüne de uğrayacak ve Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgaliyle İttihatçılar kentteki etkinliklerini kaybedince Karşıyaka ve Altay da dağılma noktasına gelecekti. Bu da İttihatçıların iktidarı sırasında gerileyen Rum kulüplerinin İzmir futbolunda yeniden söz sahibi olmasının önünü açacaktı.

Milli Mücadele yıllarında, tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Osmanlı'da da, futbol bir araç olarak kullanılmış ve savaş alanları ile futbol sahaları bir tutularak adeta biri olmazsa diğerinde yeneriz mantığıyla futbolcular sahaya çıkmış, halk da aynı ölçüde onlara destek vermişti. Bu doğrultuda oynanan maçlardan Fenerbahçe 41, Galatasaray 8, Beşiktaş 2 kez işgal kuvvetlerinin takımlarını yenmiş, devletin takımı Altınordu ise söz konusu rakiplere karşı herhangi bir başarı sağlayamamıştı. Alınan galibiyetlerin sportif sonuçları ise şu açıdan okunabilir: Artık, belki küçük, ama zamanla kartopu misali yuvarlandıkça çığ gibi büyüyecek olan bir taraftar kitlesi vardı ve futbol bu gücü de arkasına alarak Türkiye'de kalıcılığını ilan edecekti.

Savaşın ardından İngiliz işgal kuvvetlerinin ülkeyi terk etmeden önceki son izi ise General Harrington'ın kendi adına düzenlediği kupa olacaktı. Bu kupa için Gardler Karması ile Fenerbahçe karşı karşıya gelmiş ve Fenerbahçe maçı 2-1 kazanarak kupanın sahibi olmuştu. O sırada Lozan Konferansı'nda bulunan Türk heyetine de bu galibiyet haberi ulaşmış ve heyet başkanı İsmet İnönü Fenerbahçe Kulübü'ne "Heyetimiz adına hepinizi mutlulukla tebrik eder, meserretle gözlerinizden öperim" şeklinde bir kutlama telgrafı göndermişti.[60]

Fenerbahçe Kulübü'nün üyeleri sadece İttihat ve Terakki üyeleri ile sınırlı kalmamış, şehzadeler de kulüpte çeşitli görevlerde bulunmuşlardı. Harbiye'den mezun olmuş ve

[60] Bkz.: "General Harrington Kupası", (Çevrimiçi) **http://www.fenerbahce.org/kurumsal/detay.asp?ContentID=3561**, 14 Eylül 2008. Konuyla ilgili fotoğraf için ayrıca bkz.: Ek 14.

generallik rütbesine ulaşmış tek şehzade olan Osman Fuat Efendi 1911–1912 yılları arasında kulübe başkanlık yapan ilk şehzade olmuştu.1920-1923 yılları arasında başkanlık görevini üstlenen Ömer Faruk Efendi ise ikinci şehzade başkandı.

İstanbul ve İzmir'in yanı sıra Ankara da bu tarihlerde futbol adına önemli adımlar atmaktaydı. 18 Temmuz 1920 tarihinde Atatürk'ün emri ile Ankara'da kurulmuş olan Muhafız Alayı Spor Kulübü, 1 Haziran 1923 tarihinde Muhafız Alayı Kumandanı İsmail Hakkı Tekçe'nin girişimleriyle "Muhafızgücü" olarak ismini değiştirdi. Şehre sosyal bir canlılık getiren kulüp; futbol, atletizm, binicilik, bisiklet, polo, voleybol, basketbol gibi spor dallarında mücadele etti ve birçok şampiyonluk kazandı.[61] Ayrıca alay bünyesinde kurulmuş olmanın getirisi olarak kulüp bünyesinde birçok ünlü asker sporcu yetişti. Böylece Ankara'daki ilk futbol kulübü ve ilk futbol tesisi askerlerin girişimi ve çabaları ile hayata geçirilmiş oldu. En güçlü dönemlerinde dahi İstanbul futbolunun gölgesinde kalan Ankara'nın ilk sivil futbol takımı ise, yine aynı yıl Ankara Sultanisi öğrencilerinin çabaları sayesinde oluşan "Gençlerbirliği" idi.

Türk sporunun ilk özerk örgütlenmesi olarak bu dönemde varlığını sürdüren İFKL, Balkan ve I. Dünya Savaşı yıllarına denk geldiği için düzenli biçimde yürütülemezken, aynı zamanda bu savaşlar dönemin yoğun siyasal etkilerinin ön plana çıkıp, devletin spora artan ölçüde karışmasına yol açmış ve bu da yeni oluşumları beraberinde getirmişti.

1.3.3. Milli Mücadele Dönemi Federatif Örgütlenme Çalışmaları

Siyasal iktidarın desteklediği kulüpler hariç diğerlerinin oyuncusuz kaldığı Birinci Dünya Savaşı yıllarında, ülke genelinde yaşanan iki başlılık, adeta futbola da yansımış ve lig ikiye bölünmüştü; Cuma ve Pazar Ligleri. İFKL'nin devamı konumundaki Pazar Ligi'ne karşılık çoğunluğunu okul takımlarının meydana getirdiği Cuma Ligi daha küçük ölçekli kalmıştı. Söz konusu bu ikilik, Türk futbolunun da ilk anlaşmazlığıydı.

Gerçi 1915–1916 sezonunda ikilik ortadan kalkıp "Cuma Birliği" teşkilatı kurulmuş ancak bu kez de ikinci kategori kulüpleri tatmin olmayıp başkaldırmışlardı. Bunun neticesinde Cuma Birliği'ne karşı 1919'da; Altınörs, Beşiktaş, Beylerbeyi,

[61] Bkz. M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 90.

Darüşşafaka, Haliç, Fener, Hilal, Kumkapı, Türkgücü, Üsküdar, Vefa kulüpleri "Türk İdman Birliği"ni kurdukları gibi, İttihatspor kulübü de tekrar faaliyete geçen Rum Elpis, Strugglers, Pera, Ermeni Birlik, Ermeni Dork, Musevi Espérance, Musevi Maccabi, İtalyan Stella ve daha sonra Türk İdman Birliği'nden ayrılan Beşiktaş ve Üsküdar kulüpleriyle birlikte 1920'de yeni bir "Pazar Ligi" teşkil ettiler.[62]

Kulüplerin sayılarıyla birlikte liglerin ve anlaşmazlıkların sayıları da hızla artıyordu. Tek çare ise düzenli bir futbol örgütlenmesi idi. Bu amaçla ilk olarak İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi ismiyle 26 Haziran 1920 tarihinde kurulan birliğin üyeleri Altınordu, Beylerbeyi, Darüşşafaka, Anadolu, Bakırköy, Fenerbahçe, Hilal, İdmanyurdu, Nişantaşı, Süleymaniye, Türkgücü, Vefa ve Galatasaray Spor Kulüpleriydi.[63] İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi'nin kendinden önceki lig organizasyonlarından temel farkı, futbolun dışında diğer sporları da bünyesine almış olmasıydı. Ayrıca sadece bu spor dallarındaki müsabakaları organize etmekle kalmamış, spor hareketinin bilimsel ve rasyonel bir temele oturmasına gayret etmiş ve her tür fiziki aktiviteyi de teşvik etmişti.[64]

Gayri resmi ve geçici olarak ortaya çıkan birlik, Cemiyetler Kanunu'na göre tescil için 27.11.1921 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne başvurmuş ve 22.05.1922 tarihinde tescil işleminin bitmesiyle "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" (TİCİ) adı ile tüzel kişilik kazanan federasyon-tipi bir örgütlenme halini almıştı.[65]

[62] K. Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, **a.g.e.**, s. 84.
[63] R. Sümer, **a.g.e.**, s.27.
[64] Y. Akın, **a.g.e**., s. 56.
[65] Bkz.: K. Fişek, Spor Yönetimi, **a.g.e.**, s. 435.

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE FUTBOL

2.1. ULUSLARARASI ALANDA TANINAN İLK FEDERASYON ÖRGÜTLENMESİ: TİCİ

Dönemin siyasi çizgisinin temelinde yer alan devletçilik ilkesinin yansıması, her alanda devlet eliyle kalkınma olarak kendini gösteriyordu: Kaynaşmış bir ulus, zinde ve güçlü bireyler, ortak amaçlar etrafında örgütlenmiş dayanışma içindeki kitle ve Batı standartlarında kurumsal gelişimin sağlanması. Cumhuriyet ilkeleri ve yeni Türk Devleti'nin hedefleri doğrultusunda, kamunun sağlığı da hassas bir konuydu. Bu çerçevede, sportif faaliyetler ve beden sağlığı, önemli bir unsur olarak devlet politikaları içinde yer aldı.[66]

Türkiye'de sporun sevk ve idaresi, 22 Mayıs 1922 tarihinde 16 spor kulübünün birleşerek oluşturdukları bağımsız, özerk ve yerinden yönetim anlayışına sahip TİCİ ile başladı. Daha önce kulüpler arasındaki maçların takvimini, hakemleri ve sahaları organize eden TİCİ, milli mücadelenin bitmesi ve Ankara hükümetinin yetkili tek otorite olmasıyla birlikte ulusal düzeyde bütün spor işlerini koordine eden tek yetkili organa dönüştü.[67] Ayrıca yeni hükümetin spora ilişkin ideallerinin yansıması olarak, TİCİ'ye bağlı açılan yerel şubelerle ülkenin en ücra köşelerine dahi gidiliyor ve hatta TİCİ çatısı altında futbolun ardından; atletizm, güreş, basketbol, halter, bisiklet, binicilik, boks, yelken, hokey, eskrim, tenis ve voleybol gibi federasyonlar da kuruluyordu. Her ne kadar bu sporların pek çoğu küçük çevrelerin uğraşları olarak kalsa da bu çaba, futbolun etkisini azaltmayı hedefleyen kemalist beden kültürü politikalarıyla uyumluydu.[68]

[66] Yavuz Yıldırım, "Demirsporlar Geleneğinin Lokomotifi: Adana Demirspor", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi içinde, **a.g.e.**, s. 485-486.
[67] Y. Akın, **a.g.e.**, s. 57.
[68] **A.e.**, s.58.

2.1.1. TİCİ'nin FIFA Üyeliği'nin Türkiye'yi Anadolu'dan Rumeli'ye Taşıması

TİCİ, kuruluşunun hemen ardından, FIFA'ya (Fédération International de Football Association-Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği), üye olmak ve böylece uluslar arası arenada tanınmak (ve yeni kurulmakta olan hükümeti tanıtmak) için 24 Ağustos 1922 tarihinde başvuruda bulundu.[69] FIFA ilk olarak 15 Ocak 1923 tarihinde geçici üye olarak kabul ettiği Türkiye'nin üyeliğini, harpten sonra ilk kongresini yaptığı 21 Mayıs 1923 tarihinde Cenevre'de onayladı.[70] Böylece Türkiye'nin Futbol Federasyonu, futbolun uluslararası örgütü olan FIFA'nın 26. üyesi oldu.[71]

Spor tarihi açısından gayet önemli olduğu kadar dönemin siyasileri için de son derece anlamlı olan bu olay yazılı basına şu şekilde yansıdı:

> 21 Mayıs'a müsadif (rastlayan) Pazar günü kongre Cenevre'de… sporcularımızı temsil eden Ahmet İhsan Bey, Türkiye'nin kadim sporları, yani güreş, yarış, ok atma, binicilik ve yelkencilik hakkında malumat (bilgi) verdikten sonra şimdi İstanbul'da başlayıp ciddi muvaffakiyetleri ibraz eden genç futbol cemiyetlerinin faaliyetlerini izah etti.
>
> Ertesi günkü celse Lehistan, Litvanya, Estonya, Çekoslovakya, Romanya ve Türkiye'nin resmen beynelmilel ittihada kabulü ile başladı. Yeni Türkiye, ittifakla cemiyete kabul edildi. Yalnız reis-i sani (asbaşkan) Danimarka murahhası tarafından bir sual irad olundu:
>
> **-"Siz Rumeli Türkiyesi'nin mi, yoksa Anadolu Türkiyesi'nin mi mümessilisiniz? Yani İstanbullu yoksa Anadolulu musunuz?"**
>
> Ahmet İhsan Bey Türk zaferi ile teyit eden vahdet-i milliyeyi (milli birliği) anlattı. Söz alan İsviçre murahhası atideki sözleri şöyleydi:
>
> -"Türkiye müstakil ve hürdür. Hudud-u coğrafyası bizi işgal etmez. Beynelmilel ittihat müstakil (bağımsız) her milletin murahhasını kabul eylemekle müftehir olur (iftihar eder). Türkiye'yi ittihatta görmekle de bahtiyardır…"[72]

---

[69] FIFA, 1902 yılında az sayıda ülkenin katılımıyla kurulmuştur.

[70] **Spor Alemi Dergisi**, 31 Mayıs 1339 (1923), Sayı: 35/97. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Mustafa Keten, **Türkiye'de Spor**, İstanbul, Polat Ofset, 2. Baskı, 1993, s. 67.

[71] **Türk Futbol Tarihi C. 1-2**, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, y.y., Gül-Basım Yayın AŞ., Haziran 1992, s.25 (Ayrıca diğer spor dalarının federasyonlarının kuruluş ve uluslar arası örgütlere giriş tarihleri için bkz.: K. Fişek, Spor Yönetimi, **a.g.e**., s. 288).

[72] **Spor Alemi Dergisi**, 31 Mayıs 1339 (1923), Sayı: 35/97, **a.g.m.**

Böylece uluslararası platformda ilk kez tanınan Ankara hükümeti, henüz Cumhuriyet ilan edilmemişken, futbol aracılığıyla bağımsız "Türkiye" devleti olarak tanınıp üyeliğe kabul ediliyordu.

FIFA üyesi olarak, 26 Ekim 1923 tarihinde Taksim Stadı'nda Romanya'yla karşılaşan Türkiye, Cumhuriyetin ilanından 3 gün önce oynanan bu maçtan 2-2'lik beraberlikle ayrılmış ve bu maç milli takımın ilk maçı olarak tarihe geçmişti.[73]

Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan olimpiyatlara, henüz kılık kıyafet kanununun kabul edilmediği bir dönemde katılan Türkiye'nin, sporcularını "onları geleneksel kıyafetler içinde görmeyi bekleyen Batı kamuoyunun karşısına modern kıyafetlerle çıkarması", dönemin anlayışının futbol üzerinden rahatlıkla okunduğunun göstergesiydi. Dönemin gazetelerinde ise bu "batılı imaj", Türkiye'nin olimpiyat oyunlarında sportif açıdan ne yapabileceğinin önünde yer bulmuştu.[74]

1924 Paris Olimpiyat Oyunları'nın Türk futbolcularına katkısı, dünyanın en seçkin takımlarını ve futbolcularını izleyerek görgü ve tecrübelerini arttırmaları oldu. Nitekim Olimpiyat dönüşünde Türk Milli Futbol Takımı, Türk futbol tarihine "Şimal Turnesi" adıyla geçen ve İskandinavya ülkelerine kadar uzanan bir geziye çıkmış ve burada çıkardığı başarılı futbol ve elde ettiği galibiyetlerle dikkatleri üzerine çekmişti. Finlandiya'yı 4–2, Estonya'yı 4–1, Litvanya'yı 3–1 yenen milli takım gezi dönüşü oynadığı Polonya'ya ise 2–0 yenilmişti.[75]

1920'li yılların sonlarına doğru, Türk futbolunun arzulanan düzeye erişmiş olduğunu şu örnekten de anlamak mümkündü: "Orta Avrupa'nın en güçlü takımı" unvanına sahip Çekoslovak şampiyonu Slavia takımı 1923 yılında İstanbul'a geldiğinde kafilenin başkanı, her maçlarını 7–0 kazanmak üzere geldiklerini söylemişti. Galatasaray ve Altınordu maçlarında tahmini şaşmayan Slavia'nın Fenerbahçe ile karşılaştığı maç ise 10–1 sonuçlanmıştı.

Aradan dört yıl geçince aynı Slavia ikinci kez İstanbul'a geldi. Ama Türk futbolu onların bıraktığı gibi değildi. 5 Haziran 1927 tarihinde Taksim Stadı'nda oynanan

---

[73] "Ülkemizde Futbolun Doğuşu", (Çevrimiçi) **http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293**, 21 Eylül 2008.

[74] Cem Atabeyoğlu, **1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi**, Fotospor Yayını, İstanbul, 1991, s. 90-91.

[75] Cem Atabeyoğlu, "Spor/Cumhuriyet Dönemi'nde Spor Politikası", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 2200.

maçta Fenerbahçe Slavia'yı 1–0 yenerken, Başbakan İsmet İnönü de bu galibiyeti Fenerbahçe Kulübü'ne gönderdiği bir telgrafla kutladı.[76]

1924 yılında, doğrudan siyasi iktidarın tercihiyle bir Moskova turnesi düzenlendi. Henüz FIFA üyesi olmayan Sovyetler Birliği ile Türk Milli Takımı'nın maç yapabilmesi için özel izin alınması gerekiyordu. Buradaki amaç, milli mücadeleye maddi destek sağlayan Sovyetler Birliği'ne Cumhuriyet rejiminin sempatisini göstermekti.[77] Siyasi bir öneme sahip olan bu organizasyona federasyonla olan çekişmelerinden dolayı Fenerbahçe'nin oyuncu göndermemesi, Türk spor dünyasının artık kulüplerin tekelinde olmadığını ve devlet adına bir üst otoritenin varlığını giderek hissettirdiğini göstermekteydi.

Söz konusu otorite ayrıca, futbol takımlarının yabancı takımlara karşı birleşip milli kimliğe sahip "muhtelif" takımlarla mücadele etmesini zorunlu tutmuş[78], bu kararın ardından elde edilen ilk başarı da 1925 yılında Fenerbahçe-Galatasaray karması ile Slavia arasında oynanan ve 5-2 sonuçlanan maçla gelmişti. [79]

Bu maçlarla birlikte Türkiye'de siyasal iktidar, futbolun diplomasi ve propaganda aracı olarak önemini de keşfediyordu. Yeni kurulan cumhuriyetin başarısı uluslararası kamuoyuna yeşil çimenler üzerinden verilen mesajlarla ulaştırılıyordu.

2.1.2. TİCİ'nin Genel Durumu ve Siyasal İktidarla İlişkisi

Görünürde bağımsız olmasına karşın erken Cumhuriyet döneminde siyasi elitler ve bürokratların kararlarıyla yönetilen TİCİ, bu bakımdan bağımsız ve gönüllü bir birlik olmaktan daha çok devletin spor politikalarının yürütücüsü konumundaydı. Cemiyet'in üst düzey yöneticilerinin pek çoğu Cumhuriyet döneminin ya üst düzey bürokratları ya da siyasi elitle yakın ilişki içinde olan kimselerdi.[80]

---

[76] **A.e.**, s. 2201.
[77] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 92.
[78] **İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Galatasaray Kulübü'ne Gönderdiği Mektup**, 22 Temmuz 1339 (1923), Galatasaray Müzesi, Ali Sami Yen Dosyası (Tasnif Edilmemiş Evraklar).
[79] Atilla Gökçe-Murat Ağca, "Savaş, İhtilal, Teknoloji ve.. Spor", **Milliyet Gazetesi**, 31 Aralık 1999, s. 34.
[80] TİCİ'nin ilk idare heyeti Ali Sami Yen, Ali Seyfi, Burhan Felek, Nasuhi Baydar (sonra Malatya mebusu), Fethi Başaran, Nuri, Talip Servet, Hasip (Ziraat Umum Müdürü, Hamdi Emin Çap (sonra TSK Futbol ve Eskrim Federasyonu Başkanı), Cevdet Kalpakçıoğlu, Yusuf Ziya Öniş, Orhan Öktem, Cemal Fariz, Dr. Hikmet (Sıhhat Müzesi Müdürü) ve Cevdet Rüştü Beylerden oluşmuştu (TİCİ'nin

Devletin spor politikalarını yürüten sözde bağımsız bu birliğin siyasi yöneticilerine karşın sporcularının siyasetle uğraşmaları daha kuruluş aşamasında denetim altına alınmıştı:

> "İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Beyefendi
> Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının Vefa İdman ile meşgul ve siyasetle asla alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret kaldığı led-i tahkik anlaşılmış riyaset mahsusasının kabulünde bir mahsur yok ise de bade sub (sabahtan sonra) bu cemiyet hakkında kat'i malumat almak mümkün olamadığına bir suret-i münasebete te'hir kabulü daha muhafiktır efendim.
> Adnan
> 22/3/39"[81]

Kurulduğu yıllardaki güç koşullar itibariyle fazla varlık gösteremeyen TİCİ, yeniden örgütlendiği 16 Şubat 1923 yılına kadar kuruluş nizamnamesi ile yönetilmiş ve bu durum da sorunların çözümünde yetersiz kalmıştı. Nizamnamesini yenileyip varlığını sürdürmek üzere toplanan TİCİ, "1923 Nizamnamesi" olarak adlandırabileceğimiz nizamnameyi benimsemiş ve bu nizamname, 12 yıl süreyle TİCİ'nin işlerine yön veren temel belge durumuna gelmişti.[82]

Devlet tarafından desteklenen TİCİ'nin vesayetinde ilk kez 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'na çağrılan Türkiye'nin bu Olimpiyatlara katılma kararı almasındaki temel neden, sportif başarılar elde etmekten ziyade "Yeni Türkiye" imajını tüm dünyaya göstermek, bu yolla yeni rejimin propagandasını ve tanıtımını yapmaktı.[83]

---

ilk toplantısı için bkz. "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Heyet-i Merkeziyesi İlk İçtimaını Temmuzun On Birinde Matbuat Cemiyeti'nin Büyük Salonunda Yapmıştır", **Spor Alemi Dergisi**, 15 Ağustos 1922, No: 60, s. 5).

[81] **"Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının sırf idman ile meşgul oldukları ve siyasetle alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret olduğunun anlaşıldığı"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Hariciye Nezareti, İstanbul Murahhaslığı, Tasnifin Kodu: HR. İM, Dosya No: 17, Gömlek Sıra No: 110 (22/3/39 [Rumi]: 4 Şaban 1341 [Hicri], 22 Mart 1923 [Miladi]). Orijinal metin için bkz.: Ek 3.

[82] K. Fişek, Spor Yönetimi, **a.g.e.**, s. 283. Ayrıca TİCİ Nizamnamesi için bkz.: **A.e.**, Ek: I/F, s. 439-447.

[83] Bkz. **Tercüman Spor Ansiklopedisi: Olimpiyatlar**, C. 3, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1988, s. 945–946.

1924 Anayasası'nda sporun yönetimine dair herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen 1922-36 yılları arası devlet, sporu TİCİ vasıtasıyla sevk ve idare etmeye çalışmış; ayrıca böylesine önemli uluslararası bir vitrinde boy göstermek için araç olarak kullanılan sporun devlet kolu olan TİCİ'yi, önce kamu yararı gözeten dernek, daha sonra ise ülkeyi yurt dışında temsil etmeye yetkili tek spor örgütü olarak kabul etmişti. 1924 yılı başında, Bakanlar Kurulu'nun 170 sayılı kararına göre TİCİ;

> "Türk gençliğinin terakki ve tealisine hadim ve kayd-ı menfaatten tamamen azade olduğu ve her memlekette idman cemiyetlerinin bu surette telakki edilerek her türlü himayeye mazhar bulundukları cihetle" kaydı ile "menafi-i umumiyeye hadim cemiyet (kamu yararına dernek)"

kabul edilmişti.[84] Bu karar, Cumhuriyeti kuran kadronun sporu kamu hizmeti olarak gördüğünü gösteren önemli bir belge niteliğindedir. Ayrıca 171 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile TİCİ, "Türkiye'yi dışarıda temsil etme" yetkisine sahip olurken verilen 17 bin TL. tutarındaki hükümet yardımı ise Türkiye'de devletin, ilk kez spora ve sporcuya yardım elini uzatması anlamını taşıyordu:

> ''1924 Mayısında Paris'te küşadı mükarrer (açılacak olan) olimpiyat müsabakalarına Türkiye İdman Cemiyeti de davet olunmuştur. Bu müsabakalara iştirak etmekte Türkiye için menafi (yararlar) vardır. Memleketimizde sporculuğun terakki ve taammüm etmesi, (gelişmesi ve yayılması) her halde bu gibi beynelmilel müsabakalara iştirake mütevakkıftır (katılmaya yöneliktir). Binaenaleyh Türk gençlerini beynelmilel müsabakalara iştirak ettirebilecek surette talim ve izhar etmek icap eden mütehassısların (uzmanların) Avrupa'dan celbi (getirtilmesi) ve mezkur olimpiyat müsabakalarına Türk idmancılarının da iştiraki esbabının temini (sebeplerin sağlanması) için müstacelen (tez elden) 17 bin liranın mesarif-i geri melhuze (örtülü ödenek) tertibinden Türkiye İdman Cemiyetleri Merkez Umumisine (Genel Merkezine) verilmesi tekerrür etmiştir (kararlaştırılmıştır). ''[85]

---

[84] Ahmet Araşan, "Türkiye'de Spor, Sivil Toplumundur", (Çevrimiçi) **http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=885033&Date=28.04.2010&CategoryID=83**, 30 Haziran 2008.

[85] "Türkiye Cumhuriyeti ve Olimpiyatlar", (Çevrimiçi), **http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/olimpiyatlar/1924.htm**, 30 Haziran 2008.

171 sayılı kararın ardından, Başvekil İsmet İnönü'nün, kısa bir süre önce TİCİ Başkanı bulunan Ali Sami Bey'e, "Hükümete güvenin, bütçeye spor için tahsisat konulacaktır" şeklinde vermiş olduğu sözün ilk bölümü de böylece yerine getirilmiş oluyordu.[86]

TİCİ ile hükümet çevreleri arasındaki organik ilişki, bu kararnamelerin ardından resmileşmişti. Bu karar sayesinde TİCİ hükümetten daha çok maddi destek alacak, devlet tarafından doğrudan doğruya himaye edilebilecek ve bağımsız cemiyetlerin ödemek zorunda olduğu çeşitli vergilerden muaf olacaktı. Cemiyet'in aynı yıl toplanan birinci kongresi tarafından Atatürk'e teklif edilen hami reislik ve İnönü'ye teklif edilen fahri reislik, her ikisi tarafından kabul edildi.[87] Cemiyet böylece hem sembolik olarak hem de fiilen Kemalist projenin içine yerleşti.[88] Bu durum TİCİ'nin spor tarihinde belirtildiği gibi özgür olmadığını ortaya çıkarmış; ayrıca devletin spora yapmış olduğu ilk yardım olan 17.000 TL. için TİCİ'nin devlete detaylı bir rapor sunması ve hatta 1928 Amsterdam Olimpiyatları'nda Türk sporcularının başarısız olmasının ardından cezalandırılan TİCİ'ye verilen ödeneğin kesilmesi de merkezi idareye bağlı olan birliğin misyonuna devam etmesini engellemişti.

Devletin içinde bulunduğu her durumun TİCİ'ye verdiği ödeneklere yansıdığını gösterir tablo aşağıdadır:

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)	Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1924	-----	0.06	1930	10.000	0.04
1925	Tahsisat Verilmemiştir		1931	40.000	0.02
1926	40.000	0.02	1932	50.000	0.03
1927	33.000	0.02	1933	70.000	0.04
1928	30.000	0.01	1934	80.000	0.04
1929	Tahsisat Verilmemiştir		1935	203.000	0.10

Tablo 1 Devlet Bütçesinden TİCİ'ye Ayrılan Ödenekler[89]

[86] Cem Atabeyoğlu, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **a.g.e.**, s. 2188.
[87] Bkz.: A. İstanbulluoğlu, **a.g.e.**, s. 20.
[88] Y. Akın, **a.g.e**., s. 60.
[89] "Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi, Milli Eğitim Dergisi, Güz 2003, Sayı: 160, (Çevrimiçi)
http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, 23 Haziran 2008.

1929 yılının sonlarına doğru ise TİCİ'nin görünürdeki bağımsızlığının da önüne geçmeye çalışan CHF'nin, teşkilatı himayesine alacağına dair girişimler spor gazetelerine de yansımıştı. Türk Spor dergisinin CHF Umumi Kâtibi Saffet Bey ile yaptığı söyleşide Saffet Bey:

> "memleket gençliğinin her noktadan istifadesini temin için spor teşkilatını en muvafık şekilde himaye edeceğiz. Gençliğin beden terbiyesinde azami inkişaf göstermesi matluptur. Bu gayeye vasıl olmak için en kestirme yol hangisi ise oradan gidilecektir. Takip edilecek program mütehassıslarca çizilecektir. Fırkanın himayesinin müspet netice vereceği muhakkaktır"

derken;[90] Parti bu dönemde spor teşkilatına ilişkin yeni bir nizamname hazırlığına girişmiş ve 14.11.1929 tarihinde müfettişlere gönderdiği yazıda;

> "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakları'nın Fırkamıza olan alaka ve rabıtasını daha kavi bağlara rabtı ve teşkilattan matlup olan mesai intizamının ve inzibatın layıkı vechile elde edilmesi makdasile Teşkilat nizamnamesinin tadiline lüzum gösterilmiş ve bu maksatla İstanbul'da mütehassısları tarafından proje halinde ihzar edilen müsvedde leffen takdim kılınmıştır"

denmişti.[91]

TİCİ yöneticileri bazen, teşkilat idaresinin merkezileştirilmesi konusunda ilgili bürokratlardan ya da Parti yöneticilerinden daha da ileri gitmişler ve TİCİ'nin orduya bağlanması ve ordunun büyük birliklerinin olduğu yerlerde TİCİ'nin yerel şubelerinin açılmasını dahi teklif etmişlerdi.[92]

Toplumdaki ekonomik ve siyasal değişimlere bağlı olarak gelişme gösteren spor yönetiminde nasıl ki Cumhuriyetle birlikte kabul edilen "özel girişimcilik" geçerli olduysa, 1929 Büyük Bunalımı sonrası benimsenen "ekonomide devletçilik" evresi de spora aynen yansımıştı.

---

[90] "Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası", **Türk Spor**, No. 13, 26 Kânunuevvel 1929, s. 3.

[91] T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi/ Fırkası Arşivleri Kataloğu, Katalog No: 490.01/1.3.13), aktaran Y. Akın, **a.g.e**., s. 62.

[92] **İdman Teşkilatının Tenkisine Ait Tedabiri Muhtevi Hulasa**, TMOK Arşivi, t.y.

Dağlaroğlu'nun, "Türk sporunda başlı başına bir reform yaratmış olmakla beraber, asil vazifeleri olan kulüplerimizin müşterek faaliyetlerini tanzim ve yurtta spor ve spor aşkını tamim ve telkin davalarını TİCİ başaramayınca devlet müzahir rolüne müdahil vasfını da eklemek mecburiyetinde kalmıştır" şeklinde özetlediği durumdan da anlaşıldığı üzere devlet, ekonomiye de spora da "özel girişimciliğin başarısızlığı" gerekçesiyle el atmıştı.[93] Ama ekonomideki durumdan farklı olarak, sporu kendisi yönetmek yerine, CHP'nin bir yan örgütüne yönettirmekle de "kaş yapıyım derken göz çıkartmıştır".[94]

1931 yılında ilk kez CHF Katib-i Umumisi Recep Peker'in teklifi üzerine alınan kararla CHF, spora olan yakın ilgisini resmi olarak kayda geçirmiş ve beden terbiyesi ve spor ile ilgili teşekküllerin gerek parti gerekse devlet kurumlarınca desteklenmesini kararlaştırmıştı.[95] Aynı yıl bir adım daha atan CHF, İçişleri Bakanlığı'nın illere tahsis ettiği ödeneğin bir kısmının spor kulüplerine aktarılmasını tavsiye etmişti.

Ancak yaptırımı olmadığı için büyük ölçüde aksayan bu tavsiyenin ardından, parti 1933 yılında, Dâhiliye Vekâleti vasıtasıyla her ile ayrılan ödenekten belirli bir bölümünü o il sınırları dâhilindeki spor kulüplerine tahsis etme zorunluluğu getirmişti.[96] Bununla da yetinmeyen parti yetkilileri, ayırdıkları parayı ödemeyi geciktiren bazı bölgeleri, sporun ırk ve gençliğin ıslahı, yurt savunması ve genel sağlığın düzeltilmesindeki rolünü anlamamış olmakla ciddi şekilde eleştiriyorlardı:

---

[93] R. Dağlaroğlu, **a.g.e**., s. 12.

[94] K. Fişek, Spor Yönetimi, **a.g.e**., s. 295.

[95] 1937–1938 yılları arasında Beşiktaş'a başkanlık yapan Mehmet Recep Peker, eski bir subaydı ve daha sonra siyasete atıldı. 1931–1936 döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Genel Sekreter olan Peker, Atatürk ve İnönü'den sonra tek parti rejiminin üçüncü adamıydı. 1924–1929 yılları arasında sırasıyla İçişleri, Maliye, Milli Savunma ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunan Peker son olarak 1942'de İçişleri Bakanı olmuş ve 1946 yılında Şükrü Saraçoğlu'nun ardından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı'nda bulunarak çok partili dönemin ilk hükümetini kurmuştur.

[96] Dahiliye Vekaleti'nden Vilayetlere gönderilen bu yazı için bkz.: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi/ Fırkası Arşivleri Kataloğu, Katalog No: 490.01/2.18.11, aktaran Y. Akın, **a.g.e.**, s. 67.

"Cumhuriyet Halk Fırkası

Umumi Kâtipliği Ankara: 2 Şubat 1935

Sayı: 437

Spor için 1934 yılında hususi idarelerle belediyelerin verdikleri parayı gösteren bir cetveli bağlı olarak sunuyorum.

Bu cetvelden anlaşılıyor ki, bazı vilayetler gençliğin ve ırkın ıslahı ve yurt müdafaası ve genel sağlık demek olan sporu hiç anlamamışlardır. Mesela, Zonguldak ve Tokat vilayetleri, 1934'de spor için 10 para bile ayırmamış, Çankırı ise ancak 150 lira ayırabilmiş. Buna karşılık Yozgat gibi daha verimsiz bir vilayet 1000 lira ayırmış hiç de mukayese edilmeyecek bir durum da şudur: Balıkesir vilayeti hususi idareden 2000 ve belediyeden 1775 ki toptan 3775 lira vermiş, buna karşı en zengin İstanbul vilayeti 2500 ve İzmir ise hiç para ayırmamıştır. Hâlbuki bu iki büyük şehrin sinesinde yaşayan sporcuların sayısı, tekmil ülkeninkilerden iki kat artıktır. 5 Ağustos 933 tarih ve 6/125 numaralı tamim ile vilayetler zenginlik, gençlik ve kalabalık bakımından tasnife tabi tutulmuş ve bu tasnife göre verecekleri para sayısı belli edilmiş idi.

Yurtta sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işi C. H. Fırkası'nın en başlı bir yükümü olduğu fırka programımızın hükmüdür. Yakın bir zamanda yurt gençliğini bir teşkilata bağlamak kararı da verilmiş olduğundan bu kararın tatbikinden evvel şehirlerde ve kasabalarda spor alanlarının yapılıp anıklanması gerekliği karşısındayız. Bu sebepten 1935 yılında gerek hususi idarenin ve gerekse belediyelerin spor için fedakârlığa teşvik edilmesini bütün Fırka Başkanlarından ve fırkalı arkadaşlarımdan dilerim.

C.H.F. Umumi Kâtibi

Kütahya Meb'usu" [97]

Yukarıdaki yazıda illerin eleştirilmesinin yanı sıra yakın zamanda karar verilen, gençlerin bir teşkilata bağlanması fikrinin de, şehirlerde ve kasabalarda spor alanlarının yapılmasının ardından gerçekleşeceği dile getiriliyordu.

Uyarıların ardından Seyhan Vilayet Heyeti Reisliği'nden gelen cevap ise şöyleydi:

[97] **"Belediye bütçelerine spor faaliyetleri için konulan tahsisat"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları,4.5.1935 tarihli üst yazı ile 2 Şubat 1935, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 15.77..7, s. 3 (belgenin aslı ve söz konusu 4 sayfalık cetvel için bkz.: Ek 4).

"C.H.F. Genel Kâtipliği Yüce Katına 16 Şubat 1935

Vilayetimizde Spor için azami gayretin sarf edildiğini ve 934. yılı İdare-i Hususiye ve belediye bütçelerinden bize verilen paradan ayrılan meblağdan dolayı sporcularımızın memnun olduğunu ve çok değerli olan gençlik teşkilatı ve hareketlerinin daima göz önünde tutulacağını saygılarımla arz ederim.

C.H.F. Seyhan Vilayet Başkanı

Aksaray Saylavı"[98]

Parti tarafından spora yapılan tüm bu müdahaleler ve nizamnamede yapılan yenilikler, istenen sonucu tam olarak veremeyince yeni arayışa giren partinin Genel Sekreteri Recep Bey, TİCİ'nin 1932 yılındaki 6. Kongresi'nde şunları dile getirdi:

"Arkadaşlar, Partimiz geçen büyük kongresinde tespit ettiği programda bir esaslı noktayı işaret etti. Bu nokta Parti'nin spor işleriyle ve sporculukla fevkalade alakadar olduğunu ifade eder. Parti'nin yetkili makamları, devlet işlerine ait günlük işleri arasında, spor işlerini ve bu işte maddi hedeflere vasıl olmak için ne yapmak lazım geldiğini her münasebetle inceleyip değerlendirmektedirler. Yer yer gençliğin ruhunda yoğunlaşan arzuların özel teşebbüsler veya ilgili arkadaşların mıntıkavi teşebbüsleriyle kalmaması için sporculuğun esaslı surette tanzim ve teşkili zaruridir. Spor işi Partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir. Edebiyat olarak spordan bahsetmektense, onu programlanmış makul tedrici ve fakat maddi tarzda ileri götürmeyi tanzim etmek müreccahtır."[99]

Recep Bey'in bu sözleri TİCİ'nin devlet ve parti tarafından ne kadar benimsediğini bir kez daha kanıtlarken dönemin spor gazetelerinden Refik Spor, partide spora karşı derin bir alakanın nazar-ı dikkati celbettiğini daha evvel okuyucularına duyurmuştu.[100] Devletin kulüplere olan maddi ve manevi desteği ile sporcu sayısı 1923'ten 1933'e kadar geçen 10 yıllık bu dönem içinde neredeyse 13 misline çıkarken devletin futbola olan müdahalesi de aynı oranda artış gösterdi.[101] 3 Şubat 1936 tarihinde verilen bir karar da sporcu sayısını arttırmaya yönelikti:

---

[98] "Belediye bütçelerine spor faaliyetleri için konulan tahsisat", **a.e.**, s. 8.
[99] Esat ve Recep Beylerin Nutukları, **Türk Spor**, 25 Haziran 1932, no. 142, 14–15.
[100] "Sevgili Fırkamızda", **Refik Spor**, 15 Haziran 1931, Sene:3, Sayı: 3, s. 2.
[101] 1923'te 887 olan faal sporcu sayısı, 1933'te 10075'e çıkmıştır ki konuyla ilgili gazetede şu açıklama yapılmıştır: "10 mislini geçen, 13 misline yaklaşan bu artımı sporcularımızın çalışmasıyla beraber Cumhuriyet idaresinin yardım ve müzaheretine medyunuz", bkz.: "Sporumuz On Senede On Mislinden Fazla Arttı", **Türk Spor**, Sene: 5, No. 5–212, 28 Birinciteşrin 1933, s. 16-17.

“ T. C. 20 K. Sani 1936

Giresun Vilayeti (Üst yazısı; 3 Şubat 1936)

Mektubi Kalemi

Sayı: 13 Yüksek Başvekâlete

Doğu vilayetleri gezisinde ilimizi şereflendirdikleri zaman Halkevi toplantısındaki yüksek hitabelerinde Giresun halkının ve bilhassa köylülerinin oyun yerlerini ve kahvehaneleri kapatarak bunların yerine spor kulüpleri açmaları emir ve işaret buyrulmuştu.

Bu yüksek emirleri derhal tatbikata başlanılarak köylerdeki kahvehaneler kapatılmış ve yerlerine spor kulüpleri açılma hazırlığına başlanılmıştı.

Evvela ilk mektebi olan köylerden işe başlanılmış ve şimdiye kadar aşağıda isimleri yazılı olan on altı köyde spor kulübü açılmış ve bir taraftan açılmaya devam edilmekte bulunmuştur. Bu iş ile uğraşmak üzere Kültür direktörünün başkanlığı altında komisyon teşkil edilmiştir.

19/I/936 tarihine rastlayan dünkü Pazar günü merkezi vilayette 15 kilometre mesafede Giresun-Şebin karahisar şosesi üzerinde bulunulan Alınyoma köyünde 16. spor kulübü velayet erkanı ve piyade alayı komutanı ve subayları ve halk partisi ilyön kurulu başkanı ve halkevi başkanı ve belediye reisi ile daha birçok zatlar ve civar köylerden gelen yüzlerce halk hazır olduğu ve jandarma okulu bando muzikası da bulunduğu halde önemli bir törenle açılmış ve bu suretle diğer köylerde de heves uyandırılmıştır.

Alıyoma köyü ile diğer iki köy birer de radiyo almışlardır.

Sonsuz saygılarımla arz eder muhterem ellerinizden öperim.

Giresun Valisi; Spor kulübü açılan köyler

Merkez kazasına bağlı köyler

1-Kaya-dibi 2-Çandır

3-Akyoma 4-Lapa

5-Boztekke 6-Alınyoma

Bulancak kazasına bağlı köyler

1-Piraziz 6-Şıhmusa

2-Yaslı bahçe 7-Kılışlı

3-Sasu 8-Eynece

4-Çayır köyü 9-Şıhlı

5-(Okunmuyor) 10-Akköy” [102]

[102] **“Başbakanın direktifi doğrultusunda Giresun Vilayeti'ne bağlı köylerdeki kahvehanelerin kapatılarak yerlerine spor kulübü açıldığının bildirilmesi”**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 3 Şubat 1936, Dosya: 14873, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.36.M.14., s. 1-2, bkz.: Ek 5.

Başbakan'ın direktifi doğrultusunda, Giresun Vilayeti'ne bağlı köylerdeki kahvehanelerin kapatılarak yerlerine spor kulübü açılmasına dair verilen bu kararla Anadolu'daki sporcu sayısının arttırılmasının hedeflendiği söylenebilir.

Siyaset ile futbol arasındaki karşılıklı etkileşimin yerine devletin doğrudan müdahalesinin geçtiği bu yıllarda TİCİ'nin kemalist fiziki kültür anlayışını tam olarak hayata geçiremediği ve inkılâbın hızı yanında atıl kaldığı düşünülüyordu. Bu noktada yüzlerini Kıta Avrupa'sına çeviren siyasiler Alman beden terbiyesi sisteminin önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Carl Diem'i, kapsamlı bir gençlik organizasyonu ile beden terbiyesi ve ıslahı projesi hazırlaması için Türkiye'ye davet ettiler.[103] Carl Diem'ın iki aylık inceleme sürecinin ardından hazırlayıp CHF yetkililerine sunduğu raporda tavsiye edilen model, Almanya'daki modele o kadar benziyordu ki; Hitler'in ünlü "Jugend (Gençlik)" örgütüne benzeyen bir "Gazi Gençliği" örgütü dahi bu raporda yer almaktaydı.[104] Diem'in böyle bir örgütün kurulmasını tavsiye etmesinin sebebi, spor yöneticileriyle yaptığı ilk görüşme sonunda yöneticilerin tek gayesinin savaş hazırlığı olduğunu anlamasındandı. Diem tarafından önerilen bu teşkilat ve bütün ülkeyi dokuz bölgeye ayırarak her birinin başına büyük yetkilerle donatılmış "spor valileri"nin geçmesine dair teklifler spor yöneticileri tarafından büyük ilgi gördü.[105]

Beden terbiyesi ve spor alanında yaşanan bu hareketliliğin ardından, 1935 yılının Mayıs ayında toplanan CHP'nin Dördüncü Kurultayı, hem devlet, hem de spor adına tam bir dönüm noktasıydı. Parti, devletin pek çok fonksiyonunu resmen üzerine aldığını ilan ederken, spor sosyal hayatın en görünür kategorisi olarak bu gelişmeden en çok etkilenen alandı.

Yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra toplanan TİCİ'nin sekizinci kongresi, aynı zamanda son kongresi olacakken spor tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturacaktı.

---

[103] Y. Akın, **a.g.e.**, s. 69-70.
[104] Cem Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?**, TMOK Yayınları: 7, İstanbul, 2001, s. 14-15.
[105] Köln Carl Diem Enstitüsü Arşivi, no. 023302, 131, aktaran Y. Akın, **a.g.e.**, s. 71.

2.2. TEK PARTİ İKTİDARININ SPORA YANSIMASI: TSK DÖNEMİ

2.2.1. TSK'nın Genel Durumu

Carl Diem'le yürütülen çalışmaların sonucunda, TİCİ'nin 13 Nisan 1936 tarihinde Ankara'da başlayan son kongresinde; ittifakın devrini tamamladığı, bağımsız kuruluş yerine yarı resmi kuruluşun daha doğru olacağı görüşü ağırlık kazandı. Bunun üzerine genel kurul fesih kararı alarak yerini Türk Spor Kurumu'na (TSK) bıraktı.[106] Kongreden 5 gün sonra CHP üst yönetiminden oluşan Genbaşkur'a başvurarak[107] CHP'ye bağlılığının kabul edilmesi dileğinde bulunan TSK'nın, Genel Başkanlığı'na emekli General Ali Hikmet Ayerdem seçildi.[108]

TSK Genel Sekreterliği'ne atanan CHP Spor Danışmanı Nizamettin Kırşan dönemin genel durumunu şu sözleriyle özetliyordu:

> "… Türk Spor Kurumu, o tarihten itibaren resmi bir parti kuruluşu olmuştur. Bundan sonradır ki, yıllık gelir-gider bütçeleri ve çalışma programları gibi temel işler parti genel sekreterliğinin onayına sunuluyor, önemli görülen sorunlar hakkında partiden direktif alınıyordu…"[109]

Böylece TİCİ Tüzüğü'nde bulunan, "politikayla uğraşma yasağı" da uygulamalı olarak çiğnenmiş ve TSK Tüzüğü'nde bu kurala yer verilmeyerek amaç ortaya konmuştu.

1935 yılında Recep Peker'in ilk kez dile getirdiği önerinin hayata geçirilmesi de bu dönem içinde gerçekleştirilmiş; 29 Ekim 1936 tarihinde il ve ilçelerdeki sporcuların neredeyse tamamı düzenlenen törenlerle CHP'ye üye yazılmışlardı:

---

[106] A. İstanbulluoğlu, **a.g.e.**, s. 25.

[107] Genbaşkur: CHP Genel Başkanlık Kurulu. Bu kurul, tek parti rejiminin kararlarının bütün parti üyeleri için kayıtsız şartsız bağlayıcı olduğu en önemli karar organıydı. Üyeleri; Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Recep Peker idi. (Bkz. Avni Özgürel, "Tek devlet, tek parti, tek tip insan", **Radikal Gazetesi**, 07.12.2008, s. 11).

[108] Bkz. Y. Akın, **a.g.e.**, s. 73.

[109] A. İstanbulluoğlu, **a.g.e.**, s. 25-26.

"…Türk sporcusu, zaten, Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi, bu karar hiçbir şey değiştirmiş değildir. Ancak zaten mevcut olan bir bağlılığı formalite ve hukuk bakımından tamamlamıştır.

Türk sporcusu ve Türk gençliği için önemli olan bu bağlılık kararının, işbu hadisenin derin manasını tebarüz ettirecek bir surette, tesbit edilmiş bir törenle ve aşağıdaki gibi, bütün yurtta ilan ve tebliğ edilmesi uygun olur:

1.- Türk Spor Kurumu'nun C.H.Partisi'ne bağlılık hakkındaki dileğinin Parti Genyönkurulunca kabul edildiği ve işbu kabul kararının Parti Genbaşkurunca onandığı her il ve ilçe merkezindeki spor bölge ve kulüpleri mensupları Parti veya Halkevi kurağında toplanacak, Parti başkanları tarafından tebliğ edilir ve bu münasebetle sporcu gençliğin yüklendiği, Partinin altı vasfına olan inan ve sadakat ödevini tebarüz ettirici bir söylev verilir.

2.- Buna, mahallin spor bölge başkanı veya spor kulüpleri tarafından seçilecek arkadaşlar cevap verir.

3.- İşbu tebliğ töreni, tekmil yurtta, aynı günde 29. Birinci teşrin. Cumhuriyet Bayramı'nda ve bayram merasiminden önce yapılır.

4.- Parti Başkanlığına genelgelenmiş olup, icap edenlere vaktinde bildirilmek dileği ile Türk Spor Kurumu Başkanlığı'na da yazılmıştır.

Dahiliye Vekili ve
C.H.P. Genel Sekreteri
Ş.Kaya"[110]

Bu kararın ardından Berlin 1936 Olimpiyat Oyunları'na katılan Türk sporcularının üniformalarında Türk bayrağı ve Olimpiyat halkalarıyla birlikte CHP'nin Altı Ok'u da yer almıştı ki böylece olimpiyat halkaları ile bir parti amblemi ilk kez bir araya gelmişti.[111]

[110] **"Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye bağlanması"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 22.08.1936, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 3.13..16, 2 sayfa, bkz.: Ek 6.

[111] A. İstanbulluoğlu, **a.g.e.**, s. 26 (konuyla ilgili fotoğraflar için ayrıca bkz.: Ek 15).

2.2.2. Tek Parti Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Futbola Yansıması

Kemalistlerin gözünde spor; sadece kitlelerin ruhsal ve fiziksel gelişimini sağlayan bir araç değil, aynı zamanda birleştirici ve bütünleştirici bir boyuta sahip olmalıydı. Buna göre, kulüplerin beklenen gelişmeyi sağlayamadıkları, bu halleriyle spordan ziyade zevk ve eğlence vasıtaları oldukları düşünülüyordu.[112]

Bu eleştirilerin temeli, dönemin olumsuz yönde seyreden rekabet anlayışına dayanmaktaydı. Çünkü bu durum bireysel hırs ve başarı duygusunu beraberinde getirirken yerleştirilmeye çalışılan "milli kolektiflik" duygusuna tamamen ters düşmekteydi. İşte bu sebeplerle futbol, önce arka plana itilmeye çalışılmış; ancak başarılı olunamayınca yönetim de çareyi, futbolun yeni bir kulüpleşme anlayışı doğrultusunda ıslahı yoluna gitmekte bulmuştu. Bu doğrultuda bazen kulüplerin rızaları alınmaksızın birleştirilmesi, bazen sorun çıkartan kulüplerin feshi, bazen de kafalarındaki kulüp modeline yakın olanların desteklenmesi yoluna gidilmişti. Bu durumu gayet açık anlatan bir örnek, 4 Temmuz 1937 tarihinde Taksim Stadı'nda oynanan maçın beraberlikle sonuçlanmasının ardından büyük olaylar çıkması üzerine, parti ve hükümetin duruma derhal müdahale etmesiyle ortaya çıkmıştı. Başbakan İsmet İnönü, 27 Temmuz 1937 günü yayınlanan tebliğinde olayları sert biçimde kınarken, buna bilfiil karışanların derhal cezalandırıldığını açıklıyor ve bu fenalıkların devamı görülürse spor kulüplerinin lağv ve yeni esaslarla tekrar kurulacaklarını söylüyordu.[113]

Dönemin politik tartışmalarının futbol alanındaki uzantılarını görmek açısından en belirleyici örnek olan ve Atatürk'ün takımı olarak da bilinen Ateş-Güneş, üzerinde özellikle durulması gereken bir kulüptür:

Kendisini, "Beni gazeteci, hâkim, avukat, milletvekili bakan, büyükelçi, senatör, senato başkanı ve başbakan; kısaca beni ne oldumsa onu yapan Galatasarayıma ölesiye borçluyum" diye tanımlayan İsmet Paşacı Suat Hayri Ürgüplü ile ileride Galatasaray'ın 3. Başkanı ve ilk futbol federasyonu başkanı olacak Celal Bayarcı Yusuf Ziya Öniş arasında çıkan bir fikir anlaşmazlığı sonucu Galatasaray'dan ayrılan

[112] Y. Akın, **a.g.e**., s. 200-201.
[113] C. Atabeyoğlu, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **a.g.e.**, s. 2192-2193.

Öniş ve kendi görüşünden olan birkaç arkadaşı 1933 yılında Ateş-Güneş'i kurarlarken Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas Gürer'den de büyük güç almışlardı.[114]

Yeni kurulan kulüpte başkanlık dâhil, önemli görevler Galatasaray'dan ayrılanlara değil; özellikle Atatürk'e yakın, dönemin etkin siyasetçilerine verilmişti. Bu nedenle kuruluş merasimi dahi sıradan bir kulüp gibi olmayan Ateş-Güneş, Taksim'de 5 katlı bir bina satın alarak tesisleşmeye yönelecek; idari birimlerden futbolcuların soyunma odalarına ve saunaya kadar her şeyin yer aldığı, Avrupa'da bile emsaline tesadüf olunmayan bir lokale sahip olacaktı.[115] Ne de olsa kulübün kurucusu, her daim profesyonellikten dem vuran ve o dönem şartlarında dahi futbolcuları gizlice transfer görüşmeleriyle profesyonelliğe davet eden Öniş'ti.

Galatasaraylılar ve Güneşliler arasındaki rekabet her geçen gün futbol ve siyaset kulvarlarını biraz daha birleştiriyordu. Önce Galatasaray'ın kendi stadı gibi gördüğü Taksim'in hisselerinin %25'inin Ateş-Güneş tarafından alınması ile başlayan sürtüşmeye karşılık Galatasaray da boş durmayacak ve TBMM Reisi Kazım Özalp Paşa'ya ölen Maarif Vekili Necati Bey'in yerine kulübün fahri başkanlığını teklif edecekti ki Paşa da bu teklife hayır demeyecekti.[116]

29 Aralık 1934 tarihinde toplanarak ismini Atatürk'ün belirlediği şekilde "Güneş" olarak değiştirme kararı alıp Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs tarihini de bayram günü ilan eden kulüp, arkasına aldığı devletin en üst rütbelisinin desteğiyle Galatasaray'a göre elbette bir adım öndeydi.[117]

Atatürk de 1935 yılı içerisinde 2 kez yapmış olduğu ziyaretlerle kulübe olan desteğini göstermekle kalmamış, bu destekler sayesinde kulübün spor kamuoyundaki prestijini de arttırmıştı. İlk ziyaret Ocak'ta gerçekleşirken, Şubat ayında gerçekleşen ikinci ziyarette Mustafa Kemal, kulüp lokalinde geçirdiği 2 saat içinde bazı özel görüşmelerini de burada yaparak kulübü adeta evi gibi gördüğü mesajını vermişti.[118]

---

[114] Bkz.: Abdulkadir Yücelman, "İnönü-Bayar Çekişti, G. Saray Bölündü", **Cumhuriyet Spor Eki**, 12.05.2004, (Çevrimiçi) **http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=4881**, 7 Temmuz 2010.

[115] "Ateşgüneş", **Gol Spor Dergisi**, 5 Pazartesi İkinci teşrin1934, sene: 11, sayı: 6, s.13.

[116] **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Kânunusani 1934, no. 3488.

[117] "Güneş Galib", **Gol Spor Dergisi**, 6 Pazar İkinci kanun 1935, sene: 11, sayı: 9, s. 6.

[118] İlk ziyaret için bkz.: "Atatürk Güneş Kulübünde", **Gol Spor Dergisi**, t.y., sene:11, sayı: 10, s. 13. İkinci ziyaret için bkz.: "Atatürk Güneşte", **Gol Spor Dergisi**, 17 Pazar Şubat 1935, sene:11, sayı:11, s. 7.

Kulüple ilgili gazetelerde yer alan birkaç haberin giriş bölümleri dahi durumu anlatmaya kâfiydi:

> "Cumhuriyet Bayramı'nda Ankara'da bulunan en kıymetli spor teşekküllerimizden Ateş-Güneş Kulübü'nü…"[119]
> "Bir sene gibi az bir zaman içinde ortaya çıkarılan ve hemen hemen Türk sporunun başına geçen Ateş-Güneş Kulübü…"[120]
> "Atatürk'ün yüksek iltifaplarile ismini yalnız Güneş olarak kabul eden ve memleketimizin en kıymetli bir spor kulübü olan Güneşliler…"[121]

Bu itici güçle ve 3. Lig'den başlaması gerekirken direkt birinci ligden futbola müdahil olmanın da avantajıyla Güneş Spor Kulübü, 1937–1938 sezonunda ilk şampiyonluğunu yaşadı. Bundan sonraki şampiyonluğunda ise Fenerbahçe ve Beşiktaş ile eşit puanlara sahip olan Güneş'in belki averajı diğer iki kulübe göre daha düşüktü ama o kulüplerin sahip olmadığı bir şeye sahipti; Celal Bayar.[122] Siyasi desteği arkasına tam olarak alan kulübün yöneticilerinin gelecekle ilgili düşünceleri de buna paralel olarak değişim göstermişti. İlk kurulma amacı Galatasaray'ı ele geçirmek olan kulüp rüştünü her alanda ispatlayınca 1938'li yıllarda birleşme iddialarının asılsız olduğunu bildirmiş ve iki kulübün idare heyetlerinin arasında prensip ve zihniyet farkı olduğunu açıklamıştı. Bundan sadece 3 sene evvelki basına yansıyan haberde ise iki kulübün birleşecekleri bildirilmiş ve şu cümleler kullanılmıştı:

> "Mevsukan haber aldığımıza göre Güneş ve Galatasaray kulüplerinin birleşecekleri bildiriliyor. Biz bu birleşmeyi yerinde buluyoruz. İki kulübün idare adamları nihayet toplanup bu davayı hal etmelidirler. Şunu da hatırlatalım ki Güneş'i ortaya çıkaranların Galatasaray'daki büyük hakları bir daha gadre uğramasın."[123]

---

[119] "Ateşgüneş", **a.g.m.**
[120] "Ateş güneş Galip", **Gol Spor Dergisi**, 25 Pazar İkinci teşrin 1934, sene: 11, sayı: 7, s. 2.
[121] "Güneş Galib", **a.g.m.**
[122] A. Yücelman, **a.g.m.**
[123] "Güneş ve Galatasaray", **Gol Spor Dergisi**, 17 Pazar Şubat 1935, sene: 11, sayı: 11, s. 10.

Tüm bunlar gösteriyordu ki Güneş'in geleceği siyasi yapıya göre şekillenmekteydi. Ve böylesine güçlenen kulübün de kimseyle, hele ki düşmanı olarak gördüğü Galatasaray ile birleşmeye hiç niyeti yoktu. Tabi bu durum da rekabetin iyiden iyiye alevlenmesine sebep oluyordu. Yukarıda bahsedilen maçın ardından yaşananlar ve İsmet İnönü'nün açıklamaları da adeta bu yangının üstüne körükle gitmek gibiydi. İnönü'nün beyannamesinden hemen sonra Şükrü Kaya imzasıyla, aynı zamanda CHP teşkilatının yerel yöneticileri de olan valilere gönderilen bir genelge ile valiler spor işlerinin daha verimli, daha etkili, düzenli ve disiplinli bir şekilde yürütülmesi için Bölge Spor Heyetleri'nin başkanı olarak atanmışlardı.[124] Bu karar, devletin kulüplere ya ciddi birer spor kulübü olmaları ya da yok olmaları yönünde bir mesajı olarak basına yansımıştı.[125]

"Spor bir zevk ve eğlence meselesi değil, memleket gençliğinin terbiyesi meselesidir. Mağlup olan galip gelen tarafa kin yerine hürmet gösterirken, galip gelen ise mağlup arkadaşlarının izzet-i nefislerini kırmayacaktır" diyerek gayet safiyane duygularıyla olaya müdahale eder gibi görünen İnönü cephesinin hesapları ise olayın iç yüzünü görmek açısından son derece önemlidir:[126]

25 Ekim 1937 tarihinde Atatürk ile anlaşamayıp istifa eden İsmet İnönü'nün yerine Atatürk devrinin son başbakanı olan Celal Bayar geldi. Bayar da tıpkı Atatürk gibi Güneş'in destekçilerindendi ve kulüp arkasına almış olduğu bu destekle Atatürk'ün vefatına kadar en parlak dönemlerini yaşadı. Ancak Atatürk'ün vefatından bir gün sonra hem futbol hem siyaset sahnelerindeki başroller değişti. 11 Kasım 1938 tarihinde Cumhurbaşkanı olduktan sonra Bayar'ın kabinesine el atıp kendi görüşleri doğrultusunda değiştiren İnönü ve Bayar, sadece 2 ay birlikte çalıştılar ve 25 Ocak 1939 tarihinde Bayar istifa etti.

Ardından futbol cephesine yönelen İnönü, Celal Bayar'a yakın isimlerden Yusuf Ziya Öniş'i de Güneş takımını da tasfiye etmeye hazırlanırken Öniş, İnönü ile siyasi bir çatışmaya girmeye gerek görmeyerek Güneş'i kapattı ve Galatasaray Kulübü'ne döndü. İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından hemen sonra ise Öniş, Denizcilik

[124] Nizamettin Kirşan, **"Parti Başkanları Spor İşlerinin Başında"**, Türk Spor Kurumu Dergisi, 16 Ağustos 1937, no: 60, s.2.
[125] Nasuhi Baydar, **"Bölge Başkanlıkları"**, Türk Spor Kurumu Dergisi, 4 Ekim 1937, no. 66, s. 2.
[126] Asım Us, **Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait Seçme Fıkralar**, İstanbul, Vakit Matbaası, 1966, s. 178.

İşletmeleri'ndeki yolsuzluk davasında yargılandı ve beraat etti. Daha sonraki, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıllarda ise Celal Bayar bunun rövanşını aldı ve Yusuf Ziya Öniş'i Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne getirerek ödüllendirdi. Ayrıca Öniş, DP hükümeti döneminde Galatasaray Kulübü'ne 2 yıl süreyle başkanlık yaptı.[127]

Dönem içinde gazetelere de yansıyan kulüpler arasındaki diğer birleşme ve kapatma kararları ise şöyleydi:

Daha önce birleştirilmiş olan Vefa-Kumkapı kulüplerinin ayrılmalarına dair çıkan haberde ayrıca, az sayıdaki bu gençlerin neden idare edilemediği de soruluyor ve partinin bu olayların önüne derhal geçmesi gerektiği ifade ediliyordu:

> "Kıymetli spor teşekküllerinden Vefa-Kumkapı futbolcuları arasındaki ihtilafın şiddetle devam ettiğini ve bu hadiseler esnasında yeniden bir ayrılığa doğru gittiği anlaşılıyor. Türk sporunun içinde güzide çocukları ile her sene varlık gösteren yeşil beyazlıların bu akıbete düşmelerini biz evvela istemiyoruz.
> Ne oluyor ve niçin beş on genç idare edilemiyor… Bu çirkin ve akıbeti çirkin olabilecek dedikoduların, partilerin ne suretle olursa olsun artık önüne geçmek lazımdır". [128]

Gazetenin tüm sitemkâr sözleri ve verdiği nasihatlere rağmen bu haberden 1 yıl sonra, söz konusu iki kulüp ayrılacaktı.

Altınordu Kulübü'nün kapatılmasına dair yazı ise "Altınordu Kulübü particilik yüzünden kapatıldı" başlığı altında verildi:

> "…Altınordu Muhafızgücü maçı ise Altınordu Kulübü'nün içinde çıkan ve mahiyeti itibariyle pek fena bir şekil olan parti kavgaları yüzünden ve Altınordu Kulübü'nün hükümet tarafından sed edilmesi sebebile yapılamadı…"[129]

[127] A. Yücelman, **a.g.m.**
[128] "Vefa Ayrılıyor", **Gol Spor**, 30 Perşembe Ağustos 1934, sene: 11, sayı: 3, s. 14.
[129] "Altınordu Kulübü Particilik Yüzünden Kapatıldı", **Gol Spor**, 9 Mart 1935 Cumartesi, sene:11, sayı: 12, s. 11.

Devlet yerine doğrudan partiye bağlı olmasıyla öncülünden ayrılan TSK döneminde spor dünyası artık her şeyiyle partinin emrindeydi. Doğrudan partinin denetimine giren bu yeni spor örgütünün ilk icraatı, federasyon başkanlarını değiştirmek olmuştu. Hatta kendisi de parti üyesi olmasına rağmen, o yıllarda Atletizm Federasyonu Başkanı olan Burhan Felek bile CHF İstanbul İl Teşkilatı mensuplarına şeref tribününde kontenjan ayırmadığı için görevinden alınmıştı.[130] Tek Parti artık sporda her şeyin tek hâkimiydi.[131]

Bu durum spor kulüplerini de yeni koşullara uyum sağlama çabasına sürüklemişti ki kulüpler hallerinden hiç de şikâyetçi değillerdi. Hatta 1924 yılında yapmış oldukları 700 liralık para yardımı isteği geri çevrilen Galatasaray Spor Kulübü[132], var olan durumu fırsat bilerek 18 Ağustos 1938 tarihinde, o yıllarda TSK Başkanı olan Adnan Menderes'e yazdığı bir mektup ile Mecidiyeköy Stadı arazisinin tesviyesi için 3500 liralık kaynak talebinde bulunacaktı.[133]

Maddi yardımlar açısından olumlu bir gelişme daha TSK'ya devlet bütçesinden ayrılan payda görülmekteydi:

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1936	239.000	0.11
1937	239.000	0.10
1938	239.000	0.10

Tablo 2. Devlet Bütçesinden TSK'ye Ayrılan Ödenekler[134]

Ayrıca TSK döneminde spor programlarının, organizasyonların ve spor tesislerinin sayısında genel bir artış görülmüş, ülkenin ilk gerçek stadyumunun inşaatı bu dönemde tamamlanmış ve stadyum 15 Aralık 1936 günü Ankara'da açılmıştı.[135]

---

[130] C. Atabeyoğlu, Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?, **a.g.e**., s. 19.
[131] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 150.
[132] **"Galatasaray Kulübü'nün istemiş olduğu 700 lira yardım parasının verilmediği"**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 5 Kasım 1924, Dosya:14818, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.34..18., s. 1, bkz.: Ek 7.
[133] Kemal Onar Özel Arşivi, 1938 Yılı Dosyası, aktaran M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 151.
[134] http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, **a.g.m.**
[135] Bkz.: "Korkmaz Alemdar, Yeni Zamanların Sıhhat ve Kuvvet Mebdei Olarak Stadyum-Ankara 19 Mayıs Stadı'nın Açılış Hikâyesi"; Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora (der.), **Futbol ve Kültürü** içinde, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2004, s. 115-122.

Görünürdeki olumlu havaya rağmen, 1937'nin başlarından itibaren yönetici elitler, TSK deneyinin başarısını sorgulamaya başladılar. Yeni sistemin beden terbiyesi ve sporda istenen verimliliğe erişemediği, bu problemlerin aşılabilmesi için sporun devlet mekanizması içinde yürütülmesi gerektiği vurgulanırken meydana gelen her olumsuz hadisenin Parti'nin manevi nüfuzunu hırpaladığı düşünülüyordu. Bu yüzden Genel Sekreter Şükrü Kaya'ya göre spor işlerinin devlet mekanizması dâhilinde yürütülmesi tek çareydi. Eğer spor devlet organizasyonuna alınırsa daha sıkı bir disiplin ve daha yüksek bir verim sağlanabilecekti:

"Cumhuriyet Halk Partisi Ankara: 4 K. Sani 1937
Genel Sekreterliği

Sayın İsmet İnönü
Başbakan ve C.H.P. Genel Başkan Vekili

Spor işlerinin esaslı bir düzgünlüğe erdirilmesi için öteden beri Partice düşünülmekte olan tedbirler arasında Türk Spor Kurumu'nu hükümet kanalı vasıtası ile kontrol edecek ve aynı zamanda bütün yurttaki spor ve beden terbiyesi işlerini de sevk ve idare edebilecek mevki ve salahiyette bir makamın yaratılması işi başa alınmış ve gerek bunu ve gerekse diğer bazı tedbirleri ihtiva eden bir kanun projesi yüksek irade ve işaretlerinizle Kültür Bakanlığı'na takdir edilmişti.

O vakitten beri geçen altı yedi aylık zaman içindeki hadiseler evvelki maruzattaki düşünceleri daha ziyade kuvvetlendirmiş ve Genyönkurulca da görüşülüp müzakere edilerek netice aşağıdaki maruzata saik olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi siyasi bir teşekkül olması bakımından yurtta spor ve beden terbiyesi işlerini bizzat sevk ve idare etmesi teşekkül maksadına uymamaktadır.

Şimdiye kadar olduğu gibi Türk Spor Kurumu'nun bazı defalar yanlış tarzı hareketi yüzünden Parti'nin manevi nüfuzu da hırpalanmaktadır.

Zaten ana rejimimiz bakımından devletçi bir teşekkül olduğumuz için icra ve kumandaya taalluk eden bu işlerin ancak bir hükümet mekanizması ile çevrilmesi zaruridir. Bolşevik Rusya gibi Parti kudret ve nüfuzu çok nafiz olan bir memlekette bile spor Parti işi yapılmayıp hükümet işi yapılmıştır ve sporun başı Parti Bürosuna değil İcra Komitesine bağlanmıştır. Bizde de sporun devlete bağlanması spor işlerinde daha sıkı bir disiplin vücut bulacağına ve mesuliyet sahibi bir makamın da meydana çıkmış olacağına ve daha büyük bir ahenkle çalışılarak randımanın arzuları nispetinde artacağına ve bu suretle spor ve gençliğin de kurtarılmış olacağına şüphe yoktur.

Cumhuriyet Halk Partisi'ne gelince; Partinin bütün teşkilat ve tesisatıyla halk içinde ve yeni spor mekanizmasının bütün arzularını desteklemekte devam etmesi tabiidir.

(Spor ve beden terbiyesi)ne önem veren garp memleketleri de bunu ya bir başkanlık veyahut bir hükümet müsteşarlığı veyahut da Başbakanlığa bağlı yüksek bir komita halinde vücuda getirmektedir.

Meselenin ehemmiyet ve müstaceliyetini tekrar arz eder ve 1937 mali yılına girilmeden önce bu spor işinin de neticeye vardırılmasını dilerim.

Spor teşkilatı ve işi, muhtelif vekaletleri bilhassa Milli Müdafaa Vekaletini alakadar etmekle beraber bir Bakanlık teşkilinden ziyade bir müsteşarlık tesisi ile Kültür Bakanlığına bağlanması daha münasip olur ve Bakanlık emrinde muhtelif ilgili Vekaletlerden alınacak büyük memurlarla hariçten getirtilen mütehassıslardan mürekkep bir beden terbiyesi heyeti tesis edilirse bütün mülahazalar tatmin ve her noksan ikmal edilmiş olur.

Derin bağlılık ve saygılarımı sunarım.

Dâhiliye Vekili ve
C.H.P. Genel Sekreteri
Ş. Kaya" [136]

İki yıl süren TSK deneyimi, sporda Parti'nin oynayabileceği rolü test etmek açısından önemli bir dönemdi ve bu dönemin sonunda CHP'nin siyasi bir teşekkül olması bakımından sporu bizzat idare etmesinin maksadına uymadığı da görülmüştü. Parti kudret ve nüfuzunun yoğun bir şekilde kendisini gösterdiği Bolşevik Rusya'da bile sporun parti değil hükümet işi olduğunun vurgulandığı yazı ile önerilen doğrudan devlete bağlılık formülü ile Türk sporunun yeni döneminin ismi de şekilleniyordu: "Devlet Yönetimi Dönemi".

[136] **"Spor işlerinin daha randımanlı ve daha disiplinli yürümesi için hükümet kanalıyla yapılmasının gerekli olduğu"**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 4 Ocak 1937, Dosya: 14878, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.36.M.20., s. 1-2, bkz.: Ek 8.

2.3. SPORDA DEVLET YÖNETİMİ DÖNEMİ: BTGM

2.3.1. BTGM'nin Doğrudan Devlete Bağlı Olduğu Dönem

Nazi tarzı TSK modelinin sakıncalarının Şükrü Kaya imzalı yazıyla dile getirilmesinin ardından konunun ehemmiyetini fark eden Atatürk'ün de, "sporun siyasi parti faaliyetlerinin dışında, sadece devlet yönetiminde" olacak biçimde yeniden örgütlenmesini istemesi üzerine "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM)" dönemi için kollar sıvandı.

Bu doğrultuda, 29 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu (BTK) ile kamu otoritesinden sorumlu, tüzel kişiliğe haiz, katma bütçeli Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) teşkilatı kuruldu.[137] Bu yasa ile kurulan müdürlüğün başına ise eski bir asker olan Tümgeneral Cemal Tahir Taner getirildi. Bundan sonra Türk Sporu, 3530 sayılı bu yasanın verdiği yetkiler doğrultusunda, Başbakanlığa bağlı bir "Devlet Kuruluşu" statüsüne kavuştu.[138]

Fiziki kültür üzerinden devlet denetimini mutlaklaştırmaya yönelik bir çaba ile hazırlanan bu yasanın çıkarılmasında ayrıca yaklaşmakta olan savaş dolayısıyla bünyesinde gençleri barındıran spor kulüplerini belirli bir düzen ve anlayış doğrultusunda denetim altına alma kaygısının da büyük bir etkisi vardı.[139]

Başkanlık makamının doldurulmasının ardından Kanun'un sekizinci maddesi uyarınca bir danışma kurulu oluşturuldu ve General Mazlum Baysan, emekli Albay Mazhar Kazancı, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, emekli Amiral Fahri Engin ve Burhan Felek bu kurulun ilk üyeleri olarak atandılar. Ülkede daha yetkin spor adamları olmasına karşın emekli askerlerin ve Adnan Menderes gibi sporda merkezi otoritenin önemine inanan kişilerin bu kurulda yer alması, sporun yeni yöneliminin ilk ipuçları olarak kabul edilebilir.[140]

Dönemin başbakanı Celal Bayar, Kanun'un gerekçesiyle ilgili olarak Meclis'te konuşurken, TİCİ'nin sporu bütün yurda yaymakta başarısız kaldığı; TSK'nin ise

---

[137] **"3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu",** Beden Terbiyesi Mevzuatı: Kanunlar, Nizamnameler, Talimatnameler, Talimatlar, Beynelmilel Nizamnameler, Rehberler, Tarifnameler, Umumi Tebliğler, Tesislere Ait Plan ve Krokiler, Teşkilatı Alakalandıran İdari ve Mali Mevzular, Nafiz Ergeneli, Nuri Tuna (der.), Alaeddin Kıral Basımevi, Ankara, 1941, s. 7-11.

[138] "GSGM Tarihçe", (Çevrimiçi) **http://gsgm.gov.tr/sayfalar/tarihce.htm**, 01 Ekim 2008.

[139] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 153. (TİCİ de [bkz.: yuk.] aynı çaba ile yani devletin fiziki kültür alanındaki resmi politikalarının yürütücüsü olarak kurulmuş; ancak bu anlayışın gerçekleşmemesi üzerine TSK'ya geçiş sürecine girilmiştir).

[140] Y. Akın, **a.g.e**., s. 79.

sporun fiziki altyapısını iyileştirmesine hizmet etmesine ve merkezi bir örgütlenmeyi sağlamasına rağmen, ortaya çıkan çeşitli sakıncaların beden terbiyesi ve sporun bir devlet meselesi olarak ele alınması gerektiğini gösterdiğinin altını çizdi. Bayar'a göre, Türk sporunun Batı sporu karşısındaki geri kalmışlığı ancak kuvvetli bir otorite ve sıkı bir disiplin yoluyla giderilebilirdi.[141]

Bu düşüncelerden yola çıkılarak kurulmuş olan BTGM'nin kılavuzu ise yine, 1933 yılında hazırlanan Carl Diem raporuydu. Raporda yer alan, "Başbakanlığa ya da bir başka Bakanlığa bağlı bir müdürlük kurulması, muayyen yaşlarda gençlerin de bu teşkilata girmelerinin mecburi tutulması" şeklindeki öneriler BTGM'nin altyapısını oluşturdu.[142]

II. Dünya Savaşı'nın Türkiye sınırlarına kadar geldiği 1940 yılında, Bakanlar Kurulu mevcut Beden Terbiyesi Kanunu'nun, gençler için bir kulübe girmeyi ve beden terbiyesine devam etmeyi zorunlu kılan maddesine dayanarak bir kararname yayımladı. Bakanlar Kurulu'nun 17 Nisan 1940 ve 2/13258 sayılı kararnamesi seferberlik ilan ederek, 12 yaşından 45 yaşına kadar olan erkekler ile 12 yaşından 30 yaşına kadar olan tüm kadınları bu mükellefiyetin kapsamına alırken, yetişkin tüm vatandaşların spor vasıtasıyla savaş hazırlıklarına katılması zorunlu hale getirildi.[143]

Kararname ile her mükellefin haftanın yedi günü, günde dört saat olmak üzere çalışmalara katılması, asker elbisesine benzer kahverengi bir elbise giymesi zorunlu tutuldu. Uygulama esnasında yapılan tatbikatlarda, kimi zaman gerçek silahlar da kullanılmaktaydı.[144]

Beden Terbiyesi Genel Müdürü Tümgeneral Taner'in beden terbiyesi mükellefiyeti uygulamasının başlaması üzerine sırayla tüm kulüpleri dolaşarak, kulüplere sanki askeri birliklermişçesine sancak dağıtması, yürütülen savaşa hazırlık ve seferberlik çalışmaları arasında yer almaktaydı. Burada dikkat çeken önemli bir konu da, beden terbiyesi mükellefiyetinin Erzincan, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Muş, Siirt, Tunceli, Van ve Hakkâri illerinde uygulanmamasıydı.[145] Bugünkü anlayışla antidemokratik

---

[141] Celal Bayar, **"Beden Terbiyesi Kanunu Esbabı Mucibesi"**, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 26, Devre 5, İçtima 3, 29 Haziran 1938, s. 1-2; aktaran Y. Akın, **a.g.e.**, s. 77.
[142] Bkz.: "Spor Mütehassısı Ankara'da", **Türk Spor**, 23 Eylül 1933, no. 207, s. 10.
[143] C. Atabeyoğlu, 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, **a.g.e**., s. 159-161.
[144] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 153.
[145] C. Atabeyoğlu, 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, **a.g.e**., s. 161.

sayılabilecek olan ve bir "askerliğe hazırlık" mahiyetini taşıyan bu mükellefiyet, yurttaşa beden terbiyesi adı altında yükletilmişti.[146]

13 Nisan 1940'ta Beden Terbiyesi Kanunu'nun uygulama detaylarını içeren bir nizamname[147] ve ardından bu nizamnamenin uygulanma şeklini içeren bir izahname[148] yayımlandı. Bu yetkileri kullanmak amacıyla köyler de dâhil her idari yönetim bölgesinde, fabrikalarda, bankalarda ve 550'den fazla çalışan istihdam eden ticari işletmelerde "Gençlik Kulüpleri" kurulmaya veya mevcut kulüpler yeni mevzuata göre revize edilmeye başlandı. Beden terbiyesi ve spor örgütlenmesinin giderek gençlik örgütlenmesi biçimini aldığı bu dönemde, nizamnameye göre spor kulüpleri isimlerini gençlik kulüpleri olarak değiştirecek ve askeri bir hiyerarşi içinde düzene gireceklerdi. Dolayısıyla spor kulüplerinin anlamı ve varlık sebepleri, rekabeti körükleyen odaklar yerine toplumun fiziki aktivitesini yükselten ve ona milliyetçi duygular aşılayan bir müessese olarak yeniden tanımlandı.[149]

Bu doğrultuda, 1 Temmuz 1940 tarihinde, Beden Terbiyesi Genel Direktörü Tümgeneral Cemal Tahir Taner tarafından Yüksek Başvekâlete (Başbakanlığa), "Gençlik Kulüp ve Grupları ile İdman ve Spor Kulüplerinin Nasıl Kurulacağı"na dair bir yazı sunuldu:

> "Beden terbiyesi kanununa göre yeniden bir gençlik kulüp ve grubu ve beden terbiyesi/ve spor kulübü teşkili iki suretle olur.
>
> 1-İhtiyaca binaen vali, kaymakamların ve nahiye müdürlerinin teşebbüsleriyle,
>
> 2-Şahsi teşebbüslerle.
>
> Birinci halde:
>
> Vilayetlerde bölge başkanı olan vali, kazalarda kaymakam, nahiyelerde müdürler;
>
> A- Kulüp ve grup idare heyetini intihab ve tayin eder.
>
> B- Kulübün faaliyet mıntıkasını tespit eder.
>
> C- Mıntıka dahilindeki beden terbiyesi ve spor mükelleflerini kulübe aza olarak verir.
>
> D- Kulübün ve grubun idare işlerini tedvir edecek bir mahal, beden terbiyesi ve spor yapacağı yeri ve sahayı gösteriri.

[146] K. Fişek, Spor Yönetimi, **a.g.e**., s. 310-311.
[147] "3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun Tatbik Şeklini Mübeyyin Nizamname", Beden Terbiyesi Mevzuatı, **a.g.e.**, s. 40-50.
[148] "3530 Sayılı Kanunun Tatbik Şeklini Mübeyyin Beden Terbiyesi Nizamnamesinin Tatbik Suretine Ait İzahname", Beden Terbiyesi Mevzuatı, **a.g.e.**, s. 50-56.
[149] Bkz. Y. Akın, **a.g.e**., s. 82.

E- İhtiyaç varsa bölge bütçesinden veya teberrülerle veya sair suretle temin edecek meblağ ile kulübün zaruri malzemesini tedarik ederek kulüp faaliyetini temin eder.

F- Kulübün ismini, alâmetifarikasını, bayrağının rengini tespit ettirir.

G- Kulübün tescil muamelesi için beden terbiyesi kanununun 13 üncü maddesine göre Genel Direktörlük vasıtasıyla müsaade talep edilir.

H- Genel Direktörlükçe kararlar istihsal edildikten sonra kulübü resmen kulüp talimatnamesine göre faaliyete geçirir ve keyfiyeti vilayet makamına da bildirir.

İkinci halde:

A- Beden terbiyesi ve spor kulübü kurmak isteyen müteşebbisler bir istida ile bölge başkanlığı makamına veya kaymakamlığa müracaat ederler. Bu istidaya aşağıdaki vesaik bağlanır:

1- Beyanname;

a- Müessislerin adları, soyadları, vazife ve memuriyetleri, sarih adresleri ve ilk sene için müessislerden seçilen kulüp idare heyetinin isimleri,

b- Mutasavver kulübün idare merkezi binası, mevki'i ve adresi,

c- Hangi sporla iştigal edileceği,

d- Beden terbiyesi ve spor yapılacak salon, saha, idman ve spor mahallinin mevki'i ve ebadı,

e- İlk olarak temin edilen mükellefiyet haricindeki faal ve yardımcı aza miktarı

2- Kulübün ismi, alâmetifarikası ve bayrağının rengi.

B- Bu istida bölge başkanı olan valilerce tetkik ettirilir. Bir taraftan da müteşebbislerin müessislik vasıflarına malik olup olmadıkları mahalli emniyet müdür veya amirine tahkik ettirilir. Ve beden terbiyesi kanununa göre mükellef adedinin miktarına nazaran istenilen mıntıkada yeni bir spor kulübü açılmaya ihtiyaç varsa tescil edilmesi için Genel Direktörlüğün müsaadesi talep edilir. Genel Direktörlükçe icra vekilleri heyetinin kararı alındıktan sonra bu müsaade verilir. Ve kulüp beden terbiyesi teşkilatına bağlanır. Ve kulüp talimatnamesi dâhilindeki faaliyete başlaması tebliğ edilir." [150]

BTGM tarafından sıkı biçimde denetlenen kulüplere ilişkin olarak, hem mükellefiyetin, hem kulüpler konusundaki işlemlerin yürütücüsü olan İcra Vekilleri Heyeti, 1938–1946 döneminde, kararname yoluyla, 200 kadar kulübü açmış, birleştirmiş ya da kapatmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Mart 1941

[150] **"Gençlik Kulüp ve grupları ile İdman ve Spor kulüplerinin nasıl kurulacağı'na dair Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün yazısı"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 9.12.1940, Dosya: 148123, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.39..11., s. 4-5-6, bkz.: Ek 9.

tarihinde imzalamış olduğu "İstanbul'da bulunan bazı kulüplerin birleştirilmesi ve bazılarının kapatılması"na ilişkin belge bu duruma bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.[151] Bu kararın somut örnekleri arasında; Boğaziçi ve Arnavutköy kulüplerinin "Boğaziçi", Galata ve Galatasaray kulüplerinin "Galatasaray", Kadıköy, Altınordu ve Fenerbahçe kulüplerinin de "Fenerbahçe" adları altında birleştirilmeleri yer almaktadır.[152]

2.3.2. BTGM'nin Maarif Vekaleti'ne Bağlı Olduğu Dönem

Genel Direktörlüğün doğrudan Başbakanlığa bağlı olduğu dönemde, sporda belirli bir aşama kaydedilse de aradan geçen birkaç yıl istenen hedeflere ulaşmada yetersiz kalmış ve Şükrü Kaya'nın daha önce değinilen 1937 yılındaki teklifine paralel olarak, Genel Direktörlük 1 Haziran 1942 tarihinden itibaren Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanmıştı.[153]

Beden terbiyesi işlerinin Maarif Vekâleti'ne bağlanması ve savaşın sonunun yaklaşması ile Genel Direktörlüğün bazı uygulamaları sorgulanmaya başlandı. Beden Terbiyesi Kanunu'nun özünde demokrat bir metin olmasına rağmen uygulamada otoriter bir şekilde yapıldığını savunan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, yeni bir nizamname hazırlayarak Danıştay'da onaylattı ve böylece eski nizamname yürürlükten kaldırıldı.[154] Yücel'e göre yeni nizamname "okul dışı ve okul içi sporu bir emir mevzuu olarak değil; bir çekim, bir cazibe mevzuu olarak arzu ile yapılır, sevimli bir iş şeklinde organize etmek için kayıtlar koymuştu."[155]

1960 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kalan BTGM, bu bakanlığın sayıları kabarık genel müdürlükleri arasında ve eğitimin büyük sorunları içinde gerektiği gibi etkili olamamış ve Başbakanlığa yeniden bağlanmıştı.[156]

---

[151] **"İstanbul'da bulunan bazı kulüplerin birleştirilmesi ve bazılarının kapatılması"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 1/3/1940, Sayı: 153092/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.17..4, bkz.: Ek 10.

[152] N. Ergeneli, N. Tuna, 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, **a.g.e.**, s.71.

[153] Bkz.: http://gsgm.gov.tr/sayfalar/tarihce.htm, **a.g.e.**

[154] Bkz.: Y. Akın, **a.g.e**., s. 84.

[155] Hasan Ali Yücel, **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 227.

[156] "Türkiye'de Spor Teşkilatlarının Tarihsel Gelişimi", (Çevrimiçi)

BTGM'nin geçirmiş olduğu bu evrelerin, Devlet bütçesinden BTGM'ye ayrılan ödeneklere yansıması işe şu şekilde olmuştu:

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Oranı (%)	Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Oranı (%)
1939	685.600	0.24	1955	1.122.001	0.03
1940	786.800	0.21	1956	1.929.161	0.04
1941	765.501	0.18	1957	1.668.155	0.04
1942	825.405	0.12	1958	1.724.408	0.03
1943	925.425	0.15	1959	2.421.726	0.04
1944	958.937	0.08	1960	5.223.281	0.26
1945	663.804	0.07	1961	5.254.051	0.42
1946	1.137.963	0.08	1962	6.445.336	0.50
1947	922.000	0.06	1963	5.713.745	0.69
1948	995.000	0.07	1964	5.520.679	0.40
1949	1.013.004	0.06	1965	4.691.657	0.37
1950	994.002	0.06	1966	14.425.804	0.52
1951	859.769	0.05	1967	17.653.361	0.66
1952	941.679	0.05	1968	119.451.371	0.61
1953	1.019.845	0.04	1969	84.647.223	0.40
1954	1.132.000	0.03	1970	88.740.836	0.34

Tablo 3 Devlet Bütçesinden BTGM'ye Ayrılan Ödenekler (1939-1970) (TL)[157]

TSK döneminde incelemiş olduğumuz tabloda yer alan 1938 yılına ait veride %10 olan oran, bu tabloda gördüğümüz 1939 yılı ile birlikte hızla yükselerek %24'e çıkmıştır. Bu tarihten sonra devamlı düşen oranların yükselmeye başladığı 1960 yılı ise ikinci önemli dönüm noktasıdır. Bunun sebebi ise 1959 yılında yürürlüğe giren, 7258 sayılı "Futbol Müsabakalarında Müşterek Bahisler Tertibi Hakkındaki Kanun", yani ilk kez gerçekleşen "Spor-Toto" gelirleridir.[158] Futbol müsabakalarında müşterek bahis düzenleyip (Spor-Toto – Spor-Loto) yönetmek ise BTGM'nin görevleri arasında yer almaktadır.[159]

---

http://www.sporyoneticiligi.com/turkiyede-spor-teskilatlarinin-tarihsel-gelisimi.html, 29 Ocak 2009.

[157] DİE İstatistik Yıllıkları ve GSGM Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır; aktaran http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, **a.g.m.**

[158] 1950 yılında, Fenerbahçe'nin eski futbolcusu ve başkanı, dönemin ise DP Rize Milletvekili Zeki Rıza Sporel ve Konya Milletvekili Saffet Gürol'un, Spor-Toto ile ilgili hazırlayıp Meclis'e sundukları kanun teklifinden herhangi bir netice alınamaz.

[159] BTGM'nin örgüt yapısı için bkz.: **T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1988**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 227, Birinci Kitap, Ankara, Ekim 1988, s. 345-350.

BTGM döneminde, yasa gereği mahalli idarelerden, bölgenin spor saha ve tesislerinin inşası ve sportif faaliyetlerde kullanılmak üzere bütçelerinden bir sene önceki toplam gelirlerinin %2'si ile o dönemde geliri elli bin liradan fazla olan belediyelerin bir sene önceki toplam gelirlerinin %4'ünü BTGM payı olarak ayırmaları, aynı zamanda bu yolla elde edilecek gelirlerin %80'inin yine o bölgenin spor saha ve tesislerinin yapımında kullanılması hükmü konuldu. Böylece muazzam bir kaynak oluşturulmuştu. Ancak, bu hüküm 1965 yılında 655 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılarak Türk sporu önemli bir kaynaktan yoksun bırakıldı. Bunun sonucunda, spora ayrılan finansal kaynaklar azalarak bütün bölgeler itibariyle o dönemde 45 Milyon TL civarında yıllık gelir kaybı meydana geldi. Hazine yardımının arttırılmasına rağmen kayıplar yedi yıl boyunca karşılanamadı.[160]

Yasa, memur ve işçi sayısı beş yüzden çok olan müessese ve kurumların jimnastik salonu, spor alanı ve yüzme havuzu gibi tesisler yapması ve uzman beden eğitimi öğretmeni ve antrenör tutması için gerekli çalışmalar yapmayı BTGM'nin görevleri arasında saymış; ancak bu görev söz konusu kuruluşlarca uygulanamamıştı. Yani başta devlet tesisleşmeyi sağlayacak kendi kanununu uygulamayıp, Türk sporunun gelişmesine katkıda bulunabilecek bir kaynağı da göz ardı etmişti. Devlet bir taraftan bütçesinin dışında kaynak oluşturma telaşında iken (Spor-Toto gibi), diğer yandan bazı gelir kaynaklarını da kendi eliyle kesmekteydi.[161]

Yurttaşların fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve devrimci (1986 yılında "inkılâpçı" olarak değiştirilmiştir[162]) amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek amacıyla kurulan BTGM döneminde futbolla siyasetin ilişkisini bir alt başlık yerine, ehemmiyeti ve yeni bir dönemin başlangıcı olması hasebiyle ayrı bir bölümde değerlendirmek yerinde olacaktır.[163]

---

[160] Avni Akyol. **Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında Spor**, Ankara, GSB Yayını, 1973, s.11.
[161] T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1988, **a.g.e.**, s. 345-346.
[162] T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1988, **a.g.e.**, s. 345.
[163] **T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1972**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 130, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, s. 222.

3. ÇOK PARTİLİ SİSTEMDE FUTBOLUN PROFESYONELLEŞMESİ

3.1. SAVAŞ YILLARINDA FUTBOLUN PROPAGANDA ARACI OLARAK KULLANILMASI

II. Dünya Savaşı nedeniyle uluslararası sportif ilişkilerin kesildiği bu dönemin en göze çarpan olayları arasında propaganda takımlarının Türkiye'yi ziyaretleri vardı. Savaşın seyrine ve Türkiye'nin tutumuna bağlı olarak, önce İngilizlerin, ardından Almanların propaganda takımları Türkiye'yi ziyaret etti. Bu ziyaretlerin amacı, savaşta Türkiye'yi yanlarına çekmek isteyen tarafların, kamuoyu nezdinde sempati kazanma ve bundan siyasal zeminde yararlanabilme çabasıydı.[164]

İki ülke arasında dostluk kurmak maksadıyla ordu takımları Wanderers ile Türk topraklarına gelen İngilizlerin asıl niyeti, işgal ettikleri topraklarla Türkiye'ye kadar yaklaşan Nazi Almanya'sına karşı Türkleri yanlarına çekmekti. Türkiye'yi ziyaret eden ilk propaganda takımı olan Wanderers, Ankara ve İstanbul'da toplam 6 maç yapmıştı ki bunların en ilginci şüphesiz Fenerbahçe ile oynadıkları son maçtı. Fenerbahçe'nin 2-0 yenik durumdayken aleyhine verilen penaltıyı kaleci Cihat Arman'ın kurtarması üzerine İngiliz hakem ve tüm İngiliz futbolcular maçı bırakıp Cihat'ı tebrik ettiler. Sonrasında Fenerbahçe'nin bulduğu iki golle maç berabere sonuçlandı.[165] Maçın ardından Şükrü Saraçoğlu'nun da devreye girmesiyle Fenerbahçeliler İngilizlerden bir futbol antrenörü istediler ve onlar da o sırada asker olmasına rağmen İngiliz hükümetinin özel izniyle, Wanederers'in oyuncularından Prayr'ı, Fenerbahçe'nin başına geçmesi için Türkiye'de bıraktılar.[166] Wanderers'in yaptığı maçlarla yakalanan, Türkiye ile İngiltere arasındaki sıcak havaya rağmen Türkiye tarafsızlığını mümkün olduğunca korumaya gayret etti.

Diğer cephede ise Türkiye'yi kendi tarafına çekmek isteyen Almanya vardı. Türk tarafının bu cepheye de direnmesiyle Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmanın gereği olarak da Hitler'in Admira'sı ile bir maç

[164] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 169.
[165] (Çevrimiçi) **http://www.vamosbien.net/archive/index.php/t-2414.html**, 18 Kasım 2009.
[166] C. Atabeyoğlu, 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, **a.g.e**., s. 164.

düzenlenmişti.[167] 31 Mayıs 1942 tarihinde Admira ile Fenerbahçe arasında oynanan maçta galip gelen taraf Fenerbahçe olmuştu.

1943 yılı, Almanya'nın savaşta gerilemeye başladığı, Türkiye'nin ise bu doğrultuda sempatisinin yönünü müttefiklere döndürdüğü yıldı. Bu doğrultuda, Türk askeri heyeti İngiltere'ye gitmiş ve İngiliz kamuoyuna bir mesaj vermek amacıyla Arsenal-Tottenham maçını seçmişti. Maç başlamadan önce General Sırrı Seyrek sahaya inerek futbolcuları tek tek kutlamış ve o an, tribünde yer alan seyirciler Türkiye lehine yoğun bir tezahürat yapmıştı.[168]

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, "Sovyet tehdidi" ve "komünizm tehlikesi" gibi algılamalarla yüzünü Batı Dünyasına döndüren Türkiye'nin bu politik tercihi spor yaşamına da yansıdı. Yapılan organizasyonlarda rakibin niteliği ve gücünden ziyade öncelik, Batı'nın öncü ülkeleri olan ABD ve İngiltere'ye verildi.

3.2. ÇOK PARTİLİ DÖNEMİN BAŞINDA FUTBOL: "GİZLİ PROFESYONELLİKTEN" PROFESYONELLİĞE

1948 yılında, savaş gemilerinin takımları dışında, ilk kez Türkiye'ye gelen İngiliz takımı Queen's Park Rangers'ın Türk takımlarını da maç programlarına dâhil etmeleri, II. Dünya Savaşı sonrası siyasal koşulların seyrini göstermekteydi.

Türkiye'nin siyasal tarihi açısından bir dönüm noktası olan 1946 yılı, her ne kadar çok partili dönemin başlangıç noktası olarak kabul edilse de bu yıl içinde yapılan ve tarihe "şaibeli" olarak geçen seçimlerin sonunda CHP'nin uzun soluklu iktidarında her hangi bir değişim yaşanmadı. CHP iktidarı 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan ikinci çok partili seçimde değişecekti. Yaşanan bu değişim sosyal ve ekonomik alanların yanında, siyasetle dirsek teması en fazla olan spor dalı futbolda da kısa zamanda kendisini gösterecekti.

1950'de futbol, sadece büyük kentlerde değil, Anadolu'da da hayatın içindeki yerini aldı. İstanbul, Ankara ve İzmir'in mahalli liglerinde dereceye girenlerin katıldığı "milli küme" maçları ve hemen her ilde düzenlenen mahalli şampiyonalar, taraftar kurumunu da etkilerken gizli profesyonellik iyice yerleşmiş ve kulüp giderlerinde

[167] Admira, Hitler'in Avusturya'yı işgal ettikten sonra "üstün ırk teorisi"nin propaganda aracı olarak kullandığı, içinde Avusturya ve Almanya'nın en değerli futbolcularını barındıran takımdı.
[168] "Askeri heyetimiz Londra'da", **Vatan Gazetesi**, 7 Nisan 1943, sayı 841,s. 1.

büyük artışlar meydana gelmişti. Demokrat Parti iktidara geldiğinde Galatasaray'daki başkanlık görevine devam etmekte olan Suphi Batur mevcut durumu şöyle özetlemekteydi: "O zaman oyunculara bir miktar para verirdik. Profesyonellik olmadığı için, o oyuncuların para aldığı anlaşılsa bizi diskalifiye edecek Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü. Yine de para veriyorduk. Kulüp yine müşkül vaziyetteydi."[169]

Dönemin siyasal iktidarının liberalizmden yana olması da kısa zamanda futbolda etkisini gösterdi ve Süreyya (İlmen) Paşa'nın sahibi olduğu "Adalet" 1946 yılında Adalet Mensucat Fabrikası'nın bir müessese kulübü olarak doğdu. Özel sektörün futbolla ilgilenmesinin ve futbol üzerinden reklâm yapmasının ilk örneği olan kulübün bir başka özelliği de sadece futbolda faaliyet göstermek için kurulmuş olmasıydı.[170]

Bu dönem Fenerbahçe, 1915-1916 yıllarındaki Altınordu engeline benzer bir engelle karşılaşmıştı. Çünkü elinde kalan üç as oyuncusu dışındaki tüm oyuncuları Adalet transfer etmişti ki henüz transfer döneminin başlamadığı yıllardı. Ardından stadı da haczedilen Fenerbahçe çökmek üzereyken devreye Adnan Menderes'in kadrolu isimlerinde Osman Kavrakoğlu'nun girmesiyle her şey tersine dönmüş ve siyasetin futboldaki gücü bir kez daha görülmüştü.

Doğrudan paranın gücüyle hareket ederek kurulan ve siyasal çevreden tamamen bağımsız olan Adalet'in ömrü de, bu sebeplerle kısa sürmüştü.[171]

Türk toplumunun her açıdan büyük bir dönüşüm yaşadığı 1950'li yıllarda, Marshall yardımının da etkisiyle Batı yanlısı bir politika izlenmeye başlandı. Geleneksel tarımın makineleşmesi, endüstrileşme ile birleşince köyden kente göçte de hızlı bir artış yaşandı ve kentlerde büyük bir işçi sınıfı ortaya çıktı. Bu da sosyal güvenlik ve çalışma ilişkileri gibi sosyal politika alanlarında gelişmeleri beraberinde getirirken sosyal politikanın diğer bir alanı olan spor politikaları da bu sosyal değişimlerden etkilendi ve spor, bu dönemden itibaren genel sağlık ve milli fayda yönündeki

---

[169] Can Kozanoğlu, **Türkiye'de Futbol "Bu Maçı Alıcaz!"**, İstanbul, Kıyı Yayınları, 2. Baskı, 1990, s. 141.

[170] C. Atabeyoğlu, "Adalet", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 77.

[171] Adalet'le ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 188 ve Y. Doğan, **a.g.e.**, s. 102-103.

fonksiyonlarını yitirerek, kitlesel ölçekte "Seyir Sporları"na dönüştü.[172] 1930'ların sonuna kadar federasyonların görevleri, amatör spor faaliyetlerinin yürütülmesi olarak görülmüşse de bu yıllardan sonra Türk futbolunda gizli profesyonellik başladı ve bunu resmileştirmek isteyen 1. Lig kulüplerinin (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Vefa, İstanbulspor, Kasımpaşa, Emniyet) temsilcileri federasyona başvurdular.[173]

Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Sicil Müdürü Saim Seymener, Fenerbahçe Kulübü Yöneticisi Dr. Rüştü Dağlaroğlu ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü Yöneticisi Sadun Usoğlu'nun bir araya gelerek hazırladığı "Profesyonel Futbol Talimatnamesi", BTGM Merkez Danışma Kurulunca 10 Eylül 1951 tarihinde kabul edilip, 24 Eylül 1951 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.[174] Böylece gizli profesyonellik devrinin kapandığı ve lig statülerinin de yeniden yapılandırıldığı yeni bir döneme girildi. 1951–1952 futbol sezonunda İstanbul, Ankara ve İzmir'de olmak üzere üç ayrı profesyonel lig kurulurken amatör takımlar, amatör liglerde faaliyetlerine devam ettiler. Aynı dönemde; Olimpiyatlar'da amatör, Jules Rimet Dünya Kupası'nda profesyonel olarak örgütlenen dünya genelinde var olan ikilik, kendini Türk Milli Takımı içinde de gösterirken, Türkiye'nin 1954 Jules Rimet Kupası'nda İsviçre ve İspanya'yı eleyerek final grubuna ilk kez katılma başarısı, sporun futbolla, futbolun da profesyonel futbolla özdeşleşmesini sağladı.[175]

Dönem içinde başarılı maçlar çıkartan Milli Takımın, özellikle 19 Şubat 1956 tarihinde İstanbul'da Macaristan'ın efsaneleşmiş milli takımıyla oynadığı ve 3–1 kazandığı maç tüm yurtta büyük yankı uyandırırken,[176] ertesi gün bütün gazeteler bu zaferi birinci sayfalarından büyük manşetlerle verdiler ve TBMM oturumunda bu başarı ayakta alkışlandı.[177]

---

[172] Bkz. Y. Akın, **a.g.e**., s. 84-85.
[173] Bkz. **Tercüman Spor Ansiklopedisi: Futbol**, C.2, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 65-67.
[174] Nurhan Aydın, **Futbol I**, Ankara, TSV Yayını, Başkent Yayınevi, 1989, s. 54-57. Ayrıca "Profesyonel Futbolcuların Statüsü Ve Transferleri Talimatı (PFSTT) Haziran 2009" için bkz.: (Çevrimiçi) **http://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/2009DK/TFF/tlmt/PFSTT-haziran2009.pdf**,, 18 Temmuz 2009.
[175] K. Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, **a.g.e.**, s. 145.
[176] "Macarları Dünkü Maçta Dize Getirdik", **Tercüman Gazetesi,** 20 Şubat 1956, s. 5.
[177] C. Atabeyoğlu, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **a.g.e**., s. 2207.

Dönemin ikinci özelliği, profesyonelliğin kabulü ile yolu açılan "dış transfer" sayesinde Türk futbolcuların yurtdışına transfer olurken, tıpkı yabancı sermaye gibi yabancı antrenör ve futbolcuların da Türk takımları tarafından transfer edilmesi idi. Bir özel sektör kulübü olmanın getirdiği avantajı kullanan Adalet, 1955 yılında Arjantin'den getirdiği Ramos adındaki futbolcu[178] ile bu kulvardaki ilk imzayı attı. Diğer kulüpler için yapılacak tek şey ise kulüp içinde yer alan zenginlere sahip çıkmaktı. Yönetici cephesinde ise DP'nin kadrolaşma süreci başladı. Menderes'in amacı, İstanbul takımlarının başına ya da yönetim kurullarına Demokratları yerleştirmekti. Zira Fenerbahçe'de 14 yıllık Saraçoğlu yönetimi, CHP iktidarına paralel olarak sonlanırken yerine DP'li milletvekili Osman Kavrakoğlu'nun gelmesi; Galatasaray'da 1957 yılında DP İzmir milletvekili Sadık Giz'in başkan olması bu dönemin ilk örnekleriydi. Başkanlığı sırasında Galatasaray Adası'nı da satın alan Giz, 27 Mayıs müdahalesine az bir süre kala görevinden ayrılarak bu dönem boyunca Fenerbahçe'nin yaşadığı sıkıntıları yaşamayacaktı.

Federasyon başkanlığı koltuğunda da senaryo aynıydı. Ulvi Yenal, Hasan Polat gibi, hem futbola hem Demokratlara yakın bürokratlar başkanlığa getiriliyordu.[179] Böylece DP; koltuk çıktığı burjuvalar, bürokratlar aracılığı ve daha sonra gelenekselleşecek olan "af" uygulamaları ile futbol-devlet iç içeliğini kısmen sağlamıştı. Birer işletme konumuna gelen profesyonel kulüpler artık, futbolcu alıp satıyor ve seyirlik gösteri pazarlıyordu. Ama mali denge bir türlü sağlanamadığı için vergi borçları birikiyor, meblağ yükseldikçe af tasarıları hazırlanıyor ve kulüpler devlete karşı "eli mahkûm bağımlı ve saygılı" tavırlarını sürdürmekten başka yol bulamıyorlardı.[180]

1930'larda, devletin ve partinin futbola doğrudan el atması sonucunda başlayan yeniden yapılanma sürecinde altyapıya yönelik bir girişim olarak ortaya çıkan "stadyumların inşası" projesi ise, 1950'li yıllara gelindiğinde en çok gelir getiren alan olarak göze çarpıyordu. Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun inşası ile başlayan bu girişim dünyadaki baskıcı düzenlerin genel bir eğilimi iken söz konusu stadın açılış

[178] M. A. Gökaçtı, **a.g.e.**, s. 197.

[179] O yılların geleneğine uygun olarak bir yandan futbol oynarken diğer yandan üniversitede okuyan Hasan Polat'ı TSK ile meşgul olduğu dönemlerden tanıyan Adnan Menderes, kendi kontenjanından Trabzon milletvekilliğine aday gösterir. 1957-1960 dönemlerinde Meclis'te bulunan, 1954-1957 ve 1970-1976 yılları arasında ise Futbol Federasyonluğu Başkanlığı yapan Polat da Yassıada mahkumları arasında yer alır.

[180] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 144-145.

konuşmasında konuşan İsmet İnönü'nün sözleri de aynı doğrultuda özenle seçilmiş nitelikteydi. Stadyumu en kıymetli mektep gibi değerlendirdiklerini ve her yerde kurmaya çalışacaklarını belirten Başbakana göre Türkiye'nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada, açık meydanlarda yetişecekti.[181]

Bu döneme ait son önemli özellik ise spor-siyaset iç içeliği olarak öne çıkmaktaydı: "1950 Dünya Kupası finallerine Asya grubundan çıkan (ama Brezilya uzak olduğu için finallere gitmeyen) Türkiye, NATO'ya girmesinin hemen ardından, sürekli Avrupa grubunda yer aldı.[182] Bu gelişmeyi de, 22 Haziran 1954 günü Bern'de bazı Avrupa federasyonlarının temsilcilerinin bir araya gelerek kurdukları UEFA'ya, Hasan Polat başkanlığındaki TFF'nin katılma talebi izledi.[183] Ancak FIFA tarafından, Ulvi Yenal zamanında Asya Grubu'na ait bir icra komitesi üyeliği için adaylığın konduğu ileri sürülerek Türkiye'nin Asya Konfederasyonu içinde olduğu savunuldu. Bunun üzerine UEFA'ya üye olabilmek için çalışmalarını sürdüren TFF, 1955 yılında Viyana'da yapılan ilk genel kurul toplantısında FIFA'nın tescil edeceği tarihe kadar Türkiye'nin doğal üye olması ve UEFA tarafından düzenlenecek tüm resmi şampiyonalara katılması kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren UEFA'nın tüm toplantı ve şampiyonalarına davet edilen ve bu davetlere icabet eden Türkiye'nin tam üyeliği ise, "UEFA'nın tüm hak ve vecibelerine sahip tam üyesi" olduğunu bildirmesi üzerine 16 Nisan 1962 tarihinde gerçekleşti.[184] Böylece AB'ye giriş vizesini alamayan Türkiye'nin futbol federasyonu, bu tarihten itibaren her yönüyle Avrupalı ya da Rumelili oluyordu.

Dönem içinde Türk futbolunda olan en önemli değişim ise, 1959 yılında Türkiye Ulusal Profesyonel Ligi'nin kurulmasıyla il profesyonel liglerinin sona ermesi ve bugünkü anlamda profesyonel ligin başlamasıydı. Bu ligin kendisinden önce TSK tarafından 1937'de oluşturulan "Milli Küme" ve BTGM'ce 1943'te uygulanan "Milli Eğitim Mükâfatı" gibi lig çalışmaları da kitlesel ilgiyi çekmişse de günün şartları daha fazla yayılmayı engellemişti. Oysa 1959 ile birlikte ülkenin ulaşım ve iletişim sistemlerinin gelişmesi, futbolun Türkiye genelinde büyük bir ilgi kazanmasını da

[181] K. Alemdar, **a.g.e**., s. 119.
[182] K. Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, **a.g.e.**, s. 145.
[183] UEFA (Union of European Football Associations), 1952 yılında Avrupalı bazı futbol otoritelerinin Avrupa'daki futbol federasyonlarını bir uluslararası birlikte toplamak ve bu birlikle FIFA'da temsil olunmak üzere ortaya atılan fikir üzerine yapılan çalışmalar sonunda kurulmuştur.
[184] Bkz.: Türk Futbol Tarihi C. 1–2, **a.g.e**., s. 27.

beraberinde getirdi. Buna, futbolcuların bu sporu "meslek" olarak algılayıp, tam zamanlarını ayırmaları da eklenince futbol için ulusal ölçekte örgütlenme zorunlu hale geldi.[185]

1951-1959 yılları arasında, amatörlük esas unsur kabul edilip kontrollü bir şekilde profesyonelliğe geçilmişti. Bu geçiş sürecine ihtiyaç duyulmasının nedeni, devletin kontrolü elden kaçırmama kaygısı ve "sporun ruhu" kabul edilen amatörlüğün tamamen devre dışı kalmasının önüne geçilmesiydi. Ancak sermaye, futbola bu kez doğrudan, üstelik resmiyet kazanarak giriyordu. Bu geri dönülemez yolda, futbolda o güne kadar tek etkin unsur durumundaki siyasetin yanında artık para da yürüyordu.[186]

Tüm bu etkenlerin birleşmesi, her alanı fetheden futbolun basına sızmasını da geciktirmedi. Bir zamanlar ilgisizlik nedeniyle kapatılan ilk "Futbol" gazetesinden yarım asır sonra, intikam alınmaya başlandı.[187] Yirmili, otuzlu yıllarda sadece önemli haberlerin arka sayfalarda verildiği futbol haberleri, 1940'larla beraber maç günleri manşetlere taşınacaktı. 1950'ler ise futbolun gazetelerde kendine daimi yer edindiği yıllar olacaktı.

Yazılı basının yanı sıra 1960'lı yılların ortalarında oluşan futbol kamuoyunun ardından görsel basında da büyük bir ilerleme yaşandı. Yerel basından ulusal basına geçilmesi nedeniyle, üç büyük kentin takımları arasında oynanan maçların anında basından izlenmesi, futbola olan ilgiyi patlama noktasına getirirken büyük bir kamuoyu oluşmasını da sağladı.[188]

---

[185] K. Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, **a.g.e.**, s. 145-146.

[186] Bkz. M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 194.

[187] 11 Ekim 1910 (28 Eylül 1326) tarihinde, Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamının da etkisiyle Mustafa Ziya tarafından "Futbol" adıyla çıkarılan ilk spor gazetesi, adeta olacakları bilircesine ilk sayıdan itibaren okuyucuyu uyararak gazeteye sahip çıkmalarını istemiş ve gazetenin ilgisizlik nedeniyle kapanması söz konusu olursa da tek sorumlunun okuyucular olacağını "Futbol Müntesiplerinden Bir Rica" başlığı altında sert bir üslupla vurgulayarak şöyle demişti:

> "…Mu'âvenetinizin sizce hiç fakat bizce kıymetdâr olan ciheti birer abone olmak ve himmet-i kalemiyede bulunmaktır. (Futbol) ancak bu suretle çıkabilecektir. Yoksa sizden ru-yı iltifat görmedikten sonra insaf edin bir başkasından mı görecek!.. Biz, sizi ittihada mu'âvenete davet etmekle vazife-i teşebbüsiyemizi ifâ ettik demektir. Eğer (Futbol) mu'âvenet-i himmetinizden bir şey görmez de sekte-i ta'tile uğrayacak olursa teveccüh edecek bütün sadâ-yı tâ'yib doğrudan doğruya size aittir. Çünkü siz ittihad etmediniz. Siz, mu'âvenetde bulunmadınız."

("Futbol Müntesiplerinden Bir Rica", **Futbol Gazetesi**, Ankara Milli Kütüphane, 28Eylül 1326 / 11 Ekim 1910, Sayı: 1, s. 4,. Sadece 7 sayı çıkan bu ilk futbol gazetesinin diğer sayıları için ayrıca bkz.: **Futbol Gazetesi**, Ankara Milli Kütüphane, Yıl: 1326 (1910), Sayı: 1-7, Yer No: 1962-50 38.

[188] K. Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, **a.g.e.**, s. 149.

Profesyonellik öncesi, Anadolu kentlerinin mahalli liglerinde, egemenliği elinde bulundurup futbol kupalarını toplayanlar genelde aynıydı; Havagücü, Karagücü, Denizgücü, Jandarmagücü. 2. Lig'in başladığı 1964 yılında dahi, Federasyon tarafından tescil edilen 52 mahalli amatör ligin 14'ünü askeri takımlar kazandı. Amatör olan bu takımların, profesyonelliğin kabulü ile birlikte yerlerini sivil takımlara bırakması ile "Anadolu futbolu artık sivilleşiyordu."[189] Bu da, ülkenin ekonomik ve siyasi politikalarının belirleyiciliğinde, Anadolu kulüplerinin de yeni örgütlenmenin içerisine dâhil edilmesi için yapısal değişikliklere gidilmesini gerekli kılmaktaydı. Orhan Şeref Apak'ın başkanlığı döneminde oluşturulan yönetici kadro, 1963 yılında Türk futbol tarihinin dönüm noktalarından biri olan "2. Lig'in kurulması" projesinin altına imza attı. Yeni kurulan ligle birlikte oluşan uygun rekabet ortamının ekonomi-siyaset-futbol üçgeninde devingenlik kazanması, bu alanlarda gücü ya da iktidarı elinde tutanlar tarafından, daha çok da dönemin siyasi iktidar(lar)ı tarafından sonuna dek kullanıldı. Kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte büyük kentlere göçün yoğunlaşması, kalabalıklaşan kentleri siyasi iktidarlar için "oy deposu" konumuna getirdi. Bu düşünceye koşut olarak, 1965 genel seçimlerinin öncesinde, çok sayıda kent takımının katılımını sağlayacak bir düzenlemeye gidilip, "Türkiye İkinci Ligi", 1965–1966 sezonunda iki grup olarak organize edildi ve bu yolun açıldığını gören diğer illerin futbol takımlarından da liglere katılım için yoğun ilgi gelmeye başladı. Bunun sonucunda, 1967–1968 sezonunda "Türkiye Üçüncü Ligi" kurulurken, o da yetmediği için 1970–1971 sezonunda Üçüncü Lig genişletilerek dört grup halinde yeniden örgütlendi.[190]

1963 sonunda kurulan III. İnönü Hükümeti ise 1950'li yıllarda yarım bıraktığı "statların ülke genelinde arttırılması" projesini, "yurdun bütün il ve ilçelerinde gençliğin yararlanabileceği spor alan ve tesislerinin süratle tamamlanması"nı programlarına alması ile daha bir sağlamlaştırıyor ve Türkiye'de ilk kez spordan sorumlu bir "Devlet Bakanı"na kabinede yer veriyordu.

[189] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 147.
[190] Mahmut Sert, **Gol Atan Galip; Futbola Sosyolojik Bir Bakış**, İstanbul, Bağlam Yayınları, Ekim 2000, s. 116.

1965 seçimlerinde iktidarı ele geçiren AP dönemindeyse, tıpkı 1950–1960 DP döneminde olduğu gibi "taşranın şahlanışı" yaşanıyordu.[191] Bu şahlanış sonucu oluşan bölgesel-kentsel rekabet, dönemin siyaseti ve profesyonel futbol ile birleşince işler bazen hiç de planlandığı gibi yürümeyebiliyordu. Bu duruma verilebilecek en "etnik" örnek Mardin-Diyarbakır; en "kanlı" örnek ise Kayseri-Sivas şehirlerinin kulüpleri arasında yaşanmıştı:

Diyarbakır Dicle Spor Kulübü ile Mardin Timur Spor Kulübü arasında bölge birinciliği için 6 Mayıs 1962 tarihinde oynanan maç esnasında, taraftarlar arasında çıkan münakaşaya seyirci askerler de müdahil olunca iş büyümüş, jandarmaların devreye girmesiyle 12 sivil, 2 asker hafif surette yaralanmışlardı.

Mardin Valisi Basri Özpınar'ın İçişleri Bakanlığı'na sunduğu dilekçede konuyla ilgili ayrıca şunlar bildirilmişti:

- "Sivillerin askerler tarafından yaralanmalarından infial duyan Mardin ahalisinden Avukat İsmail Mungan ve diğer birkaç kişinin tahrik ve teşviki ile 500 kadar kişi saat 20'de asker aleyhine gösteri ve yürüyüş kanununa muhalif olarak nümayiş yaptıklarından savcılıkla muameleye başlanılmıştır.
- Bu nümayişçilerden bir grup sinemadan çıkmış bulunan Süvari Teğmeni Mustafa Karazeybek'i hırpalayarak belinde bulunan tabancası alınmış olup suçlular ve tabanca meydana çıkarılmaya çalışılmaktadır.
- Süvari alayına mensup bir teğmen ile üçer er süvari birinci caddeden hastane istikametine süratle gidip tekrar dönüş yaptıklarında tek giden teğmen, şehir içinde sebepsiz olarak 5 el silah attığından teğmen hakkında da ayrıca kanuni muameleye başlanılmıştır. Netice ayrıca arz edilecektir." [192]

Durumun açıklanmasının ardından 7 Mayıs 1962'de, İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu Mardin'e gelerek hükümete bildirmek üzere bir rapor tutmuştu:

[191] Zeki Coşkun, "Yiğidoların Tarihsel Yenilgisi", "Futbol ve Kültürü" içinde, **a.g.e.**, s. 363.

[192] **"Diyarbakır'ın Dicle Spor Klübü ile Mardin Timur Spor Klübü arasında yapılan maç sırasında çıkan münakaşa hakkında rapor"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 8/5/1962, Dosya: E5, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 71.449..11, s. 4, bkz.: Ek 11.

"Mardin'e 7.30'da geldik. Biraz sonra bin kişi kadar vatandaş hükümet konağı etrafına geldiler; bağrıştılar ve Vali gitti, konuştu. Bazıları hükümet konağına taş attılar. Bunun üzerine ben çıktım, konuştum. Bu sırada Ordu Komutanı Tulga da yanımda idi, o da konuştu, şikâyetleri dinlemeye geldiğimizi, söyledi. Halk memnun ayrıldı. Fakat bilinmeyen bir tahrikle iki yüz tahmin edilen vatandaşın Tugay istikametine gittiği, Tugay önündeki meydanda bağrıştıkları duyuldu. Emniyet Müdürü'nü gönderdim; derhal dağılmalarını, aksi takdirde askeri birliklerin işe el koyacağını, söylettim. Dağıldılar. Şehirde sükun var.

Bütün mesele, şikayetleri, askerlerin kendilerine "arap" demesidir. Fakat bu meselenin bazı tahrikçiler tarafından kullanıldığı kanaatindeyim. Aksi takdirde, halkın bu söz üzerine yirmi dört saat heyecanını muhafazası mümkün olmasa gerektir.

Vilayetten Tugaya geldik. Subayları topladık, Avni Doğan Bey ve ben konuşma yaparak "soğuk kanlı hareketlerinden dolayı" kendilerine teşekkür ettik.

Şimdi Parti Başkanlarını çağırdım. Gece bunlardan başlamak üzere temas ve tahkikata devam edeceğiz. Yarın öğleye kadar Mardin'deyiz." [193]

8 Mayıs 1962 tarihinde Başbakan İnönü adına İçişleri Bakanlığı'na olayı anlatan dilekçesini gönderen Topaloğlu, stadyumda hadiselere sebebiyet veren vazifelilerle halkı tahrik edenler hakkında sivil ve askeri makamlar tarafından tahkikata başlandığını, temas edilen Mardin'in ileri gelenlerinin hadiseden üzgün olduğunu, halkın o an için sakin ve olayın yatışmış olduğunu bildirmişti.[194]

Coğrafi konumları itibariyle Türkiye'nin sanayi ve ticaret merkezleriyle yakın ilişkide olan iki şehri; Kayseri ve Sivas arasındaki öne geçme yarışında ise futbolun görevi, bu mücadelenin görünür olmasını sağlamaktı. Kaynakları yıllar öncesine dayanan, gerilimi ise haftalar öncesinden başlayan bu rekabetin futbol savaş meydanında görülme süresi bir saat bile sürmedi. Yarıda kalan maçtan geriye kalan ise, resmi kayıtlara göre 38'i Sivaslı olmak üzere 40 ölü, 300 yaralıydı.[195]

Olayların ardından, hükümet tarafından İkinci Lig'in iptal edilebileceğine dair bir açıklama yapıldı. Adli ve idari incelemeler sonunda dönemin İçişleri Bakanı Mehmet

[193] "Diyarbakır'ın Dicle Spor Klübü ile Mardin Timur Spor Klübü arasında yapılan maç sırasında çıkan münakaşa hakkında rapor", **a.g.b.**, s. 3.
[194] **A.g.b.**, s. 1-2.
[195] Konuyla ilgili gazete haberleri için bkz.: "Kayseri stadı harp meydanına döndü; 40 ölü 600 yaralı var", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Eylül 1967, s. 1, "Kanlı Olaylar Böyle Başladı" **Hürriyet Gazetesi,** 19 Eylül 1967. s. 1, ayrıca bkz. "Cenazeler askeri uçakla nakledildi: Bütün Sıvas, toprağa verdiği 38 futbol kurbanı için ağladı", **Hürriyet Gazetesi,** 20 Eylül 1967, s. 1.

Faruk Sükan 20 Eylül 1967 tarihinde kamuoyuna durumu, "ortada kasıt yok" sözleriyle özetledi.[196] Bakanın bu sözleri adeta, 1960 sonrasının ilerleyen siyasal kutuplaşma ortamında etnik, mezhepsel ve siyasal bir provokasyondan duyulan endişeyi yansıtıyordu. Dönemin koşullarında, futbol statlarında başlayan böylesi bir olayın her an siyasal alana sıçrayabileceği olağan görüldüğü için olayların üstü örtülmeye çalışılıyordu. Nitekim bu denli önemli bir olay, gazetelerde ilk birkaç gün geniş yer bulduktan sonra gündemden çıkmış ve unutulmaya terk edilmişti.[197]

Bu maçtan tam 23 yıl sonra Futbol Federasyonu, 2. Lig'de farklı gruplarda mücadele ettirilen bu iki kulübün aynı grupta olması kararını alacak ve 1990 yılında oynanan bu maç medyanın ve her iki kulübün taraftarlarının büyük ilgisini çekecekti. Ancak bu kez korkulanın aksine, dostluk havasında bir maç oynanacaktı.[198]

1965 seçimleriyle meclise giren TİP'in milletvekilleri adına konuşan Çetin Altan ise söz konusu kanlı maç sonrası, o dönemin sol'unun afyon teorisini sözlerine yansıtır. Fakir ülkelerdeki sporcu yeteneğine sahip olmayan insanların maçlara duydukları merak sonucu tribün kapılarında saatlerce beklemelerini ve yenme özlemi içinde takımını desteklemelerini eleştiren Altan, bu insanların hayatlarında sürekli yenik düşen, ezik insanlar olduğunu savunur. Altan'a göre bu insanların takımları galip geldikçe içlerindeki hayat ezikliği rahatlar, yenildiği zamansa söz konusu olaylara gebe kalınır. Asayişin çözümü için de son olarak; işsizliğin, ezikliğin, sömürünün çözülmesi gerektiğine vurgu yapar.[199]

Söz konusu dönem ana hatları ile ele alınıp bu ana hatların çizilmesine sebebiyet veren olaylar açıklanmaya çalışılmış olmakla beraber dönem içinde yaşanmış olan ve siyaseti yakından ilgilendiren bazı önemli futbol vakaları ise alt başlıklar halinde değerlendirilmeye çalışılacaktır:

---

[196] "Ölenlerin hepsi arbedede ezilmedi", **Hürriyet Gazetesi**, 21 Eylül 1967, s. 1.

[197] Olay her ne kadar sindirilmeye çalışılsa da, bu korkunç olay dönemin iki 45'lik plağına konu olup farklı bir alanda, Rıza Aslandoğan ve Selim Atakan tarafından kasetlerin yanı sıra hafızalara da kaydedilmeye çalışılmıştı; "Kanlı Gol" ve "Öldüren Gol" isimli söz konusu 45'liklerin sözleri için bkz.: Ek 12.

[198] Bkz.: Yiğit Akın, **"Not Just A Game: The Kayseri vs. Sivas Football Disaster"**, Soccer and Society içinde, Routledge Taylor and Francis Group, 2004, s.229-230.

[199] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 149.

3.2.1. Askeri Müdahale Dönemi Futbol-Siyaset İlişkisi

Ülkedeki siyasal yapıya göre şekillenen futbol, 1960 askeri müdahalesinden sonra, bu kez de DP iktidarının sonunu izleyecek ve askerleri üniformalarıyla birlikte, iktidar koltuklarına misafir edecekti.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sabahı Adnan Menderes ve yakalanan 400 DP'linin arasında yer alanlardan biri, 14 yaşında A Milli Takım'a yükselen ve 20 yıl boyunca Galatasaray'da forma giyen Nihat Bekdik'ti. Siyasete, 1957 yılında DP döneminden İstanbul milletvekili seçilerek giren Bekdik, Galatasaray'a "Aslan" lakabını miras bırakan isimdi.[200]

10 yıldır DP'liler tarafından yönetilen Fenerbahçe de askerin notlarında kayıtlıydı. Stat sorununun çözümü için 1960 yılında DP'li milletvekili ve başbakan yardımcısı Medeni Berk'in Fenerbahçe'nin başkanlığına getirmesi ile ayyuka çıkan bu durumun hesap günü; 5 Mart 1961 tarihinde oynanan Fenerbahçe-Gençlerbirliği maçı olacaktı. Gençlerbirliği'nin Başkanı Orhan Şeref Apak'ın, yenilmeleri durumunda bir sene boyunca Fenerbahçe rozeti takacağına söz vermesi hasebiyle "rozet maçı" olarak da bilinen bu maç[201], Fenerbahçe'nin sayılmayan 1 golü sonrasında 3-3 bitmiş ve saha içinde yaşanan olaylarla Halit Kıvanç'ın "bırakın anlatmayı seyretmiş bile olmak istemezdim" dediği maça dönüşmüştü.[202]

Maçın bitimiyle statta çıkan olaylar esnasında taraftarların hakeme attıkları şişelerden birinin bir jandarma erinin yüzüne çarparak hafif yaralaması[203], Merkez Hakem Kurulu Başkanı Sulhi Garan'ın Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural'a, Fenerbahçe maçlarında can güvenlikleri olmadığına dair şikâyeti ile birleşmesi, zaten bu kulübe el atmak üzere olan asker için bir bahane olmuştu.[204]

Uzun bir süre gündemi meşgul eden maçtan bir gün sonra Futbol Federasyonu Başkanı Muhterem Özyurt, olayın müsebbiplerinin şiddetli şekilde tecziye

---

[200] Behram Kılıç, "Kalede Menderes, Forvette Erdoğan", 13.12.2004, Sayı: 523, **Aksiyon** Haftalık Haber Dergisi, (Çevrimiçi) **http://aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14791-38-kalede-menderes--forvette-erdogan.html**, 15 Ararlık 2008.

[201] Tanıl Bora, **"Ankara Rüzgarı: Gençlerbirliği Tarihi"**, İstanbul, Kişisel Yayınlar, 2003, s. 150-152.

[202] Orta hakem Muzaffer Sarvan'ın verdiği golde, yan hakemin santraya gitmemesini anlatan karikatür için bkz.: Ek 16.

[203] "M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nahoş hadiseler oldu", **Milliyet Gazetesi**, 06.03.1961, s. 6.

[204] "M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nahoş hadiseler oldu", **a.g.m.** (Ayrıca konu ile ilgili fotoğraflar için bkz. Ek 17).

edileceğini bildirmişti.[205] Özyurt'un ifadesine paralel olarak, maçtan 23 gün sonra açıklanan kararda Fenerbahçe'den ceza kuruluna sevk edilen altı futbolcu bir ila 3 ay; Teknik Direktör Szekely ile Genel Sekreter Faruk Ilgaz da altı ay hak mahrumiyeti cezası almışlardı.[206]

Ayrıca bu maçla birlikte Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nce dikkatlerini çekmek maksadıyla kulüplere gönderilen ve çirkin tezahüratların devamı halinde maçların oynatılmayacağının duyurulduğu yazıda şu ifadelere yer verilmişti:

> "…İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'ndan alınan şifahi tebligatta, memleketin asayiş ve nizamını bozan, vatandaşın huzurunu ihlal eden bu gibi hareketlerin bir daha ve en ufak şekilde tezahürü halinde İstanbul'daki futbol müsabakalarının men edileceği…"[207]

1960 Askeri Müdahalesi ile ilk kez, futbol dünyasının tümüyle dönemin siyasal anlayışına paralel hareket eder hale getirilmesi amaçlandı.[208] Halkın gündemini değiştirmek için askerlerin aklına ilk gelen konu futboldu. Cemal Gürsel, daha önce oynanması gereken, ama Mayıs ayı içinde ülke genelinde yaşanan karmaşa üzerine iptal edilen Türkiye - İskoçya milli maçının derhal organize edilerek acilen oynanmasını istemiş ve bunun üzerine darbeden sadece 11 gün sonra, 8 Haziran 1960'da maç Ankara'da oynanmıştı. Askeri mızıka okulu öğrencileri takımı ateşlemek için "Dağ başını duman almış" marşını çalarken Cemal Gürsel maçın bitiminde iki kaptanı şeref tribününe çağırıp, "Her iki takımı da kutluyorum" diyerek birer madalya takdim etmişti. Türkiye'nin 4–2 kazanmasının getirdiği sevinçle, tribündeki seyircinin sadece 11 gün önce darbe olduğunu o an için unutması ise askeri yönetimi cesaretlendirmiş ve alelacele bir futbol turnuvası düzenlenmesine karar verilmişti. Turnuvanın adı; Cemal Gürsel Kupası idi.

Ara verilmeksizin başlayan kupa maçlarında Akşam gazetesi, Gürsel'in stada gelişini okuyucularına şöyle anlatmıştı:

---

[205] "Hadiseli Maç İçin Tahkikat Başladı", **Milliyet Gazetesi**, 07.03.1961, s. 6.
[206] "Sekiz Fenerbahçe'li Cezalı", **Milliyet Gazetesi**, 28.03.1961, s. 6.
[207] "Çirkin Tezahüratların Devamı Halinde Örfi İdarece Maçlar Oynatılmayacak", **Milliyet Gazetesi**, 9 Aralık 1961, s. 6.
[208] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 216.

> "17.25: Devlet Başkanımız ilk olarak Mithatpaşa Stadına şeref veriyor. Muazzam bir tezahürata şahit oluyoruz. Cemal Gürsel'se fazla alkış tutulmamasını rica eder gibi ellerini kaldırıyor. **Hayret, Gürsel'in gelişiyle az evvel kurşuni renkte olan gök birden, masmavi bir çehreye büründü. Hatta az sonra güneş bile tatlı yüzünü gösterdi.**"[209]

Aksi bir durumun gazete kapatma anlamına geldiği o günün şartlarında, ilahi güçlerin bile askeri idarenin yanında olduğunu ima eden bu satırları yadırgamamak gerekir.

"Türkiye Spor" gazetesi yazarı eski Beşiktaş'lı futbolcu Muvakkar Ekrem Talu'nun "Fenerbahçe geniş skor yapacak"[210] sözlerini doğrulayan Fenerbahçe, 2 metre boyundaki bu dev kupanın ilk ve tek sahibi oldu. 3 Temmuz 1960 günü kazanılan bu kupa ile Fenerbahçe, 1914'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti Kupası, 1920'deki Şehzade Abdülhalim Efendi Kupası, 1923'teki İşgal Orduları Kumandanı General Harrington Kupası gibi "devrin sahibi" kupaları serisine bir yenisini daha ekledi (1928 Ağustos'unda aynı seriden oynanan Gazi Büstü Kupası'nı Galatasaray kazanmıştı.)[211]

27 Mayıs'ın ortaklarından biri olan Cemal Gürsel'in, futbola fazla meraklı olmaması, arkasında, bu iki maç ve Futbol Federasyonu Başkanı bir Albay'dan başka bir vukuat bırakmayacaktı. Aslında 27 Mayıs'ın hemen ardından DP döneminden kalma başkan Faik Gökay istifasını vermiş, ancak bu istifa kabul edilmemişti. Gökay, her ne kadar görevini Ekim ayına kadar sürdürse de fikstür dahi yapamayacak duruma gelmişti. Çünkü Cemal Paşa olmasa da sahalara yakın pek çok paşa vardı. 1960 Ağustos'unda yer alan "İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga, şehrimizde hafta arası maçların oynanmasını yasak etti" haberleri gazeteler tarafından da desteklenmişti. Böylesine bir dönemin federasyon başkanı da bir albay olabilirdi ve Kurmay Albay Muhterem Özyurt bu koltuğun yeni sahibi idi. Futbolun içinden gelen Özyurt, bu sporun batılılaşmaya, modern futbol eğitimi ile gelişmeye, çok miktarda semt ve antrenman sahalarına ihtiyacı olduğunu savunurken ayrıca, futbolumuzun memleket sathında

---

[209] "Fenerbahçe Galatasaray'ı 1-0 yendi: Enteresan Notlar", **Akşam Gazetesi,** 4 Temmuz 1960, s. 5.
[210] Ersin Arısoy, "1960 Yılı, İskoçya Milli Maçı ve Cemal Gürsel Kupası", (Çevrimiçi) **http://www.turkfutbolu.net/yayinlar/ersin_arisoy/ersin_arisoy_9.html**, 12 Mart 2008.
[211] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 145.

yayılması için Futbol Federasyonu'nun, bölgelerin, kulüplerin yeniden teşkilatlanması gerektiğini dile getirmişti.[212]

Futbol kulüplerinin kitleler üzerindeki etkisinin iyiden iyiye fark edilmesi, bundan sonraki darbe dönemlerindeki futbol-siyaset ilişkileri için de emsal teşkil edecekti.

3.2.2. 1960 Sonrası Değişen Siyaset Değişen Müdahale Biçimleri

1960'ların sonlarına doğru, her ne kadar siyaset artık sadece İstanbul'dakilere değil, tüm ülkedeki kulüplere el atmışsa da, ağırlık gene üç büyük kulübe aitti. Devletin yine kulüplerle iç içe olduğu bu dönemde, söz konusu üç büyüklerin başındakiler de bu durumu kanıtlamaya yetmekteydi. Fenerbahçe'nin başında AP İstanbul teşkilatından Faruk Ilgaz, Galatasaray'ın başında parlamentodan (1979 yılında Gençlik ve Spor Bakanı olacak) Suphi Batur, Beşiktaş'ın başında ise AP milletvekili Talat Asal vardı.

AP yönetimi ile yeni bir yönetici kadro dönemi de başlıyordu; AP'ye yakın müteahhitler ve büyük tüccarlar. Bunun başını çeken de 1969 seçimleriyle Fenerbahçe'nin başına geçen Faruk Ilgaz'dı. Sporun içinden gelme bir yönetici olan müteahhit Ilgaz, 1978 yılında yapılacak olan kongrede de 290 oyun 289'unu alarak tekrar başkanlığa seçilecek, ikinci başkan ise CHP'li Yüksel Günay olacaktı.

Galatasaray'ın eski futbolcularından ve aynı zamanda kulüp başkanlarından biri olan Suphi Batur'un siyasi hayatı ilk olarak, 1946 yılında kurulan DP'den Sinop Milletvekili olarak Meclis'e girmesiyle başladı. DP içinde meydana gelen ilk bunalımla partiden ayrılan Batur, 20 Temmuz 1948 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığında Millet Partisi'nin (MP) kuruluşunda yer aldı. Bu partinin de 1953 yılında kapatılmasının ardından Osman Bölükbaşı'nın liderliğinde kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi'nde (CMP) görev aldı. Daha sonra Türkiye Köylü Partisi ile birleşen ve adını Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) olarak değiştiren partiden 1958 yılında istifa ederek CHP'ye geçti. Partiler arasında en hızlı

[212] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 146.

geçişlerle tarihe farklı bir imza atan eski futbolcu, Cumhuriyet Senatosu Başkanvekilliği de yaptı.[213]

Galatasaray'daki politikacı grubu temsil eden Suphi Batur'un yerine 1969 seçimlerinde seçilen Selahattin Beyazıt, içinde bulunulan yılların elverdiği şartlarda en çok yenilik yapan başkan olarak tarihe geçti.[214] Mektepli-mektepsiz ayrımının her zamanki gibi hüküm sürdüğü Galatasaray'ın temiz dönemleri, 80'li yıllara kadar devam ederken bu tarihlerle birlikte güçlenen kulüp de kirlenmeye başlayacaktı.

Beşiktaş'ta ise bir ikilik yaşanmakta idi. Eski Beşiktaşlılar ile politikacılar arasında gidip gelen başkanlık koltuğu, 1968 yılında yapılan kongre ile Baba Hakkı'dan AP milletvekili Talat Asal'a geçti.

İstanbul kulüplerini bu şekilde kollayan AP hükümeti döneminde diğer Büyükşehir kulüpleri ise üvey evlat muamelesi görüyor, onların yeri Anadolu kulüpleri ile dolduruluyordu. En iyi tırmanışı yapan ise Eskişehirspor'du. Üç büyüklere, iki kez üst üste son haftaya kadar şampiyonluk kovalayarak kafa tutmuş; bunu da iyi futbolcular ve hocayı bir araya getirmenin yanı sıra Ankara'daki milletvekillerini sıkıştırarak sağlamıştı. Kulübün kadrosunun en ilginç yanı ise neredeyse tamamına yakınının üniversite mezunu ya da öğrencisi gençlerden meydana gelmesiydi. Kadroda yer alan Fethi Heper'in sonraki yıllarda da akademik kariyerine devam edip üniversitede öğretim görevlisi olması ise bir ilkti.[215]

Anadolu kulüplerinin finans kaynakları, kentlerinde bulunan zenginleri yönetim koltuğuna oturtmaktan geçmekteydi. En rahat koltuklar ise dönemin valileri, belediye başkanları ve devlet memurlarına ayrılmaktaydı. Buna en iyi örneklerden biri 1969'un Diyarbakırspor'u idi. Kulübün yönetici kadrosu dönemin duruşunu oldukça iyi yansıtmaktaydı: Başkan; Belediye Başkanı Nejat Cemiloğlu, Yönetim Kurulu Üyeleri; PTT Müdürü Erdoğan Vursavaş, Karayolları Müdürü Haydar Akın, Şayak Fabrikası Müdürü Cevat Soybakış, DSİ Bölge Müdürü Fehim Adak[*].[216]

---

[213] B. Kılıç, http://aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14791-38-kalede-menderes--forvette-erdogan.html, **a.g.m.**

[214] Bkz.: C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 151-152.

[215] Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özgür Topyıldız, **Anadolu Yıldızı Eskişehirspor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 55-64.

[*] Fehim Adak, 26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonunda MSP'den Ticaret Bakanı idi.

[216] C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 154.

Belediye başkanlarının, özellikle AP'li belediye başkanlarının kulüplere gösterdikleri yakınlık çift taraflı yatırım anlamına geliyordu. Başkan sonraki seçim için oy topluyor, kulüp de Ankara'nın yetersiz kaldığı durumlarda belediyenin imkânlarından yararlanıyordu. Ancak durum bazen abartılabiliyordu: Şampiyonluk halinde tüm kadroya belediyenin en güzel arsalarının dağıtılacağı sözünü veren Kütahyalı Başkan Abdurrahman Karaa bu konudaki uç örnekler arasındaydı.[217]

3.3. SPORUN BAKANLIK DÜZEYİNDE ELE ALINDIĞI DÖNEM: GSB

1969 yılında kurulan 2. Demirel Hükümeti döneminde, 3 Kasım 1969 tarihinde hayata geçirilen Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) ile spor işleri ilk kez bakanlık düzeyinde ele alınırken 6 Şubat 1970 tarih ve 3/707 sayılı Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, adı geçen Bakanlık kapsamına alındı.[218]

Kuruluş amaçlarından biri; gençliğin üniversite dâhil her kademede okul içi ve okul dışı beden ve ahlak kabiliyetlerini demokratik usullere uygun bir şekilde geliştirmek olan yeni yapıda İsmet Sezgin de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Gençlik ve Spor Bakanı oldu.[219] Sporun milli ve milletlerarası öneminin daha belirgin bir şekilde farkına varılması ile GSB bünyesine alınan BTGM, 1983 yılına kadar bu bakanlığa bağlı kaldı.

Gençlik ve Spor Bakanlığı döneminde; GSGM Öz Gelirleri, Hazine Yardımları ve Konsolide Devlet Bütçesine Oranları (1.000 TL) şöyleydi:

---

[217] **A.y.**

[218] **T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1976**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 162, Ankara, 1977, s. 236; ayrıca GSB'nin örgüt yapısı için bkz. **a.g.e.**, s. 237-240.

[219] http://gsgm.gov.tr/sayfalar/tarihce.htm**, a.g.e.**

Yıllar	GSGM Gelirleri		GSGM Toplam Gelirleri 3	Konsolide Devlet Bütçesi 4	1/2 %	3/4 %
	Öz Gelirler 1	Hazine Yardımı 2				
1973	58.800	112.400	166.200	61.453.023	52	0.3
1974	39.800	160.400	200.200	82.411.411	24	0.2
1975	19.000	180.000	199.000	107.680.514	11	0.2
1976	13.500	365.000	378.500	179.766.100	3.7	0.2
1977	16.300	542.500	558.800	263.276.600	3	0.2
1978	13.100	727.200	740.300	308.822.700	1.8	0.2
1979	21.300	1.351.500	1.372.800	476.226.000	1.6	0.3
1980	72.700	1.816.000	1.888.700	878.156.700	4	0.2
1981	276.400	2.754.400	3.030.800	1.811.400.000	10	0.2
1982	2.621.300	1.318.600	3.937.400	2.078.031.000	199	0.2
1983	4.049.600	2.133.600	6.183.200	2.996.152.400	190	0.2
1984	4.991.800	2.761.400	7.753.200	3.285.000.000	181	0.2
1985	10.578.600	4.224.779	14.802.779	5.542.182.049	250	0.3
1986	14.848.500	8.069.800	22.918.300	7.254.111.000	184	0.3

Tablo 4 Gençlik ve Spor Bakanlığı Döneminde GSGM Öz Gelirleri, Hazine Yardımları ve Konsolide Devlet Bütçesine Oranları[220]

Tablo incelendiğinde 1980 yılına kadar GSGM öz gelirinde sürekli bir düşüş görülürken, hazine gelirinde sürekli bir artış sağlanmıştır. GSGM öz gelirleri azalırken devlet spor hizmetlerinin devamı için bütçeden daha fazla pay ayırmıştır. GSGM toplam gelirlerinin konsolide devlet bütçesi içerisindeki oranına bakıldığında herhangi bir oransal azalmanın olmayışı, devletin 1973-80 yılları arasında spora ayırdığı önemli oranlardaki ödeneklerle spor hizmetini bir kamu görevi olarak gördüğünü göstermektedir.

1980 yılından itibaren, özellikle 1981-82 sezonunda Spor-Toto teşkilatında yapılan düzenlemeler ve fonlardan elde edilen gelirle GSGM öz gelirinde büyük artışlar sağlanmıştır. Ancak, GSGM öz gelirleri artarken devlet bütçesinden ayrılan paylar düşmüştür. Devletin, GSGM öz gelirleri artarken hazine yardımını azaltması (ya da aksi) sporu bir kamu görevi ve devlet tarafından yerine getirilmesi gerekli bir hizmet olarak görmesi yanında, bu hizmetin devamının sağlanmasında gerekli finansal kaynağı hazine yardımları dışında temin etmek isteğini göstermektedir.

[220] Tablo, Bütçe Kesin Hesap Kanunları ve Mehmet Ali Yılmaz'ın TBMM Plân ve Bütçe Komisyonu 1992 Yılı Konuşması'ndan yararlanılarak hazırlanmıştır, aktaran http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, **a.g.m**.

Buna istinaden aynı dönemde kabul edilen 2880 ve 3030 sayılı kanunlarla spor teşkilatının yanı sıra belediye, özel idare ve üniversite gibi kurumlara spor tesisi yapma yükümlülüğü getirilmesi, spora hazine yardımları dışında kaynak sağlama adına bir başka çabadır.

Yine, 1984 yılında yürürlüğe giren Türk Sporunu Teşvik Fonu ve GSGM'ye de belirli payların ayrıldığı Akaryakıt Tüketimi Vergisi ile Geliştirme ve Destekleme Fonu, bu dönem içerisinde spora önemli miktarlarda kaynak aktarımı sağlamışlardı.[221]

3530 sayılı BTGM Kanunu'nun, günün şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmesi; değişen sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar, yeni bir Kanun çıkarılması gereğini ortaya koydu. Genel Müdürlük, 28 Mayıs 1986 tarih ve 3289 sayılı "Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Grevleri Hakkında Kanun" hükümleri doğrultusunda yeninde teşkilatlanarak yapısal değişikliğe uğradı ve teşkilatın adı "Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü" oldu. 2 Mart 1989 tarihine kadar Mili Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Genel Müdürlük, 356 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlandı ve adı "Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü" olarak değiştirildi.[222]

Dönemin futbolunun siyasetle ilişkisi ise, dönem içinde yaşanan askeri müdahalelere ve yoğun kapitalistleşme sürecine paralel olarak, aynı zamanda ön plana çıkan kişilerle özdeşleşerek yoluna devam edecektir:

3.3.1. Toplumsal Muhalefetin Futbola Yansıması: Sendikalaşma Çabaları

Türkiye'nin toplumsal bir dönüşüm yaşadığı altmışlı yıllarda daha demokratik bir siyasal düzen ve toplumsal yapı taleplerinin örgütlenme alanındaki en önemli yansıması sendikalaşmaydı.[223] Her iş kolunda kendisini gösteren bu gelişmeden spor, özellikle profesyonelleşen futbol da etkilenecek ve 31 Mayıs 1965, Türkiye Profesyonel Futbolcular Sendikası'nın kuruluşunun ilan edildiği tarih olacaktı.[224]

---

[221] Bkz.: http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, **a.g.m**.
[222] Bkz.: http://www.sporyoneticiligi.com/turkiyede-spor-teskilatlarinin-tarihsel-gelisimi.html, **a.g.m.**
[223] M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 257.
[224] **"Futbol-İş", Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1996, s. 432.

1969'da adı "Türkiye Profesyonel Futbolcular, Antrenörler, Menajerler ve Monitörler Sendikası"[225] olarak değişen sendika, 1972'de önemli bir dönüm noktasına geldi. 6 Kasım 1972 tarihinde yapılan genel kurulda, ağırlığını sol görüşlü bir grup futbolcunun oluşturduğu üyeler sendika yönetimini ele aldı. "Sendikalara faal futbolcular el koydu" manşetiyle duyurulan bu olay sonrasında, Galatasaray'da oynayan Muzaffer Sipahi başkanlığa seçildi. Yine Galatasaray'da oynayan Aydın Güleş, Metin Kurt, Fenerbahçe'de oynayan Ercan Aktuna ve Beşiktaşlı Sabri Dino ile İstanbulsporlu Mete Bozkurt da yönetim kurulu üyeliklerine geldiler.[226]

Devrim niteliğindeki bu olay, askeri darbenin gölgesinde sonuçsuz kaldı. 1974 yılında yapılan genel kurulda Şükrü Gülesin'in bir daha seçilmesiyle de aktif futbolcular yönetimden çekilmek zorunda kaldılar. 28 Mayıs 1975 tarihindeki genel kurulda ise sendikanın adı bu kez "Futbol-İş" (Türkiye Futbolcular-Antrenörler, Masörler Sendikası) olarak değiştirildi.[227]

1980 darbesi, Futbol-İş'in de tarihine noktayı koydu ve darbe sonrası dönemde, işlevsiz kalan sendika tarihin tozlu raflarının arasında yerini aldı.[228] Askeri rejim altında, esas işlevine bir türlü odaklanamamış olan futbolcu sendikası, 1 Ocak 1984 günü 2821 sayılı yasaya göre olağanüstü genel kurul toplayarak tüzük ve teşkilatlarını mevcut yasalara uyarlamak için bir araya gelse de ortada bunu yapacak kimseler olmadığından münfesih (feshedilmiş) sayıldı ve tarihe karıştı.[229]

1970'li yıllarda kurulan "Amatör Sporcular Derneği" de futbolcuların örgütlenmesi için bir araya gelerek 1975'te 70 bin sporcuyu bünyesinde toplamayı başardı, ama 12 Eylül darbesiyle beraber o da aynı akıbeti yaşadı ve kapatıldı.[230]

---

[225] Kenan Başaran, "Patron Saffet Sancaklı'ya futbolcu sendikası teklif edildi", **Referans Gazetesi**, 20.01.2007, s. 29.
[226] "Sendikaya faal futbolcular el koydu…", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 1972, s. 10.
[227] Bkz. M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 259.
[228] "Türk-İş Futbolcu Sendikası İçin Kolları Sıvıyor", (Çevrimiçi) **http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=9350**, 17 Haziran, 2009.
[229] "Futbol-İş" **a.g.m**., s. 432.
[230] Bugün futbolcuların oluşturduğu tek birlik, 1992'de kurulan "Profesyonel Futbolcular Derneği"dir; bkz.:Referans Gazetesi, **a.g.m.**

3.3.2. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi: Futbola Askeri Müdahale

Türkiye'nin 1980 yılı itibariyle bir kez daha yaşadığı askeri müdahale dönemi, futbola da her dönemde olduğu gibi yansımıştı. Darbe dönemlerini kupasız bırakmayan askerler 80'e özel kupanın ismini de hazırlamışlardı; Barış Kupası. 25 Ocak 1981 tarihinde oynanan maçta Fenerbahçe ile Galatasaray karşılaşmış ve maçı Fenerbahçeli olan dönemin cunta lideri Kenan Evren de izlemişti.[231]

Kenan Evren başkanlığında yönetime el koyan ve aynı zamanda futbol tutkunu olan paşalar, futbolun yapısına müdahale etmekte gecikmediler. Beden Terbiyesi Müdürlüğü'nün başına Albay Yücel Seçkiner, Futbol Federasyonu Başkanlığı'na da Yılmaz Tokatlı getirildi. Böylece futbol askeri usullerle yönetilmeye başlandı.[232]

Millî Güvenlik Konseyi'nin, kamu kurum ve kuruluşlarına atadığı kişiler ne kadar işinin ehliydi bilinmez; fakat daha sonra Spor Bakanlığı da yapan Seçkiner her yönüyle bir sporcuydu. Köln Spor Akademisi'ni ve Hava Kuvvetleri Lisan Okulu İngilizce Bölümü'nü bitiren, Almanya Silahlı Kuvvetler Spor Akademisi'nde mastırını tamamlayan Seçkiner'in 21 branşta hakemlik ve antrenörlük belgesi vardı. Askerler darbenin 6. ayında yerlerini sivillere bırakırken tek istisna Seçkiner'di. Turgut Özal'ın da güvendiği isimlerden biri olan Yücel Seçkiner, 1985 yılına dek sporun yönetiminde söz sahibi oldu. Ayrıca askerî yönetimden sivil demokrasiye geçişte Türk sporunun önemli kilometre taşlarından biriydi.[233] Ankaragücü'nün Birinci Lig'e alınması için ortaya attığı formül ise onun en göze çarpan kusuruydu, ama emir büyük yerdendi.

Darbe yıllarında Birinci Lig'de hiç bir Ankara takımının olmaması Evren'in bu konuya el atmasına yol açmış ve paşaların favori takımı olan Ankaragücü'nün, Birinci Lig'e alınması için neler yapılabileceği sorulmaya başlanmıştı. Bu soruya cevap ise Beden Terbiyesi Genel Müdürü Yücel Seçkiner'den geldi. Bu iş direkt yapılsa her kulüp Birinci Lig'e çıkmayı talep edebilirdi, bu yüzden farklı bir yol izlenmeliydi. Kısa süre sonra Seçkiner çözüm yolunu açıkladı: Yakın zamanda

---

[231] Murat Erdin, **Yer Fener Gök Cimbom: Dünyanın En Büyük Derbisi**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004, s. 178-179.

[232] Bkz. Ecevit Kılıç, **Politik Goller**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, Mayıs 2006, s.27.

[233] Erhan Güven, "12 Eylül'de Spor'u da Unutmayalım Nitekim!", **Aksiyon Haber Dergisi**, 15 Eylül 2008, Sayı: 719, (Çevrimiçi) **http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22938-34-12-eylülde-sporu-da-unutmayalim-netekim.html?sectionId=262**, 10 Eylül 2009.

oynanacak Türkiye Kupası finalinde kupayı kaldıran takımın Birinci Lig'e alınması. Boluspor ve Ankaragücü arasında oynanan bu maç için mevcut prosedürün zorlanması gerekiyordu, ama bunun da kolayı vardı.[234]

Final maçının ardından kupayı kazanan Ankaragücü, bu maçın ardından Trabzonspor'u yenerek o zamanki adıyla "Devlet Başkanlığı Kupası"nı da kazanınca, Kenan Evren Ankaragücü'nün gerçek yerinin Birinci Lig olduğunu yineledi. Bunun üzerine çıkarılan yönetmelikle Türkiye Kupası'nı kazanan ilk İkinci Lig takımı olan Ankaragücü Birinci Lig'e yükseltildi ve o tarihten sonra da hiç küme düşmedi.[235]

"Bu dünyada olmadı ama yarın Ruz-ı Mahşerde, Sayın Kenan Evren'den alacaklıyım" diyen zamanın Boluspor Başkanı Yener Bandakçıoğlu maçtan yıllar sonra şu sözleri söylüyordu:

> "Futbolcularım maçın büyük stres ve atmosferine karşın Ankaragücü'nü sahadan sildiler. Beklediğimiz gol maçın 84. dakikasında geldi. Solaçığımız Minas tam 35 metreden mermi gibi bir şutla Ankaragücü kalecisi Adil'in topu dahi göremediği bir pozisyonda Ankaragücü kalesini deldi. Binlerce Boluspor taraftarı gök gürültüsüne benzeyen tezahüratla golümüzü kutlamaya başlamıştı. Ancak bu sevincimiz çok kısa sürdü. Maçın hakemi Sadık Deda golü vermemişti. Zamanın Futbol Federasyonu ve zamanın meşhur hakemi Sadık Deda, zamanın güçlü ve kudretli ihtilal lideri Kenan Evren'in buyruğunu tam itaatkârlıkla yerine getirmişlerdi. O gece görevlerini yerine getirmiş olmanın mutluluğuyla derin bir uyku çekip çekmediklerini elbette ki bilemiyoruz. Bildiğimiz tek şey, küçük Anadolu şehri Bolu'nun büyük takımı Boluspor'un dünya durdukça göreceği en büyük zaferden mahrum olmasıdır. Ben de bu büyük takımın Başkanı olarak en büyük onurumu kaybettim."[236]

Rejim döneminde yaşanan bu olay, siyasetin futbola en açık ve doğrudan müdahalesi olarak tarihe geçerken yıllar sonra, TBMM'de futboldaki şike, şiddet ve teşvik iddialarını araştırmak için kurulan araştırma komisyonunun başkan yardımcısı İzmir

---

[234] Bkz.: M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 267.

[235] "Evren gençliği Cumhuriyetimizi korumaya çağırdı", **Hürriyet Gazetesi**, 20 Mayıs 1981, s. 15.

[236] Ferruh Yazıcı, Selçuk Tepeli, "Kenan Evren de Şike Yaptı", Newsweek Türkiye, (Çevrimiçi) **http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37368/Kenan-Evren-de-sike-yapti**, 28 Mayıs 2009. Konuyla ilgili fotoğraf ayrıca için bkz.: Ek 18.

Milletvekili Ahmet Ersin "Devlet şike yapıyor, kulüpler şike yapıyor. Federasyon şikenin içinde. Nasıl kurtarılacak bu işler? Kenan Evren de şike yapmadı mı, Ankaragücü'nü lige çıkarmadı mı?" diyecekti.[237]

12 Eylül 1980 tarihli askeri darbe ile Türkiye'deki milyonlarca insanınki gibi İETT'de işçi kadrosunda çalışan ve bu kurumun futbol takımında görev yapan birinin daha yaşam çizgisi başka bir yöne kayacaktı; Recep Tayyip Erdoğan. Darbenin ardından İETT'nin başına gelen Albay'ın ilk emri "Burada sakallı insan görmek istemiyorum" olmuştu. Sakalları olan Erdoğan ise böyle bir dayatma karşısında istifasını verdi ve çok geçmeden mahallesinin takımı ve futbola başladığı kulüp Erokspor'a döndü. Bu kulüpte hem futbolcu hem de fahri başkan olarak görev yapan Erdoğan, bu sayede futboldan uzaklaşmamış oluyordu. Ne var ki iş temposu ve askerlik gibi faktörler araya girince 16 yıllık profesyonel futbol yaşamını daha fazla sürdüremeyen Erdoğan daha sonra siyasete geçiş yaptı.

1960'lı ve Türk futbolunda büyük bir duraklamanın görüldüğü 1970'li yıllarda siyaset futbola bulaşsa da aralarında ince bir çizgi muhafaza edilmeye çalışılıyordu. 12 Eylül askeri darbesinin ürünü olan Anavatan Partisi (ANAP) ve lideri Turgut Özal, 1970'deki kitle eylemlerinin gücünü görerek futbolu kontrol altına almak istedi. Böylece futbol, artık seçimlerde oy toplamanın aracı olarak kullanırken devletle arasındaki çizgi de giderek silikleşti.[238]

12 Eylül askeri müdahalesinin ardından, o günlerin koşulları altında stadyumlar ve futbolla ilgili ortamlar, insanların bir araya gelebildikleri tek "kamusal alan" konumundaydı. Futbol maçları da sansürsüz bir şekilde üzerinde fikir yürütülen, tartışılan ve gazetelerde yorum yazılan yegâne konu idi. Bu da, ister istemez futbolun tek özgürlük alanı olarak algılanmasına neden olmuştu.[239] Nasıl ki Katalanlar, Franco'nun el sürmeye cesaret edemediği tek yer olan Nou Camp Stadı'nda sokaklarda yaşayamadıkları tüm özgürlüklerini yaşıyordularsa Türk topraklarında da, birkaç kişinin dahi bir araya gelmesinin sakıncalı görüldüğü darbe dönemleri, her defasında binleri araya getiren kupa maçları ile süslendiriliyordu.[240]

---

[237] http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37368/Kenan-Evren-de-sike-yapti, **a.g.e.**
[238] Bkz. E. Kılıç, **a.g.e**., s. 26.
[239] Bkz. M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 275.
[240] Bkz. Simon Kuper, **Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**, İstanbul, İthaki Yayınları, 3. Baskı, Kasım 2006, s. 171-172.

1980'li yıllarla birlikte dünyanın en popüler sporu haline gelen futbol, gittikçe sosyal hayatın önemli bir parçası oluyordu. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen darbe ile öncesinde var olan emekten yana ve özgürlükçü siyasal anlayışın yerine, ekonomik düzlemde liberalizm, siyasal alanda ise merkeziyetçi ve otoriter bir yapı hâkim oluyordu. Tercihini sermayeden yana kullanan bu rejimden elbette futbol da etkilenecek ve bir dönüşüm geçirecekti. Tüm bunların görünür hale gelmesi içinse askeri yönetimin geri plana çekilmesi ve yönetimin liberalleşmesinin bayraktarı Turgut Özal'a geçmesini beklemek gerekecekti.[241] Altyapısı üç yıllık askeri yönetim tarafından hazırlanan bu dönüşümü hayata geçirecek olan Özal, 20 Mayıs 1983 tarihinde kurduğu ANAP ile tek başına iktidara geldi.[242]

Özal, futbola müdahaleye ilk olarak Futbol Federasyonu ile başladı ve eşi Semra Özal'ın görünmez eliyle Kemal Ulusu, Yılmaz Tokatlı'nın ardından federasyon başkanlığına getirildi.

Ancak federasyonun bağlı olduğu Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı Vehbi Dinçerler, Kemal Ulusu ile anlaşamıyordu. Çünkü zamanında futbol oynamış ve Beşiktaş'ta yöneticilik yapmış olan Ulusu emirleri direkt Başbakanlık Konutu'ndan, yani Semra Özal'dan alıyordu. Sonunda Ulusu istifa ederken resti çeken Dinçerler de bakanlık görevinden alındı. Böylece ilk kez bir bakan siyaseten futboldaki oyunun kurbanı oluyordu.[243] Ulusu'nun istifasının ardından, ANAP döneminin ikinci Federasyon Başkanı ise, Spor-Toto Genel Müdürü ve ANAP'a yakın bir isim olan Erdenay Oflas oluyordu.

Oy kaygısıyla ligden düşmelerin dahi kaldırıldığı 1984-1985 sezonunda küme düşen Denizlispor, Özal'ın talimatıyla affedilirken özellikle seçim yılı olan 1987, siyasetin futbolu kullandığı en yoğun dönemdi. Daha önce kaldırılan Üçüncü Lig, Özal döneminde "seçim yatırımı" işleviyle yeniden kuruldu. Çünkü Özal, takımını profesyonel lige aldığı her il ve ilçeden oy bekliyordu. İstanbul Emniyet Müdürü Hamdi Ardalı, Tunceli'de görev yaparken, gençlerin "yıkıcı-bölücü" faaliyetlerden uzak durması için futbolun kullanıldığını gizlememiş; ancak Güneydoğu'daki

[241] Bkz.: M. A. Gökaçtı, **a.g.e**., s. 261.
[242] Bkz.: "Bugün 3 Parti Daha Kuruluyor", **Milliyet Gazetesi**, 20.05.1983, s. 1,6,7.
[243] Bkz.: E. Kılıç, **a.g.e**., s. 29.

profesyonel takımların getirdiği hareketlilik de söz konusu diğer hareketliliği durdurmaya yetmemiş, aksine artmaya devam etmiştir.

Oflas'ın ardından başkanlık koltuğuna gelen isim ise; önceleri ANAP'ın futbola yaptıklarında herhangi bir olağanüstülük görmeyen, ama futbola vurulan en büyük darbelerden birinin zamanında yaşanması üzerine istifa eden, yıllarca Galatasaray'ın da başkanlığını yapmış olan Ali Uras'tı. Futbola vurulan darbe de 1987-1988 sezonunda ilk maçların oynanmasının ardından Danıştay kararıyla Kocaelispor'un 1. Lig'e tekrar alınmasıydı.

Aslında bu bir ilk değildi. Referandum yılı da olan bir önceki sezon, Şekerspor ve Kayserispor'un ortaklığında küme düşen Bayburtspor, şike iddiasıyla Danıştay'a başvurmuş ve kazanmıştı. Bu sonuç, kendisinin yükselmesi ve diğerlerinin cezalandırılması anlamına gelse de referandum tüm cezaları bir çırpıda silmişti. Aynı sezonun bir diğer örneği ise Ünyespor'du. Bu kez karşı cephede birleşenler ise Trabzonspor'un 3. Lig takımı ile Sivas Demirspor'du. El birliği ile Ünyespor'un 2. Lig'e yükselmesi engellenirken kupayı alan Trabzonspor'du. Ünyespor'un da Danıştay'a başvurması ile haklılığı anlaşıldı, ama sonuç değişmedi; Ünye çıkacaktı, ama Sivas ve Trabzon da geri düşürülmeyecekti. Çünkü dönemin Meclis Başkanı Necmettin Karaduman Trabzonlu iken Sivas'ın da 200 bin seçmeni vardı.[244]

Kocaelispor, Bayburtspor ve Ünyespor'un emsal oluşturması, bir de arkalarına aldıkları bakan ya da milletvekili desteği ile zamanla diğer birçok kulüp de Danıştay'ın kapısını çalacak ve futbol-siyaset terimlerinin böylesine birleştiği bir dönemden yararlanmak isteyeceklerdi.

Her ne kadar ANAP'a yakın bir isim olsa da Uras futbola yapılan müdahalelere daha fazla dayanamadı ve yerini Halim Çorbalı'ya bıraktı. Çorbalı ile tam bir bürokrat titizliği devri yaşanırken A Milli Futbol Takımı'nın Teknik Direktörü Mustafa Denizli, içilen gazozların dahi tek tek hesap edildiği bu döneme dayanamayarak istifa etti. Ancak aynı titiz Çorbalı, döneminde yaşanan Ankaragücü ile Galatasaray arasındaki usulsüz futbolcu transferi konusunda bir şey yapamadı. Çünkü bunun sonucunda en büyük zararı görecek olan Kenan Evren'in talimatıyla 1. Lig'e yükseltilmiş Ankaragücü'ydü. Ayrıca Çorbalı dönemi, Beden Terbiyesi Genel

[244] Bkz.: C. Kozanoğlu, **a.g.e.**, s. 172-173.

Müdürü tarafından başkan atamalarının yapıldığı "Futbol Federasyonu" devrinin de sonu oldu.

Futbol Federasyonu'nun, hükümetin denetiminde olduğu Özal döneminde futbol kulüplerinin yönetim kadroları da boş bırakılmadı. En çok müdahale edilen ise Semra Özal'ın takımı Beşiktaş idi. 1984 yılında yapılacak başkanlık seçimlerine, kulübün eski futbolcusu da olan, MİT İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde görevli Süleyman Seba adaylığını koymuştu. Seba'nın listesi de hayli kabarıktı: Hayali ihracatçı Mehmet Aşıcıoğlu, MİT'teki mesai arkadaşları Esat İnanç ve Mesut Pandır'ın yanı sıra polis desteği için de Affan Keçili.[245]

Fenerbahçe'de 80'li yıllarda ilk ön plana çıkan isim ise, Özal döneminin ilk kalkındırdığı bankacılar ve bankerler grubundan kurulu bir yönetim kadrosuna sahip olan sanayici Ali Şen'di. 2 kez üst üste seçilen Şen'in 3. kongrede seçilmeme sebebi Semih Bayülken'di. CHP'li imajını ne 12 Eylül'den önce ne de sonra değiştirmeyen Bayülken'in kongre içinde yıllardır var olan gücü, hangi adayı desteklerse onun kazanmasını beraberinde getirmişti. Şen'in ardından başkanlık koltuğuna oturan işadamı Razi Trak ve eski futbolculardan Fikret Arıcan da Bayülken'in adayları olarak bu durumu teyit etmekteydi.

Adeta Bayülken'in dublörü olan Arıcan dönemi, Fenerbahçe için en büyük çöküşün yaşandığı yıllardı. Hemen bir kan değişimine ihtiyaç vardı ve bu kez de daha stadın yolunu dahi bilmeyen, ANAP döneminde aldığı ihalelerle ilerlemiş bir müteahhit olan Tahsin Kaya başkanlığa getirildi. İşlerin sarpa sardığı bu dönemin ardından geçici bir kongre toplandı ve iki aday başkanlık için yarıştı: Yine ANAP döneminde büyüyen müteahhitlerden Metin Aşık ile eski başkanlardan ve aynı zamanda Yassıada mağdurlarından Osman Kavrakoğlu. Oylar, Fenerbahçe'nin devletle olan ilişkilerinde hangisinin daha başarılı olacağına göre verilecektir ki bu konuda sadece üç hafta önce Başbakanlık Kupası maçı töreninde, milyonlarca kişinin şahitliğinde Özal'ın elini öpen Aşık bir adım öne geçmişti ki yarışı kazanan da beklenildiği üzere o oldu.

[245] ANAP dönemiyle kulüpçülüğe merak saran polis teşkilatı kadrosunda Affan Keçili'nin yanı sıra Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar, Galatasaray için, Polis Şakir de Fenerbahçe için etkili isimlerken İstanbul Çevik Kuvvet Müdürü Necmettin Yıldırım Karagümrük'ün başkanlığına seçilmişti (bkz.: **A.e.**, s. 193-196).

Galatasaray'ın 80'li yıllardaki en büyük ANAP'lı başkanı ise Ali Tanrıyar'dı. İşkence iddialarının en üst düzeye çıktığı dönemde İçişleri Bakanı olarak Meclis'te bulunan Tanrıyar, DYP'li Ergun Gürsoy ve SHP İstanbul Milletvekili Mustafa Sarıgül ile 1989 yılında, Malatyaspor'un düşürülüp bu kulüpten Ünal'ın Galatasaray'a transfer edilmesi görevinin yürütüldüğü komitede de bulunmaktaydı. Futbol kulüplerini yöneten belediye başkanları, bu dönemde de varlığını sürdürdü. Zeytinburnu'nun ANAP'lı Belediye Başkanı Muzaffer Çavuşoğlu'nun Zeytinburnuspor'a; Bakırköy'ün ANAP'lı Belediye Başkanı Naci Ekşi'nin ve ardından SHP'li Başkan Yıldırım Aktuna'nın Bakırköyspor'a başkanlık etmeleri gibi verilebilecek birçok örnek vardı ki bu durum, bir önceki dönemde de görüldüğü üzere, belediyelerin olanaklarından yararlanan kulüpler için bulunmadık nimetti.

El atılan ve adeta genetiğiyle oynanan son grup ise futbolun olmazsa olmazı taraftarlardı. Özal hükümetinin serbest piyasa anlayışının en önemli ayağı olan tüketimin, futbola da hâkim olması endüstriyelleşmeye hız katarken; stadyumlarda VİP locaları, kulüplerin borsadaki işlemleri, televizyonlardan alınan yayın hakları ücretleri, takımların logolarını taşıyan ürünler ve tabi ki kombineler kulüpler gözünde taraftarı müşteriye dönüştürmüştü.

Hâkim olduğu dönem içerisinde olumlu ya da olumsuz birçok futbol icraatına sahip olan ANAP, zaman zaman ülkenin gündemini futbolla değiştirme gafletine kapılmakla kalmayıp işi daha da ileriye götürmüş ve bu daldan daha fazla nemalanmak rüyası ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan futbolu doğrudan Başbakanlığa bağlayıp "Spordan Sorumlu Devlet Bakanlığı"nın oluşumunu sağlamıştı.[246] Aynı dönem içinde, profesyonel futbolun amatör futboldan ayrılıp bağımsızlaştırılması için de kollar sıvanırken bu değişiklik gazetelerde farklı yorumlara sebep olmuştu. İktidarların oy için profesyonel futbola muhtaç olduklarını ifade eden konuyla ilgili bir haber, ayrıca güzel bir örnekle vermişti: "Şu anda Türk Milli Takımı Avrupa Futbol Şampiyonası'nda finali oynayan 5-6 takımdan biri olsa ve bir genel seçim yapılsa, ANAP bu genel seçimi silme götürürdü."[247]

[246] 1980'lerin ikinci yarısında çamurlu sahaların yerini alan çim sahalar dönemin olumlu gelişmeleri arasında sayılabilir.

[247] Tankut Antikacıoğlu, "Seba: 'İktidarlar Futbolu Severler'", **Milliyet Gazetesi**, 1 Aralık 1985, s. 13.

Milliyet yazarı Metin Toker'e ait olan bu sözlerin ardından yapılmak istenen bu yenilik kısa zamanda gerek futbol kamuoyunda, gerek Futbol Federasyonu'nda ve gerekse dört büyük kulübün bünyesinde tartışmalara neden oldu. Beşiktaş Kulübü Başkanı Süleyman Seba, Başbakan'ın bu temennilerine katıldığını, politika ile sporu bir potada bağdaştırmanın mümkün olmayacağının geçmişteki uygulamalarla kanıtlandığını dile getirirken; Fenerbahçe Kulübü Başkanı Fikret Arıcan, Başbakan'ın kulüplerin dertlerine sahip çıkacağını ifade etmişti. Galatasaray Kulübü Başkanı Prof. Dr. Ali Uras ise dünya kamuoyunda futbolun her zaman politikacılar, ticaret adamları ve kuruluşların ilgisini çektiğini, bunun tabii olduğunu, ancak bundan yararlanan insanların da futbola yardım etmesi gerektiğini söyleyerek Başbakan'ın yardımının boşa gitmeyeceğini sözlerine eklemiş ve Futbol Federasyonu Başkanı Kemal Ulusu da bu sözleri doğrular nitelikte konuşmuştu:

> "Bugünkü iktidardan önce gelen iktidarların yöneticileri ve spor bakanları, hiçbir zaman futbola gereken önemi göstermemişlerdir. Bugüne kadar futbol sporun lokomotifi olmasına rağmen hiçbir lider futbola destek olmamış ve de yardım etmemiştir. Dolayısıyla futbolda gereken devlet desteği sağlanamamıştır. Bugün ise Sayın Başbakanımız Turgut Özal, Türk futbolunun ilerlemesi için gereken ilgi ve desteği sağlamak için harekete geçmiştir. Bu destek ve yardımlar Türk futbolu için büyük şanstır."[248]

Ve konu ile ilgili son söz Trabzonspor Kulübü Başkanı Mehmet Ali Yılmaz'a aitti:

> "Profesyonel futbol, politika ile yönetildiği, yani seçimle işbaşına gelen kişilerin seçtiği yöneticilerle idare edildiği için, bugünkü seviyede kalmış, ileri gidememiştir. Futbol ve siyaset iç içe girmiş, istismar edilmiştir. Eğer Avrupa'daki gibi, Türkiye'mizde de olursa o zaman, Sayın Başbakanımızın görüşünde birleşirim. Profesyonel ve amatör spor siyasete karıştırılmamalıdır."[249]

[248] T. Antikacıoğlu, **a.g.m.**
[249] **A.y.**

1970'lerin sonlarında, Türkiye'nin döviz darboğazı ve ödeme güçlüğü içinde bulunduğu durumun, 1983'ten itibaren uygulamaya konulan 24 Ocak kararlarıyla aşılmaya çalışıldığı dönemde ekonomiyi liberalize edecek adımlar atılıyordu. Yüzmeyi öğrenmeden denize atlayan özel sektöre paralel olarak sosyal hayatta da radikal değişimler yaşanmaktaydı. Türk futbolunun duraklama yılları olarak da bilinen 1970-1985 döneminde kulüplerin yaşadığı bütçe sıkıntısını gidermek için "Türk Sporunu Kalkındırma Fonu" kuruldu. Artvin, Iğdır, Tunceli, Van, Tatvan, Iğdır gibi PKK terörünün, o dönem içerisinde yeni filizlenmeye başladığı Güneydoğu illerinde 40'ı aşkın spor kompleksi yapılmasına öncülük eden Özal'ın en büyük amacı, spor yatırımlarıyla terörün insan kaynağını kurutmaktı.[250]

Kendi görüşleri doğrultusunda ekonomideki liberizasyonu futbola da taşıyan Özal döneminde ikinci 24 Ocak kararları da futbol dünyasında yaşanmış ve 1988 yılında kabul edilen "3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile futbol özel, (sözde) bağımsız bir kişiliğe bürünmüştü.[251] Ve yine kendi görüşleri doğrultusunda ve fakat yukarıda belirtilen birçok futbol otoritesinin aksine, kurulun belirleyeceği üç adaydan birinin Başbakan tarafından Futbol Federasyonu Başkanı seçileceği kabul edilmiş, ancak Türk futbolunun bu ilk demokratik seçimi mahkemede bitmişti.[252] Mahkeme sonuçlanıncaya kadar başkanlık koltuğuna ise 3 Nisan 1989 tarihinde Şenes Erzik atanmıştı.[253]

---

[250] "Teröre Sahada Çözüm", **Milliyet Gazetesi**, 21 Kasım 1996, s.4. Konuyla ilgili fotoğraf için ayrıca bkz.: Ek 19.

[251] TFF'nin söz konusu kuruluş kanun için bkz.: T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1988, **a.g.e.**, s. 621-623.

[252] Daha tasarı halindeyken Özerk TFF Kanunu'na, "Futbol Federasyonu Başkanlığı için kurulun seçeceği üç adaydan birini ben tayin edip başkan yapacağım" diyerek sırt çeviren Özal ve dönemin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Hasan Celal Güzel'in arası açılmış, sonrasında da yukarı da bahsedildiği üzere futboldaki ilk demokratik seçim mahkemede bitmişti. Oysa bu olayının 40 yıl öncesinde yaşanan ve başrolünde gene bir Başbakanın olması hasebiyle benzerlik gösteren bir olay, o zamanki demokratik girişimlerin kırk yıl sonra nasıl da feodal uygulamalara döndüğünün kanıtıdır. 1950 yılında dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye, Beden Terbiyesi Teşkilat Kanunu'nun daha demokratik hale getirilmesi ve kulüp yöneticileri ile spor otoritelerinin de fikirlerinin alınması konusunda emir vermiş ve bu doğrultuda bir konferans düzenlenmiştir. İleri'nin "Sporu ve sporun teşkilatlanmasını sizler, bizlerden daha iyi bilirsiniz, tecrübeniz paralelinde önerileriniz çıkarılacak yasaya temel olacaktır" sözleriyle açtığı konferansın ilk maddesi, federasyon başkanlarının kulüp yöneticileri tarafından seçilmesi idi. Fakat bu ve ardından oluşturulan birçok spor şurası raporlarının 1988 yılına kadar kanunlaşmaması sonucu, Erzik'ten sonraki döneme kadar federasyon başkanları Ankara tarafından seçilmiştir (bkz.: "Az Gittik Uz Gittik, **Milliyet Gazetesi**, 15 Nisan 1988, s. 14).

[253] "Teröre Sahada Çözüm", **a.g.m.**

UEFA bünyesinde çeşitli görevler almış Erzik' in (şuan UEFA'nın Asbaşkanı) görevi, futbola çağdaş atılımlar yaptırarak özerkliğe (ya da yarı özerkliğe) uygun bir altyapı oluşturup görevi yeni Federasyon'a devretmekti.

Görevi esnasından inisiyatifi bir ölçüde ele alan Erzik döneminde de Özal, elini futbolun üzerinden çekmemiş, bu kez de özerk futbolun içindeki yerini almıştı. Aslında TFF' yi Başbakanlık' a bağlamasının amacı tam da buydu. 1989 yazında İstanbul'da düzenlenen törende bir yanda Özal, diğer yanda ise özerkliği savunan kulüp yöneticileri vardı ki işte bu yöneticiler, ellerini açmış Başbakanlarından gelecek milyonluk ya da milyarlık (kulübüne göre değişen miktarlarla) çeklerini beklemekteydiler.[254]

Söz konusu törende konuşma yapan Özal, son dört yılda futbolda meydana gelen gelişmeleri ve profesyonel futbol adına nasıl "şirketleşme" sürecini başlattığını şu sözlerle ifade etmişti:

> "… Futbol Federasyonu Kanunu çıkarıldı ve futbolumuz özerk bir federasyona kavuşturuldu. Sporla ilişkili konular Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alındı, sporla ilgili bir Devlet Bakanlığı kuruldu. Eski Beden Terbiyesi Genel Müdürlü de Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne dönüştürüldü. Son dört senede büyük gelişmeler oldu. Ümit ediyorum dört-beş sene içinde bizim futbol takımlarımız Avrupa kupalarında, dünya şampiyonalarında yer alacaklardır. Bugün bu ışık görülmüştür. Yeşil sahaların her tarafta yaygınlaşması, özel sektörün desteği, binlerce gencimizin spor faaliyetinde bulunmasını sağlamıştır. Futbolda, basketbolda, voleybolda ve diğer dallarda büyük başarılar elde edilmekte, bayan sporcularımız da kendilerinden söz ettirmektedirler. Bir ülkenin ekonomik gelişmesi bu başarıları getiriyor. Son çıkardığımız kanunla spora destek sağlanmıştır. Profesyonel futbol esas itibariyle memleketimizde gençleri ilgilendiriyor. Önümüzdeki yıllarda Avrupa sahalarında ismimizden bahsettirecek futbol takımlarımızın, milli takımlarımızın maçları Avrupa televizyonlarında yer alacaktır. Bu işin gelişmesi birçok şeylere bağlıdır. Altyapı çok önemlidir. Mali imkanlar çok önemlidir. Kulüpler bugün şirketleşebilirler, bu yola gidildiğinde yeni yeni imkanlar ortaya çıkacaktır. Biz bu yıl devlet olarak profesyonel futbola bir yardım yapacağız…"[255]

[254] Turgut Özal'ın kulüplere yapmış olduğu yardımı anlatan karikatür için bkz. Ek 20.
[255] "Özal'dan Malatya'ya Torpil", **Milliyet Gazetesi**, 19 Haziran 1989, s. 16.

Bu sözlerin ardından, Avrupa kupalarına gidecek takımlara 250'şer (sonraki her tur için de 200'er) milyon, İkinci Lig şampiyonlarına 1'er milyar verileceğini açıklayan Özal, "kalkınmada öncelikli il" gerekçesi ile de memleketinin takımı olan Malatyaspor'a 1 Milyar verileceğini not düştü. Bunun üzerine, Galatasaray Kulübü Başkanı, İstanbul ANAP Milletvekili ve aynı zamanda Özal'ın bacanağı olan Ali Tanrıyar'ın, Türkiye'nin ismini o sene içinde Avrupa'da yarı finallere kalarak en çok duyuran kulübü için de daha çok yardım istemesi Özal'ı sinirlendirdi.[256] Törenden bir gün sonra açıklama yapan Tanrıyar ise, sadaka değil haklarını istediklerini söyleyerek Malatyaspor'a verilen yardımı eleştirdi.[257]

Zamanın muhalefetinden Özal'a tepkiler de gecikmeden gelmişti. SHP Grup Başkanvekili Hikmet Çetin, Başbakan'ın kamu kaynaklarını kendi özel aile çiftliği gibi yönetme eğiliminde olduğunu; DYP Grup Başkanvekili Köksal Toptan ise bu işlemin görevi kötüye kullanmak olduğunu söylerlerken; SHP Ankara Milletvekili Erol Ağadil, Bulgaristan göçmenlerine 150 bin lira veremezken böyle keyfi bir harcamanın vazifeyi suistimal olduğunu ve sporun siyasete alet edilmiş olduğunu açıklamıştı.[258]

TFF'nin ilk özerk yılları, yukarıda bahsedildiği gibi, Özal'ın müdahaleleri ve ilk başkanının seçim yerine atama ile göreve getirilmesi üzerine özerklik dışı olarak düşünülmüş ve konumuz içine dâhil edilmiş olmakla birlikte; Erzik'in seçimle tekrar başkanlık koltuğuna geldiği 1992 yılından itibaren girilen özerk dönem, tamamen farklı bir çalışma alanı olması hasebiyle bu tez konusunun da son noktasını teşkil etmektedir.

[256] "Özal'dan Malatya'ya Torpil", **a.g.m.**, s. 16.
[257] "Özal Ofsayta Düştü", **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 1989, s. 19.
[258] **A.y.**

SONUÇ

"Bir top, futbol topu dönüyor ve bir başka yuvarlağı, yer yuvarlağını kendi çekim alanında döndürüyor. Tarihte hiçbir şey dünyayı bu yaygınlıkta ve yoğunlukta fethetmemişti" diyor Pascal Boniface. Bu fetih esnasında futbolun Osmanlı topraklarına gelişi ise çok uzun sürmedi. Kitleleri bir araya getiren futbolun, kalabalıktan korktuğu için güreşi dahi yasaklayan II. Abdülhamit döneminde filizlerinin atılması çelişkisinden yola çıkarak, öncelikle bu döneme ait yapılan arşiv araştırmaları gösteriyordu ki uyruğu ne olursa olsun, her kim Osmanlı topraklarında bu oyunla meşgul olursa hakkında zabıt tutuluyordu. Osmanlı vatandaşları içinse durum daha vahimdi, çünkü onlar için sadece zabıt tutulmuyor, ayrıca yasaklamalar getirilip ağır yaptırımlar uygulanıyordu.

Bu geçici yasaklamalar döneminin ardından iktidara gelen İttihat ve Terakki mensupları, Batı'dan getirmeye çalıştıklarının yanına futbolun siyasetle olan ilişkisini de koyarak futbolu bir araç olarak kullanan ilk Türk siyasetçileri oluyorlardı.

"Hayata fena halde benzeyen" ve toplumun aynası olan futbol, yeni başlayan bu dönem içindeki yerini gün geçtikçe sağlamlaştırmaktaydı.[259] Görece daha serbest olan bu ortam içinde öncelikle ortaya çıkmaya başlayan ve sayıları her geçen gün artış gösteren Türk kulüplerinin, özellikle savaş yıllarında işgal kuvvetleriyle oynadıkları ve galip geldikleri her müsabaka, halkı futbola bir adım daha yaklaştırıyordu. Bu nedenle imparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş aşamasının sembollerinden biri de "futbol" oldu.

Bu geçiş aşamasında futbolun önemli araçlarından biri de, henüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmadığı 21 Mayıs 1923 tarihinde elde edilen FIFA üyeliği idi. Bu yolla varmak istenen amaç, modern zamanların en önemli sportif etkinliği olan futbolla, yeni kurulacak devleti dünyaya tanıtmak ve Türk ulusunun çağdaş dünyadan hiçbir anlamda geri kalmadığını ispatlamaya çalışmaktı.

Bu kapsamda, ziyadesiyle ihtiyaç duyulan resmi bir federasyon örgütlenmesi de öncelleri olan İFB ve İFKL'nin ardından kendini göstermekte gecikmedi. Her ne

[259] **Dar Alanda Kısa Paslaşmalar** filminden, Türkiye, 2000.

kadar bağımsız olduğu düşünülse de Cumhuriyet döneminden hemen önce hayata geçirilen TİCİ, siyasi elitler ve bürokratların kararlarıyla yönetilen ve bu bakımdan bağımsız, gönüllü bir birlik olmaktan çok devletin spor politikalarının yürütücüsü konumunda olan bir örgüttü. Devletin spora doğrudan müdahalesinin yaşandığı bu yıllarda, TİCİ'nin kemalist fiziki kültür anlayışını tam olarak hayata geçiremediği ve inkılâbın hızı yanında atıl kaldığının düşünülmesi üzerine artık görünürde bağımsız olan bu örgütü tamamen parti denetimine alma zamanı da gelmişti. Buradan hareketle, TİCİ'nin ismini TSK olarak değiştirip doğrudan kendine bağlayan CHP, tek partili dönemdeki kozlarını sporda da sonuna kadar kullanıyordu. Çok geçmeden bu durumun sakıncalarının farkına varan yetkililer, bir sonraki örgütlenme olan BTGM'yi bu kez doğrudan devlet denetimine aldılar ve sporda devlet yönetimi dönemi de böylece başladı.

Görüldüğü üzere federasyon örgütlenmeleri, ülkenin değişen siyasi koşullarına paralel olarak değişim göstermekteydi ki bir sonraki siyasi süreç olan çok partili dönem içinde de futbol, dönemin koşullarına uygun olarak farklı hallere bürünecekti. Bu dönem içinde ilk olarak gizli profesyonelliğin yerini alan resmi profesyonellik, dönemin siyasal iktidarının liberalizmden yana olan politik duruşuyla da uyum gösterdi ve yine futbol ile siyaset el ele verdi. Bu dönemin ardından yaşanan askeri müdahaleler ise futbolun dünya geneline oranla geç keşfedilen bir yönüyle kullanıldığı yıllardı. Bu müdahaleler kapsamında değişen her isim halkın gündemini değiştirmek için aynı araca yöneliyordu.

Bu noktaya kadar bahsedilen her devirde yaşananlar, tam da yapısalcı marksistlerin vurguladığı gibi futbolun afyon etkisini gözler önüne sermektedir. Ama bu sürecin geride kalmasıyla futbolun da sadece afyon olarak görüldüğü ve her açıdan eksik yorumlandığı dönem kapanmıştır. Küreselleşen dünyayla birlikte girilen futbolun yeni döneminin adı da küresel futboldur ve artık sadece siyasilerin yönlendirdiği değil, her açıdan çok güçlü bir futbol karşımızdadır.

Küreselleşmenin getirdiği yeni düzende ülkeler artık seslerini, Hitler ya da Mussolini dönemlerinde olduğu gibi yönetimleri ve onların futbolu nasıl kullandıklarından çok, büyük A.Ş.lere ve herkesin tanıdığı markalara dönüşen futbol kulüplerine sponsor olan şirketleriyle duyurmaktadır. Dünya genelinde sayısız örnekleri olan bu durumun ülkemiz açısından da her geçen gün örnekleri artmaktadır. Borsaya açılarak bir A.Ş.

haline dönüşen dört büyüklerin başını çektiği bu düzen içinde iğneden ipliğe her şey küreselleşmenin boyunduruğu altındadır. Sponsor bazında son dönemin en çok konuşulan isimlerinden biri ise THY'dir. 2010 Euro Lig'e isim sponsoru olan THY, ayrıca Barcelona ve Manchester United Kulüpleri ile Yunanistan Basketbol 1. Ligi ekiplerinden Maroussi'ye de sponsor olarak başka hiçbir şekilde yapamayacağı kadar büyük bir reklamı küreselleşen futbol sayesinde gerçekleştirmektedir.

Hal böyleyken söz konusu durumdan en çok etkilenen ise küreselleşmenin getirdiği müşteri zihniyetinin tamamen dışında kalan taraftarlardır. Herkesin futboldan bir şekilde nemalanmaya çalıştığı geçmişten günümüze kadar gelen süreçte en masum kalan da bu kesimdir. Onlar için futbol, halklar arasındaki dostluğu perçinlemenin en iyi yoluyken; FIFA ile Uluslararası Olimpiyat Komitesi (UOK) de dünya barışını korumada BM kadar hizmet eder ve bu sebeple Nobel Barış Ödülü'nü almış olan bazı kişilerden çok daha fazla bu ödülü hak eder.[260]

Var oluşundan günümüze kadar geçen süre içinde, geniş kitleleri peşinden sürüklemesiyle siyasetçilerin ilgi odağı olan ve gündemden asla düşmeyen futbol için konulan "afyon etkisi" teşhisinin artık geçersiz olduğu her ne kadar anlaşılmış olsa da böylesine güçlü bir aracın bonservisinin elde kalmayacağı da kesindi ki çok geçmeden küreselleşme kapsamında çok uluslu şirketler bu transferi gerçekleştirdi. Oysa gönül ister ki 2006 Sokak Futbolu Dünya Şampiyonası'na, Filistin ve İsrail'in ortak bir takım göndermesine vesile olan; sokak çocuklarının topluma kazandırılması çerçevesinde turnuvalar düzenleyen bu yüce krallık artık bağımsızlığını ilan etsin ve futbol sadece futbol olsun.

[260] P. Boniface, **a.g.e.**, s. 69.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

Akın, Yiğit: **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Aksoy, Yaşar: **Karşıyaka Spor Kulübü ve Kaf Sin Kaf Tarihi**, İzmir, Hisdaş Yayını, 1988.

Akşar, Tuğrul; Merih Kutlu: **Futbol Ekonomisi**, İstanbul, Literatür Yayınları, 2006.

Akyol, Avni: **Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında Spor**, Ankara, GSB Yayını, 1973.

Atabeyoğlu, Cem: **1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi**, Fotospor Yayını, İstanbul, 1991.

Atabeyoğlu, Cem: **Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?**, İstanbul, TMOK Yayınları:7, 2001.

Aydın, Nurhan: **Futbol I**, TSV Yayını, Ankara, Başkent Yayınevi, 1989.

Beden Terbiyesi Mevzuatı: Kanunlar, Nizamnameler, Talimatnameler, Talimatlar, Beynelmilel Nizamnameler, Rehberler, Tarifnameler, Umumi Tebliğler, Tesislere Ait Plan ve Krokiler, Teşkilatı Alakalandıran İdari ve Mali Mevzular, hazl. Nafiz Ergeneli, Nuri Tuna, Alaeddin Kıral Basımevi, Ankara, 1941.

Boniface, Pascal: **Football et Mondialisation**, Paris, Armand Colin, 2006.

Bora, Tanıl: **Ankara Rüzgarı: Gençlerbirliği Tarihi**, İstanbul, Kişisel Yayınlar, 2003.

Bromberger, Christian: **La Bagatelle La Plus Sérieuse du Monde**, Montrouge, Bayard Ed., 1998.

Bromberger, Christian: **Le Match de Football**, Paris, Ed. de la maison des sciences de l'homme, 1995.

Bromberger, Christian: **Passions Ordinaires**, Paris, Hachette, 2002.

Brohm, Jean-Marie: **Sport: A Prison of Measured Time**, çev. Ian Fraser, Londra: Ink Links, 1978.

Dağlaroğlu, Rüştü: **1907–1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi**, İstanbul, Dur Ofset, 1987.

Doğan, Yalçın: **Fenerbahçe Cumhuriyeti-Dün, Bugün, Yarın ve Daima**, İstanbul. Doğan Kitap, Mayıs 2007.

Elias, Nobert; Dunning, Eric: **Sport et Civilisation: La Violence Maitrisée**, Paris, Fayard, 1994.

Erdin, Murat: **Yer Fener Gök Cimbom: Dünyanın En Büyük Derbisi**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004.

Fişek, Kurthan: **Spor Yönetimi**, İstanbul, YGS Yayınları, 1983.

Fişek, Kurthan: **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1985.

Galeano, Eduardo: **Gölgede ve Güneşte Futbol**, İstanbul, Can Yayınları, 2006.

Gökaçtı, Mehmet Ali: **Bizim İçin Oyna: Türkiye'de Futbol ve Siyaset**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Horak, Roman
Reiter, Wolfgang
Bora, Tanıl (der): **Futbol ve Kültürü**, 4. Bsk., İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

İstanbulluoğlu, Altuğ (der.): **Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi' nin 100 Yılı**, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2008.

Kahraman, Atıf: **Osmanlı Devleti' nde Spor**, Ankara, T.C. Kültür Yayınları, 1995.

Keten, Mustafa: **Türkiye'de Spor**, 2. Bsk., İstanbul, Polat Ofset, 1993.

Kozanoğlu, Can: **Türkiye' de Futbol "Bu Maçı Alıcaz!"**, İstanbul, Kıyı Yayınları, 2. Baskı, 1990.

Kılıç, Ecevit: **Politik Goller**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2006.

Kuper, Simon: **Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**, 3. Bsk., İstanbul, İthaki Yayınları, Kasım 2006.

Michéa, Jean Claude: **Les Intellectuels, Le Peuple et Le Ballon Rond**, Paris, Ed. Climats, 1998.

San, Haluk; Ünsi, Tevfik;
Var, Samim: **Futbol Ansiklopedisi**, İstanbul, Ticaret Postası Matbaası, 1963.

Sert, Mahmut: **Gol Atan Galip; Futbola Sosyolojik Bir Bakış**, İstanbul, Bağlam Yayınları, Ekim 2000.

Somalı, Vala: **Türk Sporunda 75 Yıl: Beşiktaş Spor Tarihi 1903–1978**, İstanbul, Beka Basımevi, 1978.

Stemmler, Theo: **Futbolun Kısa Tarihi**, Ankara, Dost Yayınları, 2000.

Sümer, Rıza: **Türkiye'de Spor Yönetiminin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi**, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1990.

T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1972, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 130, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972.

T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1976, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 162, Ankara, 1977.

T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1988, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, No: 227, Birinci Kitap, Ankara, Ekim 1988.

Tercüman Spor Ansiklopedisi: Futbol, C.2, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981.

Tercüman Spor Ansiklopedisi: Olimpiyatlar, C. 3, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1988.

Topyıldız, Özgür: **Anadolu Yıldızı Eskişehirspor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Türk Futbol Tarihi C. 1-2, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, y.y., Gül-Basım Yayın AŞ., Haziran 1992.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1996.

Us, Asım: **Asım Us' un Hatıra Notları: 1930' dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait Seçme Fıkralar**, İstanbul, Vakit Matbaası, 1966, s. 178.

Ünaydın, Ruşen Eşref: **Galatasaray ve Futbol-Hatıralar**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1957.

Vassort, Patrick: **Football et Politique**, Paris, Les Edition de la Passion, 1999.

Wahl, Alfred: **La Balle au Pied, Histoire du Football**, Gallimard, 1995.

Yücel, Hasan Ali: **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

MAKALELER:

Akın, Yiğit: "Not Just A Game: The Kayseri vs. Sivas Football Disaster", **Soccer and Society**, vol. 5, No. 2 Summer 2004, s. 229-230.

Aktükün, İlker: "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", **"Dünya Gözüyle Futbol"** içinden, Cogito, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 63/Yaz 2010, s. 16.

Araşan, Ahmet: "Türkiye'de Spor, Sivil Toplumundur", (Çevrimiçi) **http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=885033&Date=28.04.2010&CategoryID=83,** 30 Haziran 2008.

Arısoy, Ersin: "1960 Yılı, İskoçya Milli Maçı ve Cemal Gürsel Kupası", (Çevrimiçi) **http://www.turkfutbolu.net/yayinlar/ersin_arisoy/ersin_arisoy_9.html**, 12 Mart 2008.

Atabeyoğlu, Cem: "Adalet", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt I, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Atabeyoğlu, Cem: "Spor/Cumhuriyet Dönemi'nde Spor Politikası", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Atabeyoğlu, Cem: "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Aydın, Berkay; Hatipoğlu, Duygu; Ceyhan Çağdaş: "Endüstriyel Futbol Çağında "Taraftarlık", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** içinde, Sayı 26, Kış-Bahar 2008, s. 289–316.

Bourdieu, Pierre: "Sport and Social Class", **Rethinking Popular Culture:Contemporary Perspectives in Cultural Studies**, der.: C. Mukerji-M. Schudson, Berkeley, University of California, 1991, s. 361-362.

Erten, Bağış: "Duvara Karşı", (Çevrimiçi) **http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222736**, 31 Temmuz 2007.

Güven, Erhan: "12 Eylül' de Spor' u da Unutmayalım Nitekim!", Aksiyon Haber Dergisi, 15 Eylül 2008, Sayı: 719, (Çevrimiçi) **http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22938-34-12-eylülde-sporu-da-unutmayalim-netekim.html?sectionId=262**, 10 Eylül 2009.

Kılıç, Behram: "Kalede Menderes, Forvette Erdoğan", 13.12.2004, Sayı: 523, **Aksiyon Haftalık Haber Dergisi**, (Çevrimiçi) **http://aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14791-38-kalede-menderes--forvette-erdogan.html**, 15 Ararlık 2008.

Öztan, G. Gürkan: "Türkiye'de Futbol ve Sınıf Bilinci", **2. Sınıf Araştırmaları Sempozyumu: Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV) Yayınları, 2006, 264-274.

Soyer, Fikret: "Osmanlı Devleti'nde (1839–1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1, 2004, s. 209-225.

Yazıcı, Ferruh; Tepeli, Selçuk: "Kenan Evren de Şike Yaptı", **Newsweek Türkiye**, (Çevrimiçi) **http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37368/Kenan-Evren-de-sike-yapti**, 28 Mayıs 2009.

Yıldırım, Yavuz: "Demirsporlar Geleneğinin Lokomotifi: Adana Demirspor", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** içinde, Sayı 26, Kış-Bahar 2008, s. 485–486.

Yücelman, Abdulkadir: "İnönü-Bayar Çekişti, G. Saray Bölündü", **Cumhuriyet Spor Eki**, 12.05.2004, (Çevrimiçi) **http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=4881**, 7 Temmuz 2010.

SÜRELİ YAYINLARDA YAYINLANAN MAKALELER:

"Altınordu Kulübü Particilik Yüzünden Kapatıldı", **Gol Spor**, 9 Mart 1935 Cumartesi, sene:11, sayı: 12, s. 11.

Antikacıoğlu, Tankut: "Seba: 'İktidarlar Futbolu Severler'", **Milliyet Gazetesi**, 1 Aralık 1985, s. 13.

"Askeri heyetimiz Londra'da", **Vatan Gazetesi**, 7 Nisan 1943, sayı 841, s.1.

"Atatürk Güneş Kulübünde", **Gol Spor**, t.y., sene:11, sayı: 10, s. 13.

"Atatürk Güneşte", **Gol Spor**, 17 Pazar Şubat 1935, sene:11, sayı:11, s. 7.

"Ateşgüneş", **Gol Spor**, 5 Pazartesi İkinci teşrin1934, sene: 11, sayı: 6, s.13.

"Ateş güneş Galip", **Gol Spor**, 25 Pazar İkinci teşrin 1934, sene: 11, sayı: 7, s. 2.

"Az Gittik Uz Gittik, **Milliyet Gazetesi**, 15 Nisan 1988, s. 14.

Başaran, Kenan: "Patron Saffet Sancaklı'ya futbolcu sendikası teklif edildi", **Referans Gazetesi**, 20.01.2007, s. 29.

Baydar, Nasuhi: "Bölge Başkanlıkları", **Türk Spor Kurumu Dergisi**, 4 Ekim 1937, no. 66, s. 2.

"Bugün 3 Parti Daha Kuruluyor", **Milliyet Gazetesi**, 20.05.1983, s. 1,6,7.

"Cenazeler askeri uçakla nakledildi: Bütün Sıvas, toprağa verdiği 38 futbol kurbanı için ağladı", **Hürriyet Gazetesi**, 20 Eylül 1967, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Kânunusani 1934, no. 3488.

"Çirkin Tezahüratların Devamı Halinde Örfi İdarece Maçlar Oynatılmayacak", **Milliyet Gazetesi**, 9 Aralık 1961, s. 6.

Emrence, Cem: "Marksizmden küreselleşme okuluna: Spor Sosyolojisi, 1970–2005", Toplum ve Bilim içinde, Sayı:103, İstanbul, 2005, s. 94-96.

Esat ve Recep Beylerin Nutukları, **Türk Spor Gazetesi**, 25 Haziran 1932, no. 142, s. 14-15.

Evren gençliği Cumhuriyetimizi korumaya çağırdı", **Hürriyet Gazetesi**, 20 Mayıs 1981, s. 15.

"Fenerbahçe Galatasaray'ı 1-0 yendi: Enteresan Notlar", **Akşam Gazetesi**, 4 Temmuz 1960.

Futbol Gazetesi, Ankara Milli Kütüphane, Yıl: 1326 (1910), Sayı: 1-7, Yer No: 1962-50 38.

"Futbol Müntesiplerinden Bir Rica", **Futbol Gazetesi**, Ankara Milli Kütüphane, 28Eylül 1326 / 11 Ekim 1910, Sayı: 1, s. 4.

Gökçe, Atilla; Ağca, Murat: "Savaş, İhtilal, Teknoloji ve.. Spor", **Milliyet Gazetesi**, 31 Aralık 1999, s. 34.

"Güneş ve Galatasaray", **Gol Spor Dergisi**, 17 Pazar Şubat 1935, sene: 11, sayı: 11, s. 10.

"Güneş Galib", **Gol Spor Dergisi**, 6 Pazar İkinci kanun 1935, sene: 11, sayı: 9, s. 6.

"Hadiseli Maç İçin Tahkikat Başladı", **Milliyet Gazetesi**, 07.03.1961, s. 6.

"Kanlı Olaylar Böyle Başladı", **Hürriyet Gazetesi**, 19 Eylül 1967, s.1.

"Kayseri stadı harp meydanına döndü; 40 ölü 600 yaralı var", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Eylül 1967, s. 1.

"Kızıl Sultan ve Futbol: Abdülhamit Türk Futbolunu doğarken öldirmeye nasıl çalışmıştı?", 3. Bölüm, **Türk Spor**, 11 Mart 1934, Sene: 5, No. 24-231, s. 7.

"Kızıl Sultan ve Futbol: Abdülhamit Türk Futbolunu doğarken öldirmeye nasıl çalışmıştı?", 4. Bölüm, **Türk Spor**, 17 Mart 1934, Sene: 5, No. 25-232, s. 14.

Kirşan, Nizamettin: "Parti Başkanları Spor İşlerinin Başında", **Türk Spor Kurumu Dergisi**, 16 Ağustos 1937, no: 60, s.2.

"Macarları Dünkü Maçta Dize Getirdik", **Tercüman Gazetesi**, 20 Şubat 1956, s. 5.

"M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nahoş hadiseler oldu", **Milliyet Gazetesi**, 06.03.1961, s. 6.

"Ölenlerin hepsi arbedede ezilmedi", **Hürriyet Gazetesi**, 21 Eylül 1967, s.1.

"Özal'dan Malatya'ya Torpil", **Milliyet Gazetesi**, 19 Haziran 1989, s. 16.

"Özal Ofsayta Düştü", **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 1989, s. 19.

Özgürel, Avni: "Tek devlet, tek parti, tek tip insan", **Radikal Gazetesi**, 07.12.2008, s. 11.

"Sekiz Fenerbahçe'li Cezalı", **Milliyet Gazetesi**, 28.03.1961, s. 6.

"Sendikaya faal futbolcular el koydu…", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 1972, s. 10.

"Sevgili Fırkamızda", **Refik Spor**, 15 Haziran 1931, Sene:3, Sayı: 3, s. 2.

Spor Alemi Dergisi, 15 Ağustos 1922, No: 60, s. 5.

Spor Alemi Dergisi, 31 Mayıs 1339 (1923), Sayı: 35/97.

"Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası", **Türk Spor**, no. 13, 26 Kanunuevvel 1929, s. 3.

"Spor Mütehassısı Ankara'da", **Türk Spor**, 23 Eylül 1933, no. 207, s. 10.

"Teröre Sahada Çözüm", **Milliyet Gazetesi**, 21 Kasım 1996, s.4.

"Sporumuz On Senede On Mislinden Fazla Arttı", **Türk Spor**, Sene: 5, No. 5–212, 28 Birinciteşrin 1933, s.16-17.

"Vefa Ayrılıyor", **Gol Spor**, 30 Perşembe Ağustos 1934, sene: 11, sayı: 3, s. 14.

Elektronik Kaynaklar:

Belgeler / Yazılar, (Çevrimiçi) **http://www.vamosbien.net/archive/index.php/t-2414.html**, 18 Kasım 2009.

"Futbol ve Diktatörler; Futbol ve Devlet Yönetiminin Ayrılmaz Beraberlikleri; Devre Arası mı? Gidip Polonya'yı Fethedeyim", Hayatım Futbol, Sayı 1, Mart 2005, 52–60 (Online Futbol Dergisi), (Çevrimiçi) **http://www.hayatimfutbol.com/Mart2005/Mart027.html**, 03 Haziran 2010.

"General Harrington Kupası", (Çevrimiçi)
http://www.fenerbahce.org/kurumsal/detay.asp?ContentID=3561, 14 Eylül 2008.

"GSGM Tarihçe", (Çevrimiçi) **http://gsgm.gov.tr/sayfalar/tarihce.htm**, 01 Ekim 2008.

"Küreselleşen Futbolda Değişen Seyirci Profili", (Çevrimiçi)
http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=57067, 22 Haziran 2010.

"Nazi Olimpiyatları, Berlin 1936", United States Holocaust Memorial Museum, Holokost Ansiklopedisi, (Çevrimiçi)
http://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005680, 23 Haziran 2010.

Profesyonel Futbolcuların Statüsü Ve Transferleri Talimatı (PFSTT), Haziran 2009, (Çevrimiçi)
http://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/2009DK/TFF/tlmt/PFSTT-haziran2009.pdf, 18 Temmuz 2009.

"Türkiye Cumhuriyeti ve Olimpiyatlar", (Çevrimiçi)
http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/olimpiyatlar/1924.htm, 30 Haziran 2008.

"Türkiye'de Spor Teşkilatlarının Tarihsel Gelişimi", (Çevrimiçi)
http://www.sporyoneticiligi.com/turkiyede-spor-teskilatlarinin-tarihsel-gelisimi.html, 29 Ocak 2009.

"Türk-İş Futbolcu Sendikası İçin Kolları Sıvıyor", (Çevrimiçi)
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=9350, 17 Haziran 2009.

"Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi, Milli Eğitim Dergisi, Güz 2003, Sayı: 160, (Çevrimiçi)
http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, 23 Haziran 2008.

"Ülkemizde Futbolun Doğuşu", (Çevrimiçi)
http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293, 21 Eylül 2008.

ARŞİV BELGELERİ:

Galatasaray Müzesi:

İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Galatasaray Kulübü'ne Gönderdiği Mektup, 22 Temmuz 1339 (1923), Ali Sami Yen Dosyası (Tasnif Edilmemiş Evraklar).

Réglement et Statuts de la "Ligue des Football Clubs de Constantinople" (1910; Yeniden Kuruluşlu İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nin Ana Sözleşmesi), Galatasaray Müzesi.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü:

"Beyoğlu-Moda İngiliz muteberanından bir miktar şahsın Kuşdili çayırında top oynayıp vukuatsızca dağıldıkları", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 29, Gömlek Sıra No: 4, Tarih: 3 Ağustos 1317 (Rumi): 2 Cemaziyelevvel 1319 (Hicri), 17 Ağustos 1901 (Miladi).

"Beyoğlu ve Moda sakinleri ile İngiltere ileri gelenlerinden kadın ve erkek bir grubun Kuşdili Çayırı'nda lastik top oynadıkları", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 21, Gömlek Sıra No: 119, Tarih: 23 Ağustos 1314 (Rumi) : 17 Rebiülahir 1316 (Hicri), 4 Eylül 1898 (Miladi).

"Dersaadet İngiltere Sefareti memurları ile Kandilli'de sakin İngiliz muteberanının Küçüksu Çayırı'nda top oynayacakları", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 27, Gömlek Sıra No: 59, Tarih: 28 Mayıs 1317 (Rumi) : 22 Safer !1319 (Hicri), 10 Haziran 1901 (Miladi).

"Kadıköy'de İngiliz gençlerinin oynadığı top oyunu hakkında tahkikatın yapılacağı", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 6, Gömlek Sıra No: 89 (Teşrinisani 1306 (Rumi): 10 Rabiulahir 1308 (Hicri), 23 Kasım 1890 (Miladi)).

“Moda’da bazı İngilizlerin Kuşdili Çayırı’nda lastik bir topla oynadıkları ve dağıldıkları”, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 28, Gömlek Sıra No: 38, Tarih: 10 Haziran 1317 (Rumi): 6 Rebiülevvel 1319 (Hicri), 23 Haziran 1901 (Miladi).

“Moda’da İngiliz Mektebi talebesinden ve sefaret maiyet taifelerinden bazılarının Kuşdili Çayırında top oynadıkları esnada oradan geçen Selimiye Kışlası Topçu Binbaşısı Galip Bey’in maiyetinde müstahdem bir neferin başına deynekle vurulduğu”, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y.PRK. ZB., Dosya No: 33, Gömlek Sıra No: 87, Tarih: 2 Kânunusani 1319 (Rumi): 26 Şevval 1321 (Hicri), 15 Ocak 1904 (Miladi).

“Moda’da İngiliz Rudin Kulubü’nde İngiliz çocuklarının top oynayacaklarının haber alındığı”, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 32, Gömlek Sıra No: 18, Tarih: 11 Şubat 1317 (Rumi): 16 Zilkade 1319 (Hicri), 24 Şubat 1902 (Miladi).

“Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Ali Sami Bey ile azasının sırf idman ile meşgul oldukları ve siyasetle alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret olduğunun anlaşıldığı”, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Hariciye Nezareti, İstanbul Murahhaslığı, Tasnifin Kodu: HR. İM, Dosya No: 17, Gömlek Sıra No: 110, Tarih: 22/3/ 1339 (Rumi): 4 Şaban 1341 (Hicri), 22 Mart 1923 (Miladi).

“Üsküdar’daki İtalya İnas Mektebi öğrencileri ile Kandilli ve Tarabya müteberanından bazılarının Göksu mesiresine giderek top oynadıkları”, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 27, Gömlek Sıra No: 76, Tarih: 1 Haziran 1317 (Rumi) : 26 Safer 1319 (Hicri), 14 Haziran 1901 (Miladi).

“Başbakanın direktifi doğrultusunda Giresun Vilayeti'ne bağlı köylerdeki kahvehanelerin kapatılarak yerlerine spor kulübü açıldığının bildirilmesi”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 3 Şubat 1936, Dosya: 14873, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.36.M.14., s. 1-2.

“Belediye bütçelerine spor faaliyetleri için konulan tahsisat”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 4.5.1935 tarihli üst yazı ile 2 Şubat 1935, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 15.77..7, s. 3, 8.

“Diyarbakır'ın Dicle Spor Klübü ile Mardin Timur Spor Klübü arasında yapılan maç sırasında çıkan münakaşa hakkında rapor”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 8/5/1962, Dosya: E5, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 71.449..11, s. 4.

“**Galatasaray Kulübü'nün istemiş olduğu 700 lira yardım parasının verilmediği”**, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 5 Kasım 1924, Dosya:14818, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 144.34..18., s. 1.

“Gençlik Kulüp ve grupları ile İdman ve Spor kulüplerinin nasıl kurulacağı’na dair Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü’nün yazısı”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 9.12.1940, Dosya: 148123, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.39..11., s. 5-6.

“İstanbul’da bulunan bazı kulüplerin birleştirilmesi ve bazılarının kapatılması”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 1/3/1940, Sayı: 153092/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.17..4.

“Spor işlerinin daha randımanlı ve daha disiplinli yürümesi için hükümet kanalıyla yapılmasının gerekli olduğu”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 4 Ocak 1937, Dosya: 14878, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.36.M.20., s. 1-2.

“Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye bağlanması”, Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 22.08.1936, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 3.13..16, 2 sayfa.

TMOK Arşivi:

İdman Teşkilatının Tenkisine Ait Tedabiri Muhtevi Hulasa, TMOK Arşivi, t.y.

“FİLMLER:

Dar Alanda Kısa Paslaşmalar, Türkiye, 2000.

Gren Street Holigans, Amerika-İngiltere, 2005.

EKLER

EK 1. Kadıköy'de İngiliz gençlerinin oynadığı top oyunu hakkında tahkikatın yapılacağı

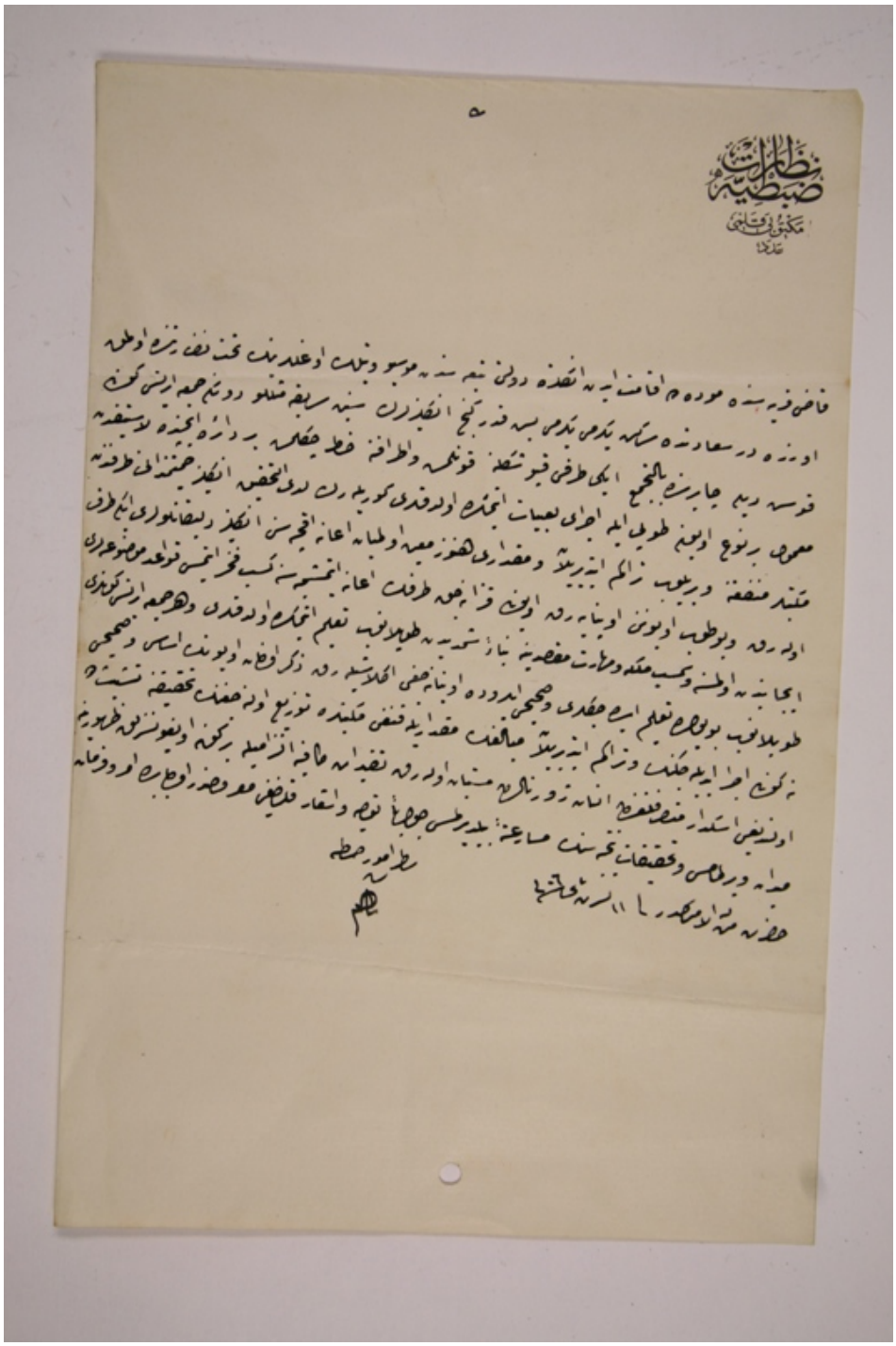

EK 2. Osmanlı Arşivi'nden Benzer Diğer Belgeler ve Çevirileri

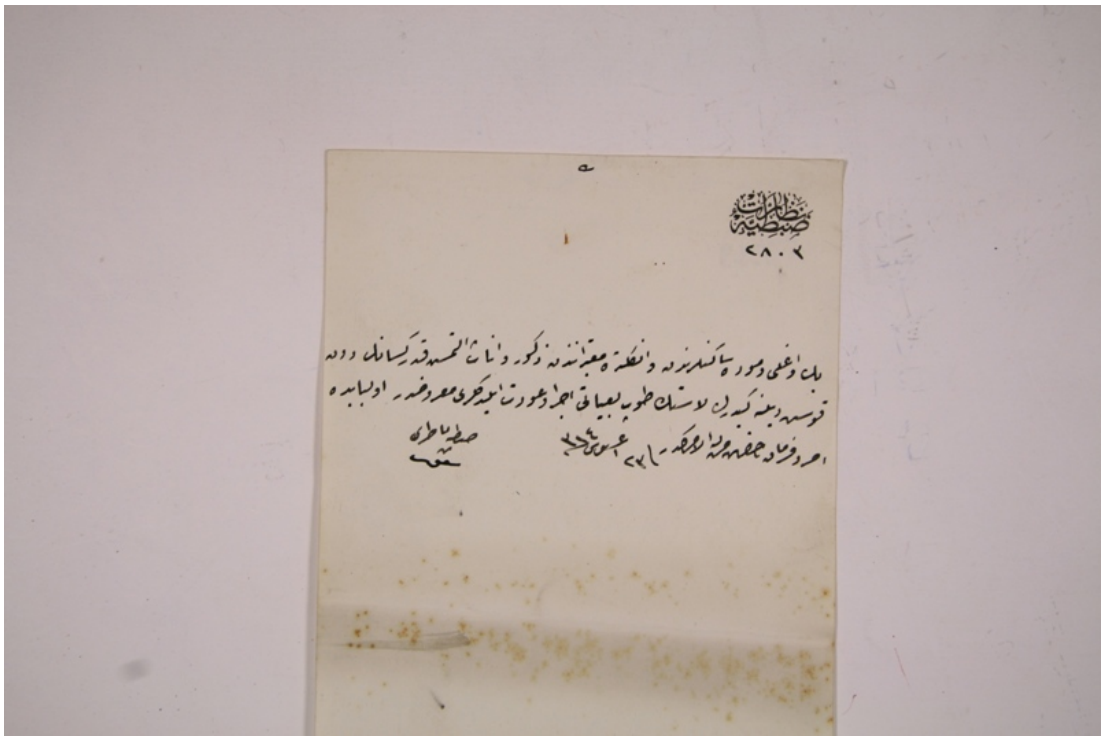

"Beyoğlu ve Moda sakinlerinden ve İngiltere mu'teberanından zükur (erkekler) ve inas (kadınlar) 60 kadar kesanın (kişiler, insanlar) dün Kuşdili'ne giderek lastik top lu'biyyatı (oyunlar, eğlenceler) icra ve avdet (dönüş, rücu') ettikleri ma'ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh'ül-emrindir. / 23 Ağustos 1314

Zabıta Nazırı
Saffet"[261]

[261] **"Beyoğlu ve Moda sakinleri ile İngiltere ileri gelenlerinden kadın ve erkek bir grubun Kuşdili Çayırı'nda lastik top oynadıkları"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 21, Gömlek Sıra No: 119.
23 Ağustos 1314 (Rumi) : 17 Rebiülahir 1316 (Hicri), 4 Eylül 1898 (Miladi).

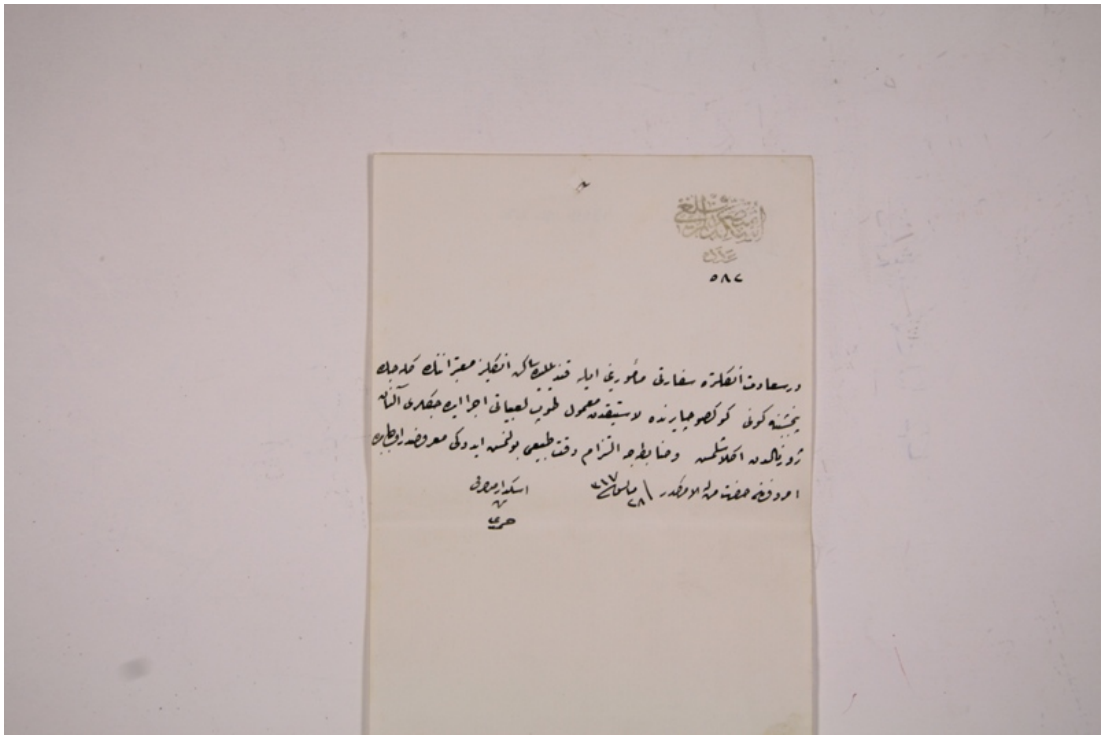

"Der-Saadet (Saadet Kapısı; İstanbul'un eski adı) İngiltere Sefareti me'murini (me'murlar) ile Kandilli'de sakin İngiliz mu'teberanının gelecek penşembe (5. gün) sgünü Göksu Çayırı'nda lastikten ma'mul top lu'biyyatı icra edecekleri alınan jurnalden anlaşılmış ve zabıtaca iltizama dikkat tabii bulunmuş idüğü ma'ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh'ül-emrindir. / 28 Mayıs 1317

Üsküdar mutasarrıfı
Hamdi"[262]

[262] **"Dersaadet İngiltere Sefareti memurları ile Kandilli'de sakin İngiliz muteberanının Küçüksu Çayırı'nda top oynayacakları"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 27, Gömlek Sıra No: 59.
28 Mayıs 1317 (Rumi) : 22 Safer 1319 (Hicri), 10 Haziran 1901 (Miladi).

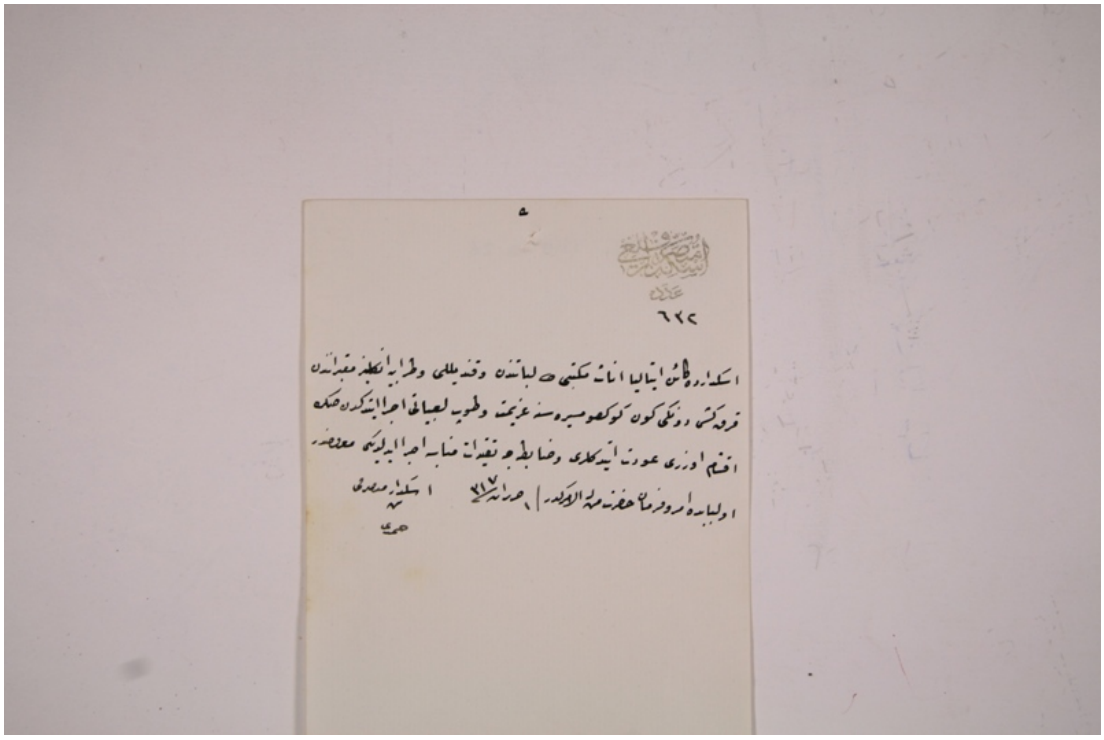

“Üsküdar’daki İtalya İnas Mektebi talibanından (öğrenciler) ve kandilli ve tarabya İngiliz mu’teberanından 40 kişi dünkü gün Göksu mesiresine azimet ve top lu’biyyatı icra ettikten sonra akşamüzeri avdet ettikleri ve zabıtaca takayyüdat-ı menasibe icra edildiği ma’ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh’ül-emrindir. /
1 Haziran 1317

Üsküdar Mutasarrıfı
Hamdi”[263]

263 **“Üsküdar’daki İtalya İnas Mektebi öğrencileri ile Kandilli ve Tarabya müteberanından bazılarının Göksu mesiresine giderek top oynadıkları”**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 27, Gömlek Sıra No: 76.
1 Haziran 1317 (Rumi) : 26 Safer 1319 (Hicri), 14 Haziran 1901 (Miladi).

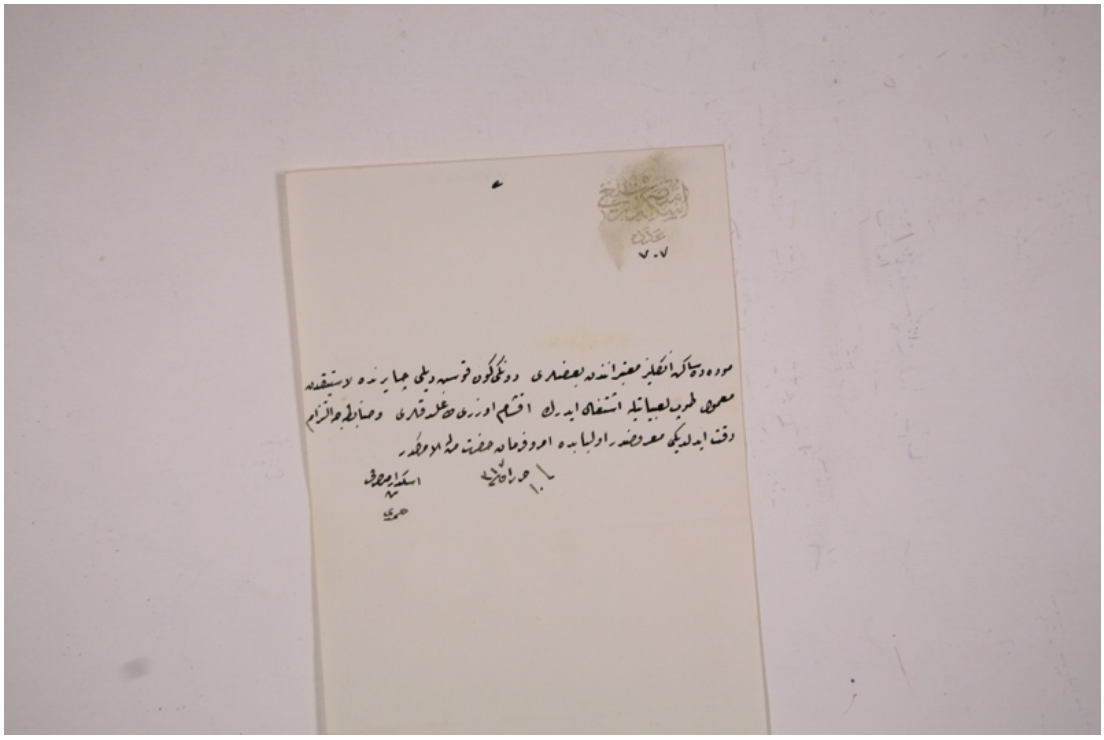

“Moda’da sakin İngiliz mu’teberanından bazıları dünkü gün Kuşdili Çayırı’nda lastikten ma’mul top lu’biyyatiyle iştigal ederek akşamüzeri dağıldıkları ve zabıtaca iltizama dikkat edildiği ma’ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh’ül-emrindir. /

10 Haziran 1317

Üsküdar Mutasarrıfı

Hamdi”[264]

[264] **“Moda’da bazı İngilizlerin Kuşdili Çayırı’nda lastik bir topla oynadıkları ve dağıldıkları”**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 28, Gömlek Sıra No: 38.
10 Haziran 1317 (Rumi): 6 Rebiülevvel 1319 (Hicri), 23 Haziran 1901 (Miladi).

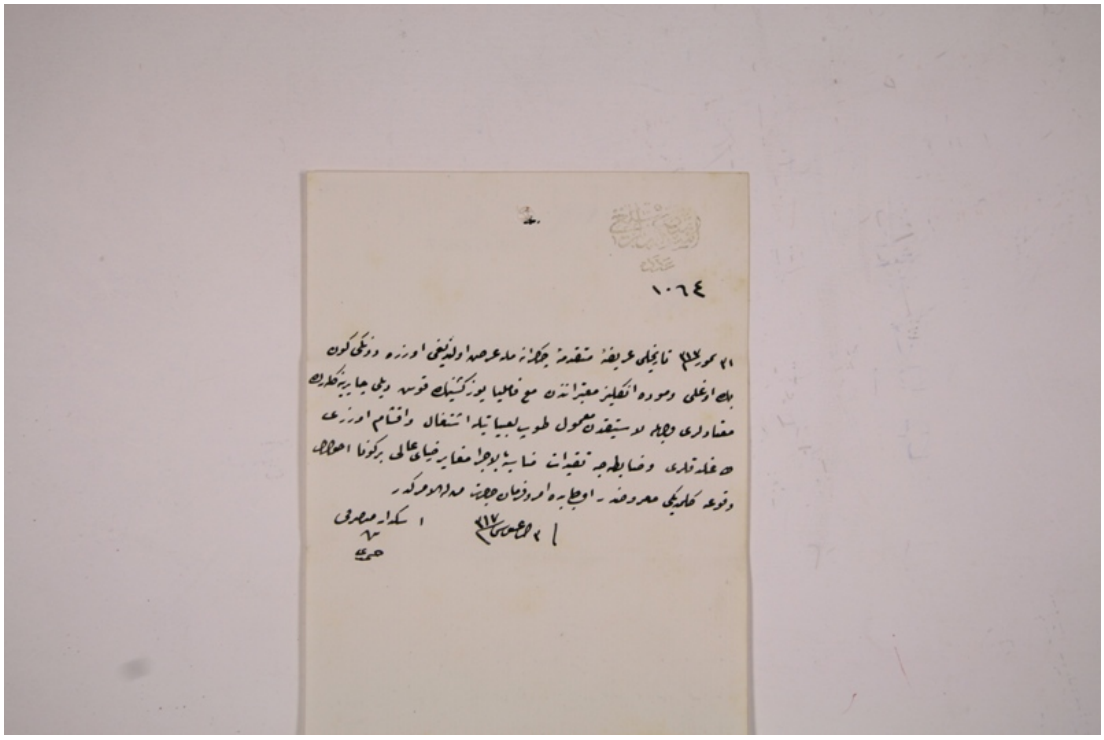

“31 Temmuz 317 tarihli ariza-i mütekaddime çakerane arz olunduğu üzere dünkü gün Beyoğlu ve Moda İngiliz mu’teberanından mafamilya 100 kişinin Kuşdili Çayırı’na gelerek dağıldıkları ve zabıtaca takayyüdat-ı münasebe-i bilicra mugayir (aykırı, uymaz) rıza-i ali bir güna ahvalin vukua gelmediği ma’ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh’ül-emrindir. / 3 Ağustos 1317

Üsküdar Mutasarrıfı

Hamdi”[265]

[265] **“Beyoğlu-Moda İngiliz muteberanından bir miktar şahsın Kuşdili çayırında top oynayıp vukuatsızca dağıldıkları”**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 29, Gömlek Sıra No: 4.
3 Ağustos 1317 (Rumi): 2 Cemaziyelevvel 1319 (Hicri), 17 Ağustos 1901 (Miladi).

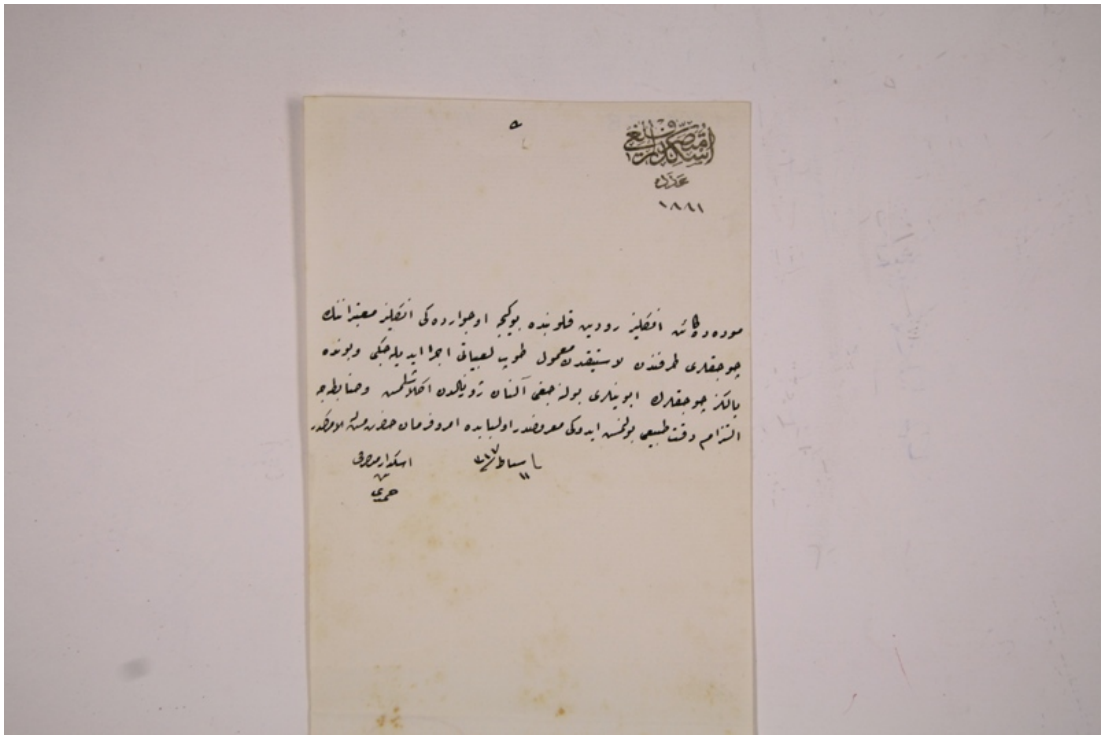

"Moda'da kâin (mevcut) İngiliz Rudin Kulübü'nde bu gece o civardaki İngiliz mu'teberanının çocukları tarafından lastikten ma'mul top lu'biyyatı icra edileceği ve bunda yalnız çocukların ebeveynleri bulunacağı alınan jurnalden anlaşılmış ve zabıtaca iltizama dikkat tabii bulunmuş idüğü ma'ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh'ül-emrindir. / 11 Şubat 1317

Üsküdar Mutasarrıfı
Hamdi"[266]

[266] **"Moda'da İngiliz Rudin Kulubü'nde İngiliz çocuklarının top oynayacaklarının haber alındığı"**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 32, Gömlek Sıra No: 18.
11 Şubat 1317 (Rumi): 16 Zilkade 1319 (Hicri), 24 Şubat 1902 (Miladi).

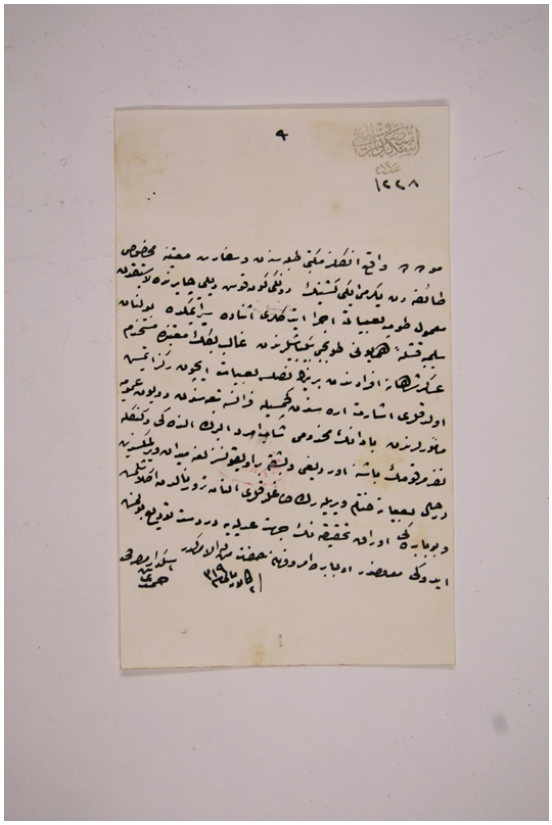

“Moda’da vaki İngiliz mektebi talebesinden ve sefaret maiyet-i mahsus taifeden 22 kişinin dünkü gün Kuşdili Çayırı’nda lastikten ma’mul top lu’biyyat icra ettiği esnada seyretmekte bulunan Selimiye Kışlası hümayunu topçu binbaşlarından Galip Bey’in maiyetinde müstahdem asker-i şahane efradından birinin nasılsa lu’biyyat için rekz itmiş oldukları işaret arasından geçmeyle Fransa tebaasından ve Duyun-i Umumiye me’murlarından badafik mahtumu şabb-ı emred …….. elindeki değnekle nefer-i merkumun başına urduğu ve başka uygunsuzluğa meydan verilmeksizin derhal lu’biyyata hitam verilerek sağladıkları alınan jurnalden anlaşılmış ve bu babdaki evrak-ı tahkikanın ciheti adliyeye derdest tevdi bulmuş idüğü ma’ruzdur. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i men leh’ül-emrindir. / 2 Kanunusani 319

Üsküdar Mutasarrıfı

Hamdi”[267]

[267] **“Moda’da İngiliz Mektebi talebesinden ve sefaret maiyet taifelerinden bazılarının Kuşdili Çayırında top oynadıkları esnada oradan geçen Selimiye Kışlası Topçu Binbaşısı Galip Bey’in maiyetinde müstahdem bir neferin başına deynekle vurulduğu”**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Zabtiye Nezareti Maruzatı, Tasnifin Kodu: Y. PRK. ZB., Dosya No: 33, Gömlek Sıra No: 87.
2 Kânunusani 1319 (Rumi): 26 Şevval 1321 (Hicri), 15 Ocak 1904 (Miladi).

EK 3. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının sırf idman ile meşgul oldukları ve siyasetle alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret olduğunun anlaşıldığı

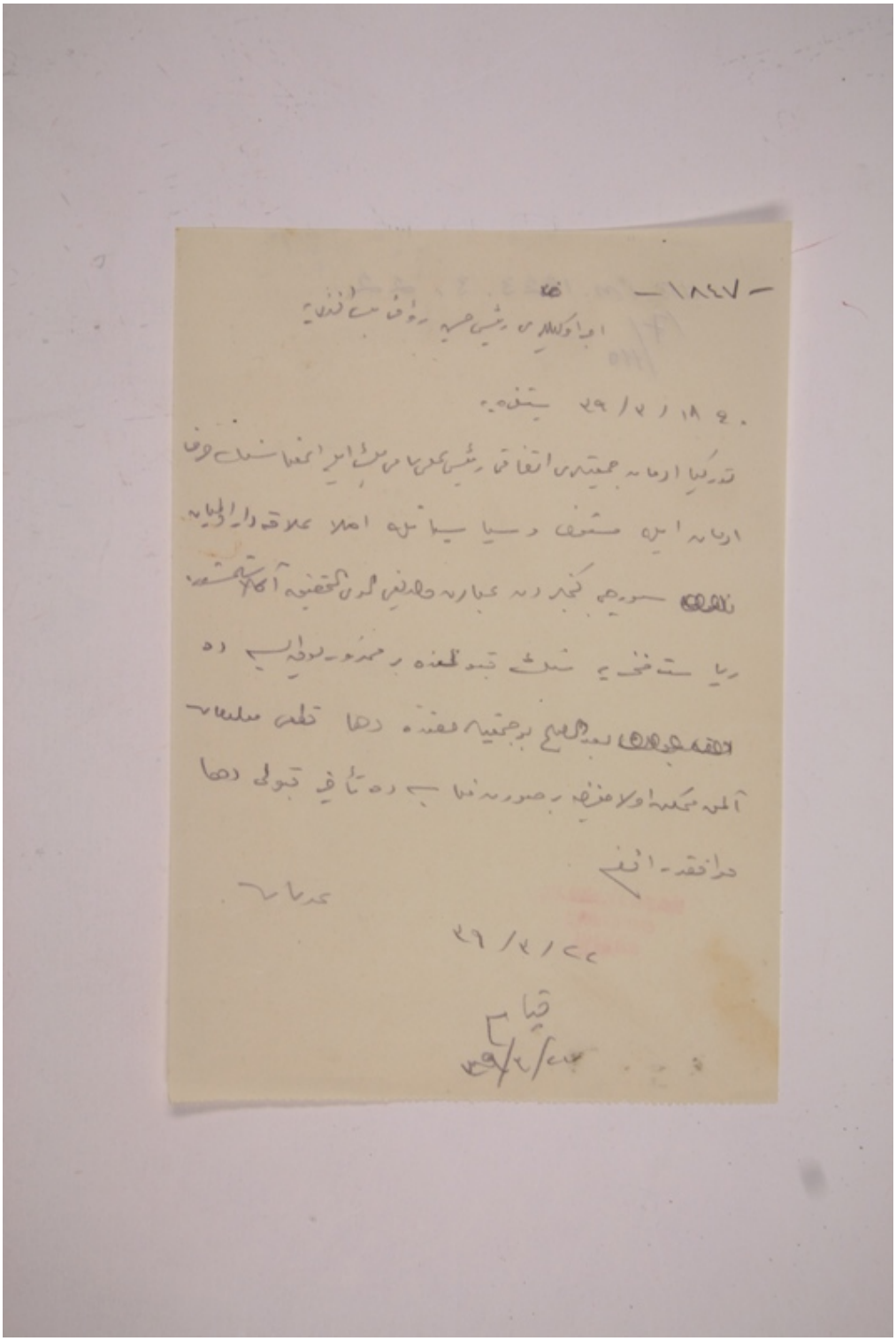

EK 4. Belediye Bütçelerine Spor Faaliyetleri İçin Konulan Tahsisat

...HURİYET HALK FIRKASI
SEYHAN
VİLÂYET HEYETİ
REİSLİĞİ
Sayı
B/I455

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Adana : I2.2.935 33/90

C.H.F.Genel katipliği yüce katına

C.H.F.
16 Şubat 1935
22

2 / Şubat 935 Tarih ve 437 sayılı emre karşılıktır .

Vilayetimizde Spor için âzami gayretin sarf edilidiğini ve 934.Yılı İdare'İ Hususiye ve belediye bütcelerinden bize verilen paradan ayrılan meblagdan dolayı Sporcularımızın memnun olduğunu ve çok degerli olan gençlik teşkilatı ve hareketlerinin daima göz önünde tutulacağını sayğılarımla arz ederim .

C.H.F.Seyhan Vilayet Başkanı
Aksaray Saylavı

VI
C. 9 - III - 935

Aslı bağlansın

Kaydedilen 490 01 15 77 7

8

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL
CUMHURİYET

33/12

	Husus. idare	Belediye	
	200	100	Merkez)
	75		Biga)
	50		Lapseki)
	80		Gelibolu)
	30		Bayramiç)
	50		Ezine)
	60		Ayvacık)
	25		Ecesbat)
1)	550	100	Ç A N A K K A L E
2)			I S P A R T A
3)	1000	350	S E Y H A N (Kz.lardan malûmat gelecek
4)	150		Ç A N K I R I (Malkevinden ayrılan)
	450		Vize spor kulübüne)
	250		Lüleburgaz spor kulübüne)
	200		Demirköy " ")
	400		Babaeski " ")
5)	1300	600	A N T A L Y A (Kz.lardan ayrıca mal.)
6)	800		N A Ğ D E
	1567		Merkez (Arsa belelinden kalan borcu için)
		300	Akçehir (240 lirası saha için)
		25	Seydişehir
7)	1567	325	K O N Y A
8)			M A R A Ş

490	01			15	77	7

10

...ET ARŞİVLERİ GENEL ...
CUMHURİYET ...

	Hususî idare	belediye	
	200		Merzifon)
	200		Gümüşhacıköy)
			A M A S Y A
9)	400		
	2500		Istanbul mıntakasına)
	55000		Atad için)
10)	57500		İ S T A N B U L
	2000	2000	Saha için
	1160		
11)	3160	2000	S A M S U N
12)			S İ N O P
13)	200	150	K I R Ş E H İ R
	1300		Mıntakaya)
	300		Dağ sporlarına)
		1000	Stadyoma)
		500	Mıntakaya)
		500	Dağ sporlarına)
14)	1300	2000	B U R S A
15)			T O K A T (Halkevi için 8200 lira konmuş bundan ayrılacakmış)
16)		500	G A Z İ A N T E P
17)	300	200	K A R S
18)			E R Z U R U M
19)	800	350	M A N İ S A

490	01			15	77	7

1

	Husust idare		Belediye	
(20)				Ç O R U H
	2000		500	Mıntakaya)
			200	Ayvalık)
			400	Bandırma)
			100	Burhaniye)
			100	Edincik)
			200	Biremit)
			80	Erdek)
			100	Gönen)
			100	Havran)
			80	Sındırgı)
			20	Tursunbey)
(21)	2000		1780	B A L I K E S İ R
	200			Mıntakaya)
			300	Kulüp binası yapısı)
		Fabrika 247		)
				4 kulübe yardım)
	200			Halkevi sporuna)
	40			Bir kulübe)
(22)	740	247	300	T E K E Z D E N
	700		1300	Aydın (500 mıntaka ,200 saha, 300 bir kulübe)
			400	Nazilli)
			80	Koçucak)
			75	Atça)
			100	Bozdoğan)
			100	Yenipazar)
			800	Söke (Saha yapılacak))
			300	Çine (200 Mıntakaya))
			100	Karapınar)
			100	Germencik)
			100	Koçarlı&Ey)
(23)	700		2100	A Y D I N
(24)	2100			Y O Z G A T
(25)			500	İ Z M İ R (Husust idare 2100 cemiyetlere yardım. Ne kadarını spora vereceği belli değil)
	700			Bilecik
			50	Bozüyük
			30	Söğpazarı
(26)	700		80	B İ L E C İ K

490 01 15 77 77

12

	Hususî idare	Belediye	
27)	400		C A R D U
		1000	Mersin)
		400	Tarsus)
28)		1400	M E R S İ N
	100		Merzifon ,Gümüşhacıköy
	100		Amasya
29)	200		A M A S Y A
	150		Afyon M.Kaza)
	50		Sandıklı)
	50		Bolvadin)
	50		Emirdağ)
	50	35	Dinar)
30)	350	35	A F Y O N
	50	50	Çorum M. Kaza
		50	Sungurlu
		100	İskilip
31)	50	200	Ç O R U M
		100	Seferbolu
32)		100	Z O N G U L D A K

490 01 15 77 7

13

EK 5. Başbakanın Direktifi Doğrultusunda Giresun Vilayeti'ne Bağlı Köylerdeki Kahvehanelerin Kapatılarak Yerlerine Spor Kulübü Açıldığının Bildirilmesi

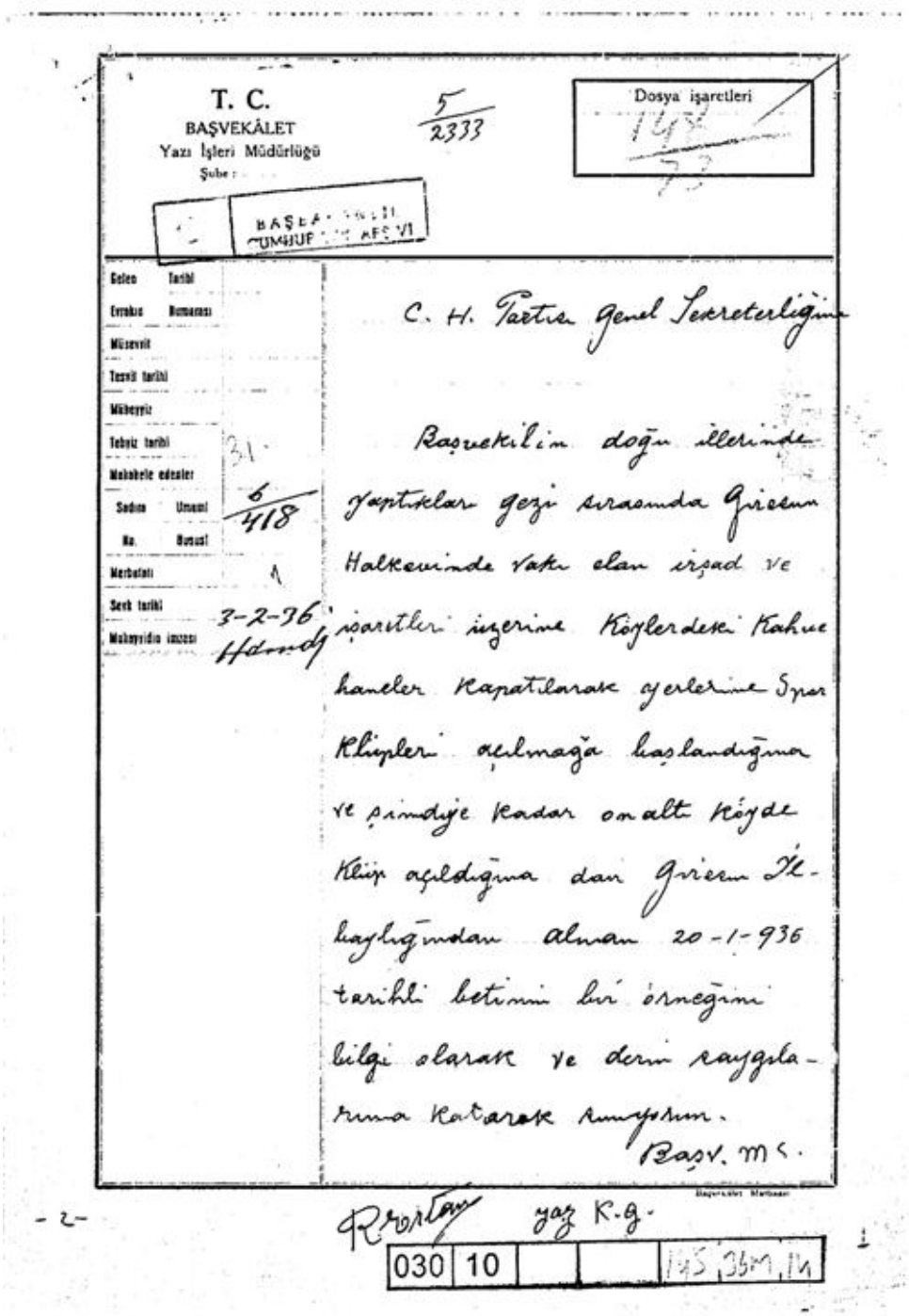

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Müdürlüğü
Şube :

5/2333

Dosya işaretleri
147/73

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Gelen Tarihi	
Evrakın Numarası	
Müsevvit	
Tesvit tarihi	
Müheyyiz	
Tebyiz tarihi	31
Mukabele edenler	
Sadım Umumi	6/418
No. Hususi	
Merbutatı	1
Sevk tarihi	3-2-36
Mukayvidin imzası	Hamdi

C. H. Partisi Genel Sekreterliğine

Başvekilin doğu illerinde yaptıkları gezi sırasında Giresun Halkevinde vaki olan irşad ve işaretleri üzerine Köylerdeki Kahvehaneler kapatılarak yerlerine Spor Klüpleri açılmağa başlandığına ve şimdiye kadar on altı köyde Klüp açıldığına dair Giresun İlbaylığından alınan 20-1-936 tarihli betinin bir örneğini bilgi olarak ve derin saygılarıma katarak sunuyorum.

Başv. M.S.

Rrortay yaz K.g.

030	10			145	36M	14

T.C.
Giresun Vilâyeti
MEKTUBÎ KALEMİ
SAYI 73

20 K.Sani 1936

BAŞ... CUMHUR... ...

148/73

Yüksek Başvekâlete

Doğu vilâyetleri gezisinde ilimizi şereflendirdikleri zaman Halkevi toplantısındaki yüksek hitabelerinde Giresun Halkının ve bilhassa köylilerinin oyun yerlerini ve kahvehaneleri kapatarak bunların yerine spor kulüpleri açmaları emir ve işaret buyrulmuştu .

Bu yüksek emirleri derhal tatbika başlanılarak köylerdeki kahvehaneler kapadılmış ve yerlerine spor kulüpleri açılma hazırlığına başlanılmıştı .

Evvelâ ilk mektebi olan köylerden işe başlanılmış ve şimdiye kadar aşağıda isimleriş yazılı olan on altı köyde spor kulübü açılmış ve bir taraftan açılmaya devam edilmekte bulunmuştur . Bu iş ile uğraşmak üzere Kültür direktörünün başkanlığı altında komisyon teşkil edilmiştir .

I9/I/936 tarihine rastlayan dünkü pazar günü merkezî vilâyete I5 kilometre mesafede Giresun -Şebin karahisar şosesi üzerinde bulunan Alınyoma köyünde I6 ıncı spor kulübü vilâyet erkanı ve piyade alayı komutanı ve subayları ve halk partisi ilyön kurulu başkanı ve halkevi başkanı ve belediye reisi ile daha bir çok zatlar ve civar köylerden gelen yüzlerce halk hazır olduğu ve jandarma okulu bando muzikası da bulunduğu halde önemli bir törenle açılmış ve bu suretle diğer köyler-de de heves uyandırılmıştır .

Alınyoma köyü ile diğer iki köy birer de radiyo almışlardır .

Sonsuz saygılarımla arz eder muhterem ellerinizden öperim.

Giresun Valisi

Y. Sezai Vzoy

yazı İşlerine?
29-1-36

Spor kulübü açılan köyler
Merkez kazasına bağlı köyler
I- Kaya-dibi
2- Çandır
3- Akyoma
4- Lâpa
5- Boztekke
6- Alınyoma
Bulancak kazasına bağlı köyler
I- Piraziz
2- Yaslı bahçe
3- Sasu
4- Çayı köyü
5- [illegible]
6- Şıhmusa
7- Kılışlı
8- Eynece
9- Şıhlı
IO- Akköy

...VNAKI
4
1-936 588
2

EK 6. Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye Bağlanması

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B = 6

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Sayı
6/845

İstanbul:22/8/936

C.H.P. Başkanlığına

Türk spor kurumunun son VIII. inci kongresinin oy birliği ile verdiği bir karar üzerine , kongre başkanlığı 18.IV.936 tarihli bir yazı ile Kurumun C.H.Partisine bağlılığının kabul edilmesi dileğinde bulunmuştu . Parti tüzüğünün 31 inci maddesinin son fıkrası şöyle der : "Partiye bağlı olduğu Genbaşkurca onaylanmış hükmi şahsiyetler bulunuyorsa onlar da Büyük Kurultaya delege gönderebilirler"

İşte , işbu 31 inci maddenin .(Ç) fıkrasına uygun olan bu dilek hakkında Parti Genyönkurulunca kabul kararı verilmiş ve işbu karar da Parti Genbaşkurunca onanmıştır.

Türk sporcusu , zaten, Kemâlizmin öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi , bu karar hiç bir şey değiştirmiş değildir. Ancak zaten mevcut olan bir bağlılığı formalite ve hukuk bakımından tamamlamıştır .

Türk sporcusu ve türk gençliği için önemli olan bu bağlılık kararının , işbu hadisenin derin manasını tebarüz ettirecek bir surette , tesbit edilmiş bir törenle ve aşağıdaki gibi, bütün yurtda ilân ve tebliğ edilmesi uygun olur :

1.- Türk spor kurumunun C.H.Partisine bağlılık hakkındaki dileğinin Parti Genyönkurulunca kabul edildiği ve işbu kabul kararının Parti Genbaşkurunca onandığı her İl ve ilçe merkezindeki spor bölge ve kulüpleri mensupları Parti veya Halkevi kurağında toplanacak , Parti Başkanları tarafından tebliğ edilir ve bu münasebetle sporcu gençliğin yüklendiği , Partinin altı vasfına olan iman ve sadakat ödevini tebarüz ettirici bir söylev verilir .

2.- Buna , mahallin spor bölge başkanı veya spor kulüpleri tarafından seçilecek arkadaşlar cevap verir .

3.- İşbu tebliğ töreni, tekmil yurtda, aynı günde 29.Birinci teşrin. Cumhuriyet bayramında ve bayram merasiminden önce yapılar.

490 01 3 13 16

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4.- Parti Başkanlığına genelgelenmiş olup , icap edenlere vaktinde bildirilmek dileği ile Türk spor kurumu başkanlığına da yazılmıştır .

Dahiliye Vekili ve
C.H.P. Genel Sekreteri

S. Kaya

490 | 01 | | | 3 | 13 | 16

Ek 7. Galatasaray Kulübü'nün İstemiş Olduğu 700 Lira Yardım Parasının Verilmediği

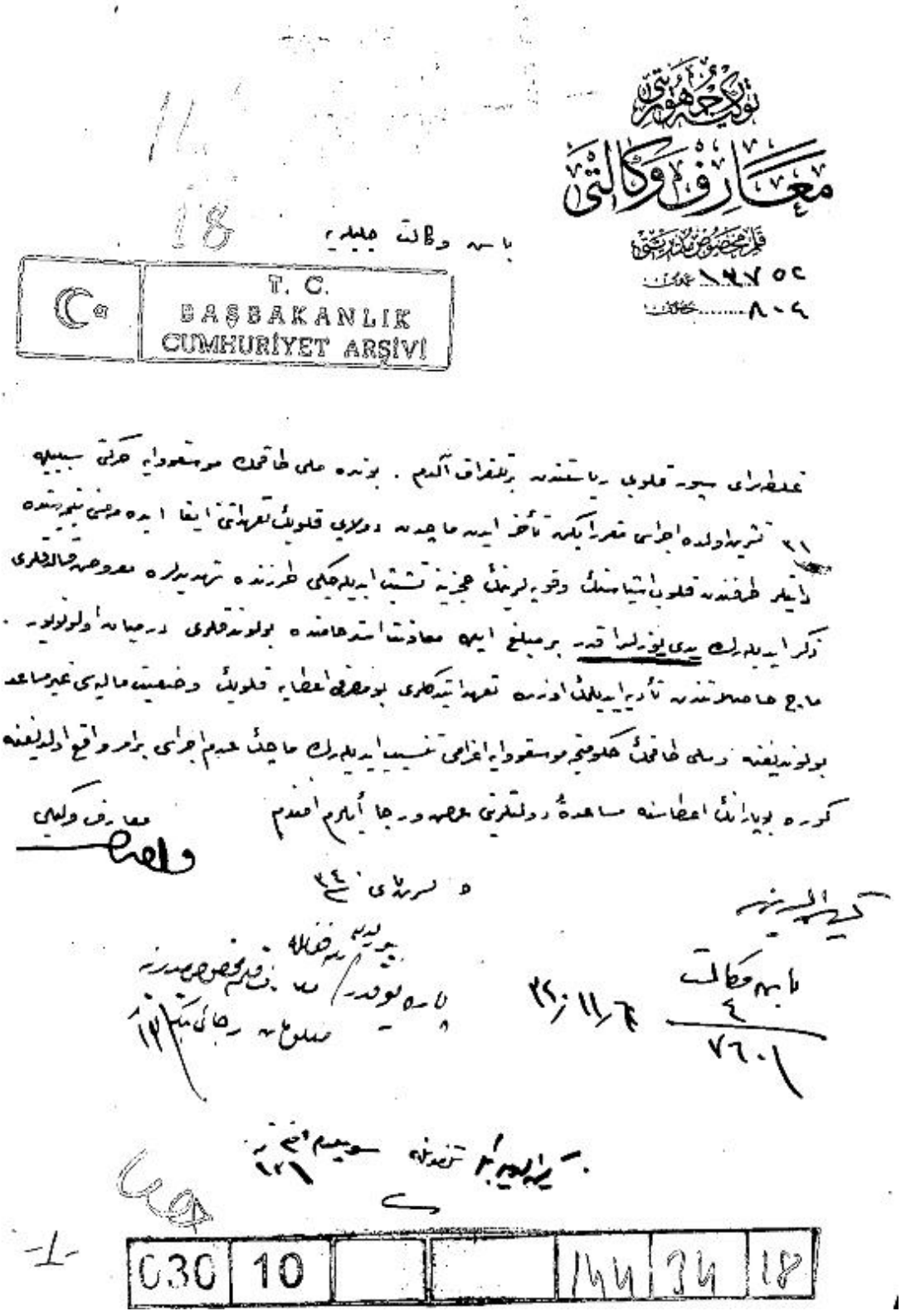

EK 8. Spor işlerinin daha randımanlı ve daha disiplinli yürümesi için hükümet kanalıyla yapılmasının gerekli olduğu

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

6
4644

Ankara : 4 K.Sani 1937

T. C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın İsmet İnönü
Başbakan ve C.H.P. Genel Başkan Vekili

Spor işlerinin esaslı bir düzgünlüğe erdirilmesi için Ötedenberi Partice düşünülmekte olan tedbirler arasında Türk spor kurumunu Hükûmet kanalı vasıtası ile kontrol edecek ve aynı zamanda bütün yurtdaki spor ve beden terbiyesi işlerini de sevk ve idare edebilecek mevki ve salahiyette bir makamın yaratılması işi başa alınmış ve gerek bunu ve gerekse diğer bazı tedbirleri ihtiva eden bir kanun projesi yüksek irade ve işaretlerinizle Kültür Bakanlığına takdim edilmişti .

O vakıttanberi geçen altıyedi aylık zaman içindeki hadiseler ewelki maruzattaki düşünceleri daha siyade kuvvetlendirmiş ve Genyönkurulca da görüşülüp müzakere edilerek netice aşağıdaki maruzata saik olmuştur .

Cümhuriyet Halk Partisi siyasî bir teşekkül olması bakımından yurtda spor ve beden terbiyesi işlerini bizzat sevk ve idare etmesi teşekkül maksadına uymamaktadır .

Şimdiye kadar olduğu gibi Türk spor kurumunun bazı defalar yanlış tarzı hareketi yüzünden Partinin manevî nufuzu da hırpalanmaktadır .

Zaten ana rejimimiz bakımından devletçi bir teşekkül olduğumuz için icra ve kumandaya taalluk eden bu işlerin ancak bir hükûmet makanizması ile çevrilmesi zaruridir . Bolşevik Rusya gibi Parti kudret ve nufuzu çok nafiz olan bir memlekette bile spor Parti işi yapılmayıp hükûmet işi yapılmıştır ve sporun başı Parti Bürosuna değil İcra komitasına bağlanmıştır . Bizde de sporun devlete bağlanması spor işlerinde daha sıkı bir disiplin vücut bulacağına ve mesuliyet sahibi bir makamın da meydana çıkmış olacağına ve daha büyük bir ahenkle çalışılarak randumanın arzuları nisbetinde artacağına ve bu suretle spor ve gençliğin de kurtarılmış olacağına şüphe yoktur .

-2-

030	10			145	[illegible]	[illegible]

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

T. C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

148

Cümhuriyet Halk Partisine gelince ; Partinin bütün teşkilât v teşkiliyle halk içinde ve yeni spor mekanizmasının bütün arzularını desteklemekte devam etmesi tabiidir .

(Spor ve beden terbiyesi) ne önem veren garp memleketleri de bunu ya bir Bakanlık veyahut bir hükûmet müsteşarlığı veyahut da Başbakanlığa bağlı yüksek bir komite halinde vücuda getirmektedir .

Meselenin ehemmiyet ve müstacaliyetini tekrar arzeder ve 1957 malî yılına girilmezden önce bu spor işinin de neticeye verdirilmesini dilerim.

Spor teşkilâtı ve işi , muhtelif vekâletleri bilhassa Millî Müdafaa Vekâletini alakadar etmekle beraber bir Bakanlık teşkilinden ziyade bir müsteşarlık tesisi ile Kültür Bakanlığına bağlanması daha münasip olur ve Bakanlık emrinde muhtelif ilgili Vekâletlerden alınacak büyük memurlarla hariçten getirtilen mütehassıslardan mürekkep bir beden terbiyesi heyeti tesis edilirse bütün mülahazalar tatmin ve her noksan ikmâl edilmiş olur .

Derin bağlılık ve saygılarımı sunarım.

Dahiliye Vekili ve
C.H.P. Genel Sekreteri

S. Kaya

| 030 | 10 | | | 145 | 3SM | 20 |

2

EK 9. Gençlik Kulüp ve grupları ile İdman ve Spor kulüplerinin nasıl kurulacağı'na dair Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün yazısı

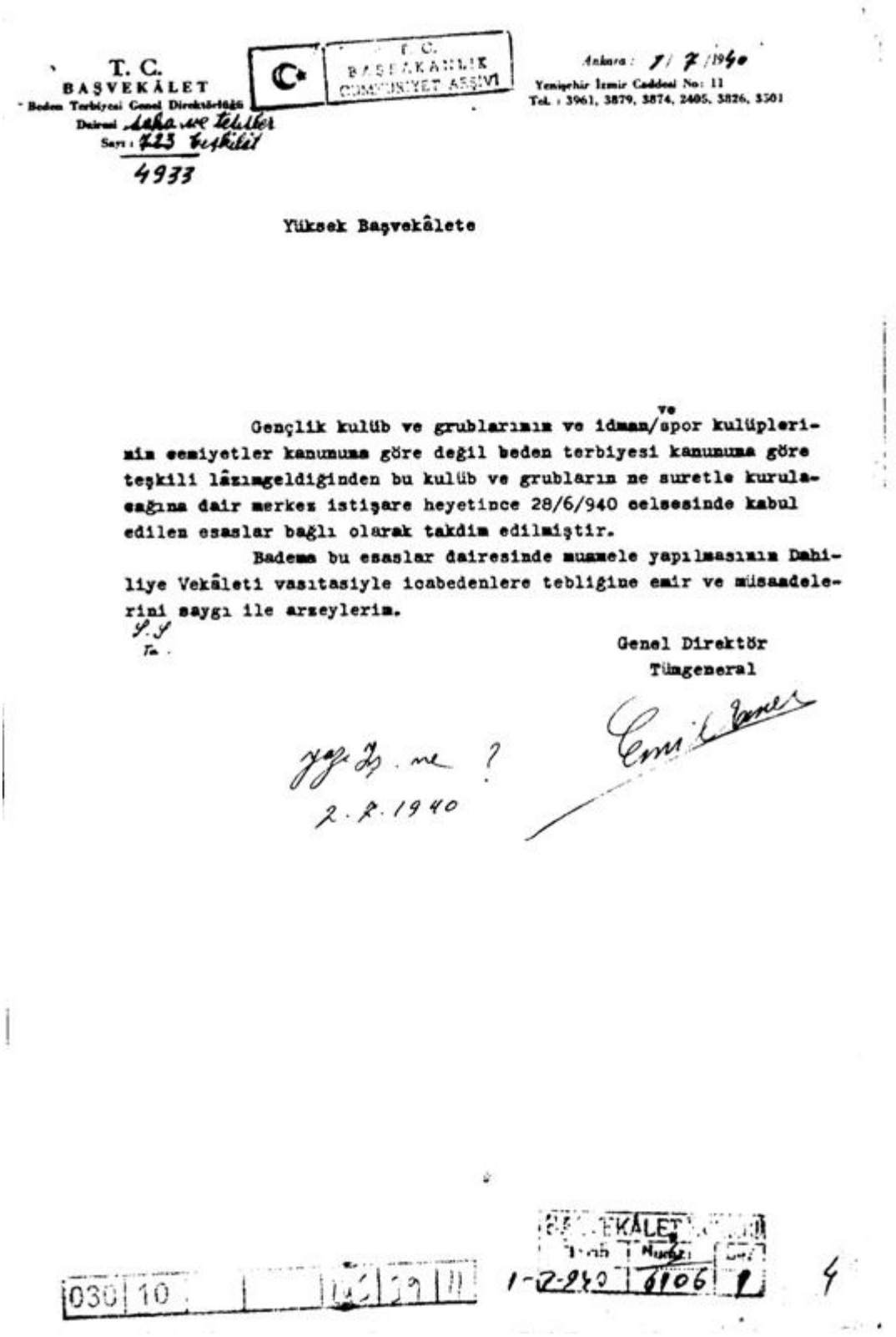

T. C.
BAŞVEKÂLET
Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü
Dairesi Saha ve tesisler
Sayı: 723 teşkilât
4933

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara: 1/7/1940
Yenişehir İzmir Caddesi No: 11
Tel.: 3961, 3879, 3874, 2405, 3826, 3501

Yüksek Başvekâlete

Gençlik kulüb ve grublarının ve idman/ve spor kulüplerinin cemiyetler kanununa göre değil beden terbiyesi kanununa göre teşkili lâzımgeldiğinden bu kulüb ve grubların ne suretle kurulacağına dair merkez istişare heyetince 28/6/940 celsesinde kabul edilen esaslar bağlı olarak takdim edilmiştir.

Badema bu esaslar dairesinde muamele yapılmasının Dahiliye Vekâleti vasıtasiyle icabedenlere tebliğine emir ve müsaadelerini saygı ile arzeylerim.

Genel Direktör
Tümgeneral
Emil Ener

yaz. İş. ne ?
2.7.1940

030 | 10 | 1-7-940 | 6106 | 1

4

Gençlik kulüb ve gruplarının ve İdman spor kulüplerinin kurulması

Beden terbiyesi kanununa göre yeniden bir gençlik kulüb ve grubu ve beden terbiyesi/spor kulübü teşkli iki suretle olur.

1-İhtiyaca binaen vali,kaymakamların ve nahiye müdürlerinin teşebbüsleriyle,

2-Şahsi teşebbüslerle.

Birinci halde:

Vilayetlerde bölge başkanı olan vali,kazalarda kaymakam,nahiyelerde müdürler;

A-Kulüb ve grub idare heyetini intihab ve tayin eder.

B-Kulübün faaliyet mıntıkasını tesbit eder.

C-Mıntıka dahilindeki beden terbiyesi ve spor mükelleflerini kulübe aza olarak verir.

D-Kulübün ve grubun idare işlerini tedvir edecek bir mahal,beden terbiyesi ve spor yapacağı yeri ve sahayı gösterir.

E-İhtiyaç varsa bölge bütçesinden veya teberrülerle veya sair suretle temin edecek meblağ ile kulübün zaruri malzemesini tedarik ederek kulüb faaliyetini temin eder.

F-Kulübün ismini,alameti farikasını,bayrağının rengini tespit ettirir.

G-Kulübün tescil muamelesi için beden terbiyesi kanununun 13 üncü maddesine göre Genel Direktörlük vasıtasiyle müsaade taleb edilir.

H-Genel Direktörlükçe kararnamesi istihsal edildikten sonra kulübü resmen kulüb talimatnamesine göre faaliyete geçirir ve keyfiyeti vilayet makamına da bildirir.

İkinci halde:

A-Beden terbiyesi ve spor kulübü kurmak isteyen müteşebbisler bir istida ile bölge başkanlığı makamına veya kaymakamlığa müracaat ederler.Bu istidaya aşağıdaki vesaik bağlanır.

1-Beyanname;

a-Müessislerin adları,soy adları,vazife ve memuriyetleri,sarih adresleri ve ilk sene için müessislerden seçilen kulüb idare heyetinin isimleri.

b-Mutasavver kulübün idare merkezi binası,mevki'i ve adresi

c-Hangi sporla iştigal edileceği.

d-Beden terbiyesi ve spor yapılacak salon,saha,idman ve spor mahallinin mevki'i ve ebadı,

e-İlk olarak temin edilen mükellefiyet haricindeki faal ve yardımcı aza miktarı.

030 10

2-Kulübün ismi,alameti farikası ve bayargının rengi

B-Bu istida bölge başkanı olan valilerce tetkik ettirilir.Bir taraftan/da müteşebbislerin müessislik vasıflarına malik olup olmadıkları mahalli emniyet müdür veya amirine tahkik ettirilir.Ve beden terbiyesi kaununa göre mükellef sdadinin miktarına nazaran istenilen mıntıkada yeni bir spor kulübü açılmağa ihtiyaç varsa tesçil edilmesi için Genel Direktörlüğün müsaadesi taleb edilir.Genel Direktörlükçe icra vekilleri heyetinin kararı alındıktan sonra bu müsaade verilir. Ve kulüb beden terbiyesi teşkilâtına bağlanır.Ve kulüb talimatnamesi dahilinde faaliyete başlaması tèbliğ edilir.

030 10

EK 10. İstanbul'da bulunan bazı kulüplerin birleştirilmesi ve bazılarının kapatılması

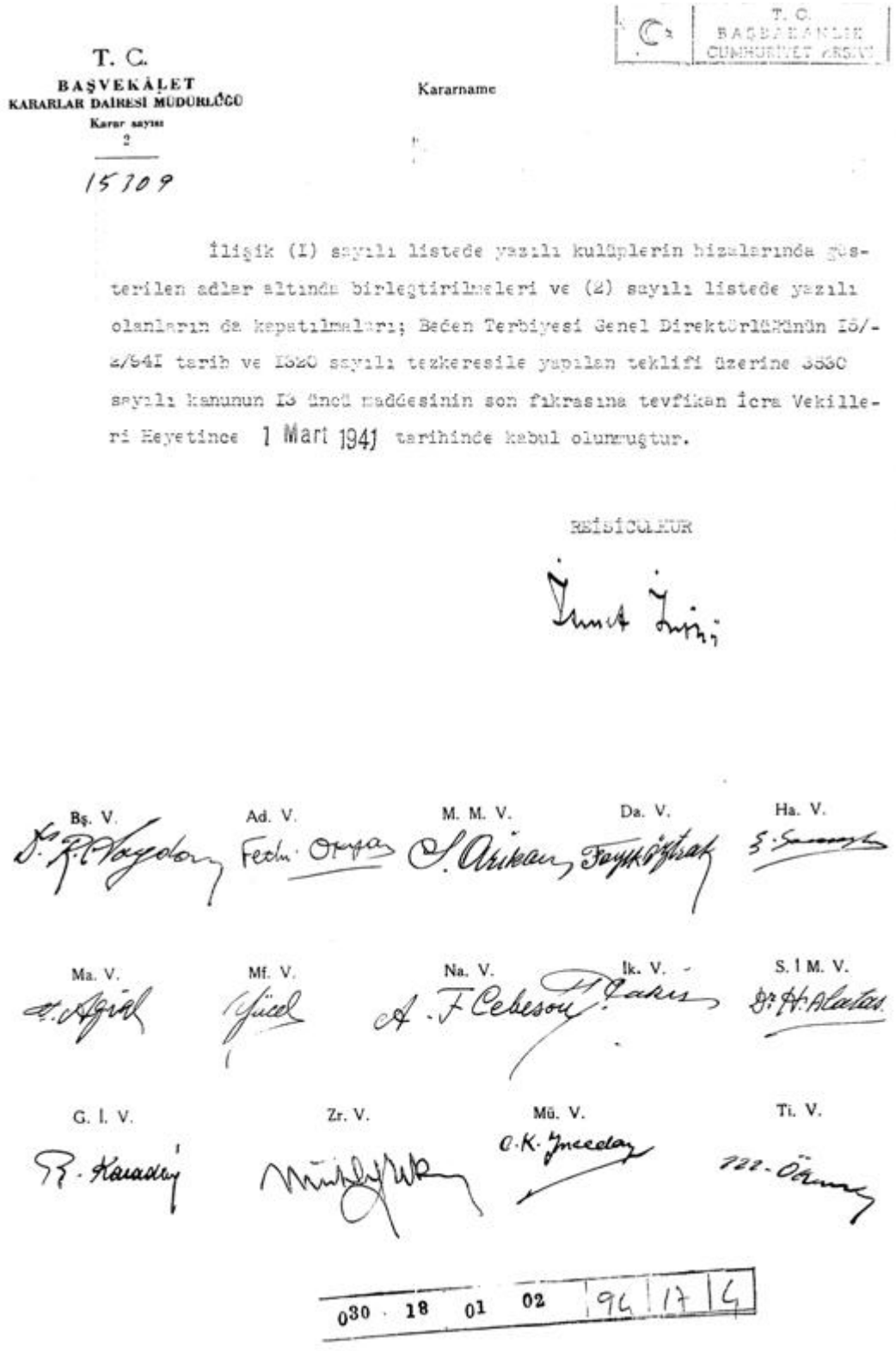

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

15709

Kararname

İlişik (I) sayılı listede yazılı kulüplerin hizalarında gösterilen adlar altında birleştirilmeleri ve (2) sayılı listede yazılı olanların da kapatılmaları; Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün 15/-2/941 tarih ve 1620 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine 3360 sayılı kanunun 15 inci maddesinin son fıkrasına tevfikan İcra Vekilleri Heyetince 1 Mart 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

030 · 18 01 02 96 17 6

EK 11. Diyarbakır'ın Dicle Spor Klübü ile Mardin Timur Spor Klübü arasında yapılan maç sırasında çıkan münakaşa hakkında rapor

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

8 Mayıs 1962

Sayın İnönü
Başbakan
A n k a r a

7/5/1962 saat 19 da Devlet Bakanı ve Milli Müdafaa Bakan vekili Sayın Avni Doğan, II. Ordu K. Sayın Refik Tulga, II. Kolordu K. Sayın Nazmi Karakoç, Jandarma Genel K. Sayın Fahri Okan ile birlikte Mardin'e geldik.

Yaptığımız incelemeye göre Diyarbakır ve Mardin arasında yapılan bir futbol maçında intizamı sağlamak için görevli Jandarma Tugay erlerinin hareket ve beyanlarına reaksiyon gösteren ,başlangıçta iki veya üçyüz kişilik bir kalabalığın heyacanını mahalli ve şahsi politikaları için istismar eden bir kaç kişinin tahriki ile şehirde halk yirmi dört saat içersinde heyacan içinde tutulmuş , vilâyete geldiğimiz anda da tarafımızdan müşahede edilmiştir.

Hükûmet Konağı önünde ve Tugay Karargâhı önünde yapılan kanunsuz nümayişler ve bazı askeri vasıtaların tahribi üzerine stadyomda hadiselere sebebiyet veren vazifeliler ile halkı tahrik edenler hakkında sivil ve askeri makamlar tarafından tahikata başlanmıştır.

Temas ettiğimiz Mardin'in ileri gelen münevverleri hadiseden üzgündür. Halk sakin ve hadise yatışmıştır.

Arzederim.

Ahmet Topaloğlu
İçişleri Bakanı

y- Bakanlar kuruluna arz edilmiştir İİ.
8.5.1962

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Hususi Kalem Müdürlüğü
Şifre Bürosu
Sayı :

Geldiği yer	Telg. No.	Tarih	Şifre No.	Açanın adı
Mardin	telsiz 192	8/5/962	bilâ	Cemal Sayın

Telgrafhaneye verildiği	Tarih	Sa.	Da.	Telgrafhanece alındığı	Tarih	Sa.	Da.
	8/5/962	14	-		8/5/962	1545	
Kaleme geldiği	Tarih	Sa.	Da.	Kalemde açıldığı	Tarih	Sa.	Da.
	8/5/962	1635			8/5/962	1715	

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İçişleri Bakanlığına

Sayın İsmet İnönü
Başbakan.
Ankara

7/Mayısta saat 19 da Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekiliğ vekili Sayın Avni Doğan, İkinci ordu kumandanı Sayın Refik Tulga, birinci kolordu kumandanı Nazmi Karakoç, jandarma genel kumandanı Fahri Oğan ile birlikte Mardine geldik. Yaptığımız incelemeye göre Diyarbakır-Mardin arasında yapılan bir futbol maçında intizamı sağlamak için görevli jandarma tuğay erlerinin hareket ve beyanlarına reaksiyon gösteren başlangıçta iki veya üç yüz kişilik bir kalebalığın heyecanını mahalli ve şahsi politikaları için istismar eden bir kaç kişinin tahrikile şehirde halk 24 saat heyecan içersinde tutulmuş Vilâyete geldiğimiz anda da tarafımızdan müşakede edilmiştir . Hükümet konağı önünde ve tuğay karargahı önünde yapılan kanunsuz nümayişler ve bazı askeri vasıtaların tahribi üzerine stadyomda hadiselere sebebiyet veren vazifelilerle halkı tahrik edenler hakkında sivil ve askeri makamlar tarafından tahkikata başlanmıştır . Temas ettiğimiz Mardinin ileri gelen münevverleri hadiseden teessürdür. Halk sakin ve hadise yatışmıştır . Arzederim .

Özel kalem bilâ sayılıdır .

İçişleri Bakanı
Ahmet Topaloğlu

030 01 71 449 11

2

6/7

7.5.962

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Mardin'de bulunan İçişleri Bakanı Sayın Ahmet Topaloğlu'ndan saat 10.45 de alınan bilgi

Mardin'e saat 7.30 da geldik. Biraz sonra bin kişi kadar vatandaş hükûmet konağı etrafına geldiler; bağırıştılar ve Vali gitti,konuştu. Bazıları hükûmet konağına taş attılar. Bunun üzerine ben çıktım, konuştum. Bu sırada Ordu Kumandanı Tulga'da yanımda idi, O da konuştu: " Şikâyetleri dinlemeğe geldiğimizi" söyledi. Halk,memnun ayrıldı. Fakat bilinmeyen bir tahrikle ikiyüz tahmin edilen vatandaşın Tugay istikametine gittiği, Tugay önündeki meydanda bağırıştıkları duyuldu. Emniyet Müdürünü gönderdim. "Derhal dağılmalarını ,aksi takdirde askeri birliklerin işe el koyacağını " söylettim. Dağıldılar. Şehirde sükûn var.

Bütün mesele , şikâyetleri,askerlerin kendilerine " arap" demesidir. Fakat bu meselenin bazı tahrikçiler tarafından kullanıldığı kanaatındeyim. Aksi takdirde,halkın bu söz üzerine yirmidört saat heyecanını muhafazası mümkün olmasa gerektir.

Vilâyetten Tugaya geldik. Subaylarla toplaşdık , Avni Doğan Bey ve Ben konuşma yaparak "soğuk kanlı hareketlerinden dolayı " kendilerine teşekkür ettik.

Şimdi Parti Başkanlarını çağırdım. Gece bunlardan başlamak üzere temas ve tahkikata devam edeceğiz. Yarın öğleye kadar Mardin'deyiz.

Arzolundu. Saat 11°°

030 01 71 449 11

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İçişleri Bakanlığına

Mardin MR I87.CK 250.Ta-7/5/I962 . Saat I2,30

I - 6/5/I962 günü Diyarbakır'ın Dicle Spor kulübü ile Mardin Timur Spor kulüpleri arasında bölge birincilikleri maçının kırkıncı dakikasında açık tribünde bulunan seyirciler arasında çıkan bir münakaşa Orada bulunan seyirci Askerlerin de müdahaleleri üzerine Polise yardımcı vazifeli Jandarmaların Asker ve siviller üzerine dipcikle yürümesinden korkup kaçan siviller arkada kalan Asker ve sivilleri taş yağmuruna tutup kaçtıkları bu kaçak sivillere de Tugayın Muhabere bölüğünde bulunan Askerler taş atıp birbirine girdikleri bu arada I2.sivil 2.Asker hafif surette yaralanmışlardır

2 - Sivillerin Askerlerw tarafından yaralanmalarından infial duyan Mardin ahalisinden Avukat İsmail Mungan kayasatana, Abdurrahman Bayar Abdi Mungan, Kemal Acabay, Ahci Beşir, Kadir Bedii, Mecit Çabuk, Yunus Hosse, Ekrem Mungan, Bilal Bilbay ve Suphi çabuk'un tahrik ve teşviki ile 500 kadar kişi saat 20 de Asker aleyhine gösteri ve yürüyüş kanununa muhalif olarak numayiş yaptıklarından Savcılıkla muameleye başlanılmıştır .

3 - Bu numayişcilerden bir gurup sinemadan çıkmış bulunan Süvari Teğmeni Mustafa Karazeybegi hırpalayarak belinde bulunan tabancası alınmış olup suçlular ve tabanca meydana çıkarılmaya çalışılmaktadır.

4 - Süvari alayına mensup bir Teğmen ile 3 er Süvari birinci caddeden hastahane istikametine süratle gidip tekrar dönüş yaptıklarında tek giden Teğmen şehir içinde sebepsiz olarak 5 el silah attığından Teğmen hakkında da ayrıca kanuni muameleye başlanmıştır . Netice ayrıca arzedilecektir .

5 - Emniyet Ş.2. Ceraim .I52 sayılı .

Vali
Basri Özpınar

Aslı Gibidir.
7/5/I962

030 01 | 71 | 469 | 11

EK 12. Sivas'ta ki Olaylı Maçın Ardından Yapılan 45'liklerin Sözleri

"KANLI GOL

Kırılsaydı ayağım, atmazdım golü
Mahşere döndü stadın yolu
Ölenler 40 kişi yaralı dolu
Olur mu Allah'ım böyle olur mu?
Bir golün yüzünden adam ölür mü?

Maça gidem dedim yuvam bozuldu
Sıkıntıdan ciğerlerim ezildi
Duyan ahbaplarım yola dizildi
Olur mu Allah'ım böyle olur mu
Bir golün yüzünden adam ölür mü?

Sivas'ın yolları dökülür gider
Cenazeler yola dizilir gider
Nicelerin evi yıkılır gider

(Söz-Müzik:Y.Tunç Okuyan:Rıza Aslandoğan Tunç Plak TP-44)"[268]

[268] Ercan İmre, "Böyle mi Olurdu Topun Oyunu", (Çevrimiçi), **http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=8779**, 10 Aralık 2007.

"ÖLDÜREN GÖL

(Hıçkırık sesleri,ağlamalar)

-Anne, anneciğim babam nerede
-Ağlama yavrum, ağlama baban maça gitti
Erciyes Dağı'nı da duman bürüdü
Beşbin Sivaslı da Kayseri'de yürüdü
Nice yiğitleri de yerde sürüdü

Futbol diye geldik buraya, kan mı girecekti bizim araya

Kayseri ile şu Sivas'ın arası
Stadyumda oldu bunun davası
Açma doktor açma kardaş yarası
Böyle mi olurdu topun oyunu
Top değil de anam bıçak oyunu

(Hıçkırık sesi ağlamalar,- gardaşım benim, gardaşım nerede benim)

Cenazeleri Sivas eline attın
Uzanıp toprağa sırtüstü yattın
Anneler bacılar, kardeş ağlasın
Böyle mi olur du topun oyunu
Top değil de anam bıçak oyunu

(Hıçkırık sesi ağlamalar,- Anne,anneciğim ben öksüz mü kaldım)

Kayseri ile Sivas yolu kesildi
Arabalar yandı, canlar ezildi
Bu olayda bütün millet üzüldü
Böyle mi olur du topun oyunu
Top da değil de anam bıçak oyunu

(Hıçkırık sesi ağlamalar,- Ağlama yavrum ağlama ,anne anneciğim ben kimlere baba diyeceğim)

(Söz-Müzik:Mustafa Atakan Okuyan:Malatyalı Selim Atakan Plak AP-9)"[269]

[269] E. İmre, **a.g.m.**

EK 13. 1936 Nazi Olimpiyatları ve Ezber Bozan Jesse Owens

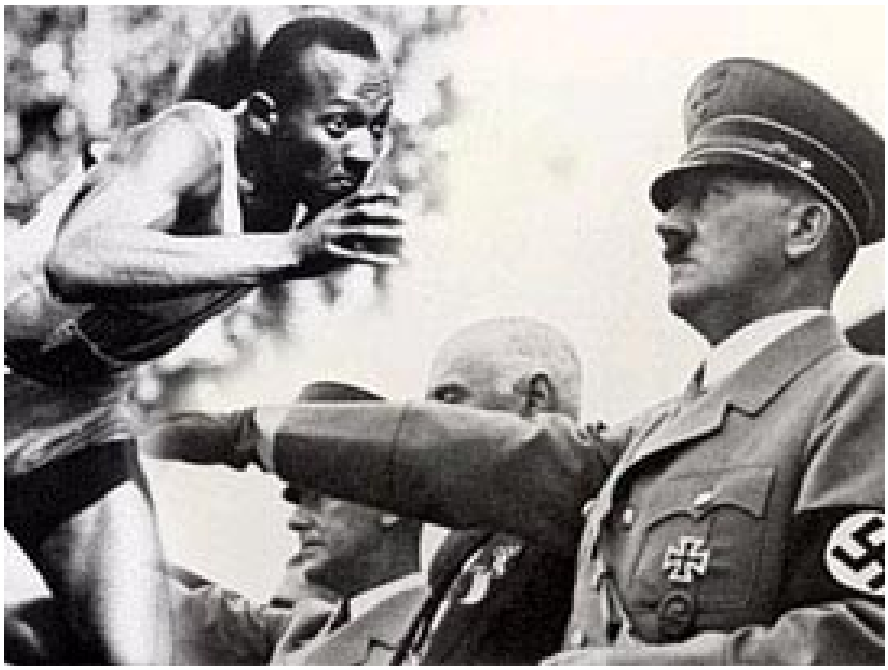

Kaynak: "1936 Nazi Olimpiyatları", (Çevrimiçi) **http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Editorden/1936-NAZI-OLIMPIYATLARI.html**, 23 Haziran 2010.

Adolf Hitler ve Joseph Goebbels Kış Olimpiyat Olimpiyatları'ndaki Kanadalı kayak takımı üyeleri için imza atıyorlar. Şubat 1936, Garmisch-Partenkirchen, Almanya. Kaynak: "Nazi Olimpiyatları, Berlin 1936", United States Holocaust Memorial Museum, Holokost Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) **http://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005680**, 23 Haziran 2010.

EK 14. General Harrington ve TBMM Hükümeti İstanbul Komutanı Selahattin Adil Paşa, 2 Ekim 1923

Kaynak: **http://www.fenerbahce.org/kurumsal/detay.asp?ContentID=3561**, 14 Eylül 2008

EK 15. Türk Sporcularının Üniformalarında Türk Bayrağı ve Olimpiyat Halkalarıyla Birlikte CHP'nin Altı Ok'unun Yer Alması

Kaynak: 1936 Berlin Olimpiyat kafilesinden güreşçi Mersinli Ahmet (Cem Atabeyoğlu'nun öel arşivinden); aktaran M. Sert, **a.g.e.**, s. 111.

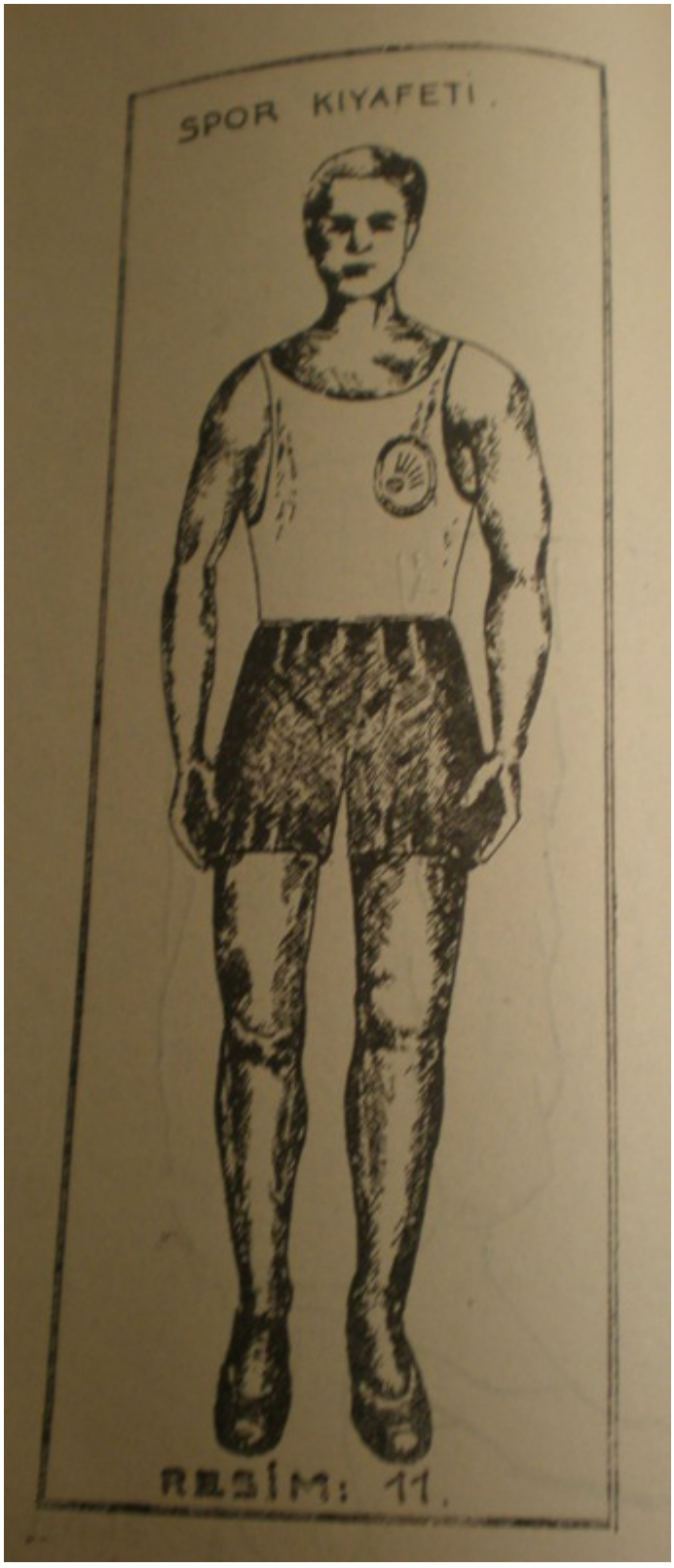

Kaynak: Beden Terbiyesi Mevzuatı, **a.g.e.**, resim: 11.

EK 16. Orta hakem Muzaffer Sarvan'ın verdiği golde, yan hakemin santraya gitmemesini anlatan karikatür

07.03.1961, Milliyet, Sayfa 6, Spor

YAN HAKEM — NE HÂLİ VARSA GÖRSÜN!...

11.03.1961, Milliyet, Sayfa 6, Spor

— NE ŞİŞ YANDI NE KEBAB, BİZ TUR ATLADIK, SİZ DE YENİLMEDİNİZ!

EK 17. "M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nahoş hadiseler oldu"

06.03.1961, Milliyet, Sayfa 6, Spor

M. Paşa'daki iddialı rozet maçında nâhoş hâdiseler oldu

EK 18. "Kenan Evren de Şike Yaptı"

Kaynak: Ferruh Yazıcı, Selçuk Tepeli, "Kenan Evren de Şike Yaptı", Newsweek Türkiye, (Çevrimiçi) **http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37368/Kenan-Evren-de-sike-yapti**, 28 Mayıs 2009.

EK 19. Özal'ın Terörü Önlemek İçin Çözümü

21.11.1996, Milliyet, Sayfa 4

Teröre sahada çözüm

Ateşli bir Fenerbahçe taraftarı olan Özal, ekonomideki liberalizasyonu futbola da taşıdı.

EK 20. Turgut Özal'ın kulüplere yapmış olduğu yardımı anlatan karikatür[270]

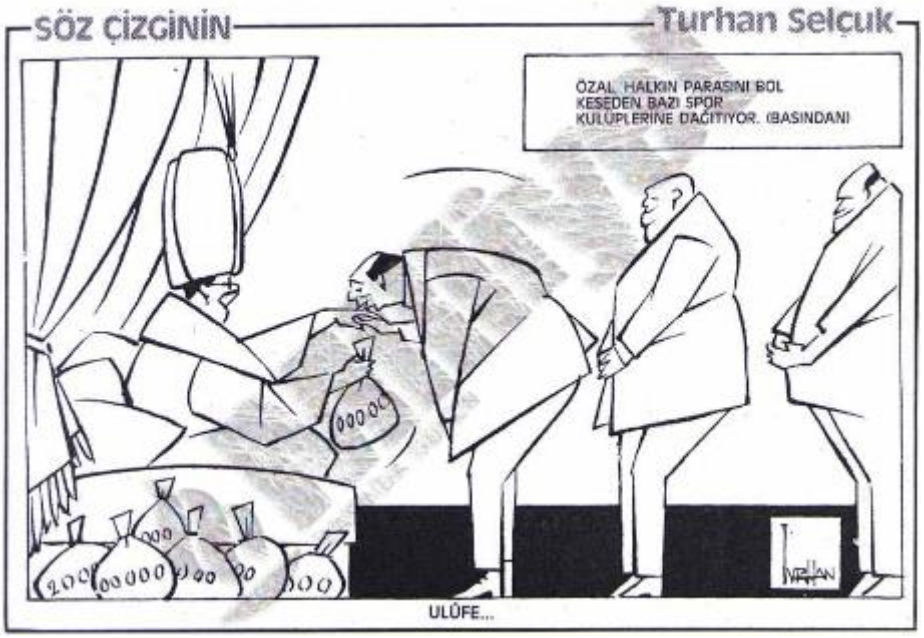

[270] **Milliyet Gazetesi**, 29 Haziran 1989, s. 8.